

ELS SUÑOL I LA GARRIGA

Una petita història per revivre l'oblit

Alfons Carner i Suñol

Primera edició
Febrer del 2013

© d'aquesta edició,
Alfons Carner i Suñol, 2013

Disseny gràfic i maquetació
Judit Coma

Correcció
M. Mercè Riu i Codinach

Fotografies
Arxiu Alfons Carner

Il·lustració
Jordi Vila Delclòs

ISBN: 9788494111111

Dipòsit legal: B-12345-13

Impressió
Grupo Gráfico
Caracas 13, nave 21
08030 Barcelona

La reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol procediment, comprenent-hi la reprografia i el tractament informàtic, o la distribució d'exemplars mitjançant lloguer i préstec, resten rigorosament prohibides sense l'autorització escrita de l'editor, i estaran sotmeses a les sancions establertes per la llei.

ELS SUÑOL i LA GARRIGA

Una petita història per revivre l'oblit

Sumari

Pròleg	7	capítol 6	78
A manera d'introducció	11	Fins al 1949. Les cosines es casen. Els estius d'un nen a la Garriga (segona part).	
capítol 1	16	capítol 7	88
Els orígens dels Suñol i de la Garriga moderna.		Els anys cinquanta. El país es comença a recuperar. La mort del pare. Els hereus de l'usdefruit de Pilar Suñol Musterós sobre la propietat. Divisió del sòl.	
Els primers lligams dels Suñol amb la població.		Important rehabilitació de Can Suñol en mans de Montserrat Suñol i fills. Torre de nova planta de Maria Suñol als horts del nord-est.	
La Torre del Rellotge de Don Carles Salvador (1887-88).		capítol 8	98
La seva construcció i les seves característiques.		Els anys seixanta. El Pla d'Estabilització i les seves conseqüències. Els barcelonins descobreixen la geografia catalana. La Garriga creix per noves activitats. Les classes socials es comencen a confondre. Festes i celebracions. Les meves noces amb la Maria Victòria Forn i Ramos. Els primers viatges pel país i l'estranger proper. Nora i sogra amb bona convivència. Les primeres piscines públiques i privades a la Garriga.	
capítol 2	26	capítol 9	104
Don Antolín Suñol i Ramoneda s'afinca a la Garriga, fa millores a la propietat comprada a Don Carles Salvador i hi mor un any i escaig després. L'hereu de la finca, el primogènit, Ildelfons Suñol i Casanovas, un home públic que obre la casa als amics i col·laboradors, mor el 1913 a Barcelona, nou anys després, d'una malaltia desconeguda.		Primers anys setanta. Retorn efímer del poeta a la Garriga. Els hereus de Maria Suñol i la torre veïna. Descobrint els caps de setmana i noves amistats.	
capítol 3	40	capítol 10	108
1913/1929 i següents. Les filles i la vídua a la Garriga. El seu cunyat, Josep Suñol i Casanovas, a la majestuosa casa, la Torre Aurora. La guerra europea i les seves conseqüències. Defuncions i noces a la família i nous ocupants de Can Suñol. Obres de millora.		1975/79. Mort del dictador. Transició política, el miracle espanyol i la nova Catalunya. Primer Ajuntament democràtic en quaranta anys a la Garriga. Viatges transatlàntics i altres de més propers. La crisi del petroli.	
capítol 4	60		
1931, adveniment de la República i aixecament militar al juliol del 1936. Malvestats, incendis i assassinats es generalitzen. Les famílies Carner Suñol abandonen la població.			
capítol 5	64		
La Guerra Civil i la Guerra Mundial. Els primers anys quaranta i el retorn de la família a la Torre Suñol recuperada (primera part).			

capítol 11 118

1980/85. Patiments i angoixes. Operació de la Patoia. Canvis socials. Educació i salut per a tothom, vistos des de la Garriga. Aprofitem intensament el temps. Nous viatges a Amèrica i a Egipte. Tornant enrere, el cop d'estat fallit. La mort de la meva estimada esposa. Viatge a París. El cosí Joan Reventós Carner, ambaixador d'Espanya. Els primers anys de viduïtat i les estratègies per refer-me. El casament de la meva filla gran i el principi d'una nova nissaga. Tots són barons.

capítol 12 126

1986/90. Construcció d'una piscina. Reformes al jardí i noves descobertes sobre el sòl, els nivells i l'estructura. Can Suñol és un llibre obert. Viatge a l'Àfrica oriental, als grans volcans. Reunió familiar sota l'olivera tricentenària. Casament de la meva filla Marta i trasllat al Paraguai. Noces també de la Isabel.

capítol 13 132

La Marta i família retornen. Moviments dels fills i lloguer d'un nou habitatge. Naixement de néts. La "bruna" del poeta ens deixa als cent anys. Visita a Austràlia. La mare mor a noranta-quatre anys. La Generalitat es refà malgrat el Govern de dretes. Rehabilitació de l'antiga masoveria. Viatge a Terra Santa.

capítol 14 138

La Maria Victòria torna provisionalment a Can Suñol. Un repàs de les diades de l'onze de setembre més importants per a mi. La Maria Victòria compra una antiga casa al número 60 de la ronda del Carril i refà la seva vida. Els habitants de la Torre Suñol segueixen la seva existència. Una anècdota sobre un tram de via fora d'us

capítol 15 150

La ventada del 2001. Una nova porta oberta per esbrinar el passat de Can Suñol. Viatge a les rodalies del pol Sud. La Marta dóna també un tomb a la seva vida. Els veïns del nostre entorn. Records i canvis.

capítol 16 158

La prosperitat del primer decenni del segle XXI també a la Garriga. Les seves conseqüències a les rodalies de casa. La crisi. Recomanacions als néts. La fundació Suñol i la seva seu.

apèndix I 164

Primera part. El bosquet de Can Suñol.

Segona part. Les golfes de Can Suñol.

apèndix II 170

Primera part. La fonteta.

Segona part. "Les Pauletes, unes fembres rondadores".

apèndix III 176

Primera part: Noves visions o vivències des de la balconada de ponent. Els sentits apopen els seus paradigmes.

Segona part: Alguns fets històrics que encaixen en el relat. El protagonisme de la geografia a la Garriga i el seu entorn.

apèndix IV 182

Un espai perdut.

apèndix V 186

Versos de Josep Carner i Puig-Oriol (1907)

Reconeixements 192

Índex onomàstic 194

Alguns cognoms que es repeteixen

ben arrelats a la Garriga per ordre alfabètic 201

Bibliografia 203

L'àvia Pilar Musterós Augé,
als voltants del 1885, quan
tenia divuit anys.

Pròleg

Poder llegir algunes ratlles sobre la Garriga és un fet que sol ser sempre ben rebut, ja que es pot evidenciar que, escrites en un o altre temps, sovint han estat redactades amb la voluntat de mostrar un municipi gentil, amb una gent acollidora, feïnera, neguitosa culturalment, i on l'orografia, el clima i el subsòl han permès unes condicions de vida que des de fa segles l'han consolidat com un petit territori preuat, sense necessitat de descriure'l amb afalacs innecessaris ni adjectius dispensables.

En realitat, no cal negar-ho, és clar, entre els garriguencs n'hi ha per triar i remenar i àdhuc per obviar, com en qualsevol comunitat. No hi ha una estadística seriosa sobre el tema, ni tampoc res de científic que ens permeti assegurar que som ni millors ni pitjors que la gent d'altres poblacions. Tanmateix, m'han de permetre reafirmar, de la manera com inicialment ho explicava, que aquest petit territori té algunes característiques que penso que són la marca o el segell d'un poble mil·lenari transformat al llarg dels segles, receptacle d'un esplèndid patrimoni i on la vitalitat l'ha demostrada en ocasions pletòriques però també atziagues, quan la vida i el col·lectiu han pogut gaudir o han

tingut necessitat de superar moments difícils. Si repassen una mica els articles apareguts des de fa molts decennis –n'acabo de llegir un de *La Vanguardia* de l'any 1889 molt curiós–, o la llista de llibres que sobre la Garriga han estat escrits –i en són un bon gruíx–, si els interessa fixar la retina en les transformacions del municipi –disposen de milers de fotografies per comprovar-ho–, si volen indagar i preguntar el com i el perquè dels canvis socials –hi ha força material documental, d'assaig i fins i tot novel·lístic–, si l'interès, a més, discorre per esbrinar per on s'ha mostrat i es mou bàsicament la cultura garriguenca –plural i rica–, les tardes o els capvespres i, per què no, les nits, se'ls faran curts i plaents. Val la pena esmerçar algun temps per saber coses de la població. I, sobretot, si practiquen allò que abans escrivia: posant-hi cura, estima i desig de conèixer un poble amb un altre aire, com intitulava a la dècada dels noranta un treball col·lectiu dedicat a la Garriga (*La Garriga, un altre aire*).

Me'n guardaré prou de fer una ressenya de títols que tractin dels vestigis arqueològics, o de la Doma –vegin el darrer llibre sobre la Garriga (*La Doma. Retaule dels garriguencs*).

(2012)–, de conflictes medievals, de canvis a l'època moderna, de conflictes bèl·lics, d'ensenyament, de l'aigua calenta, dels balnearis, dels secrets no sabuts o poc coneguts, de les facècies i les cases i els carrers, d'artistes, de personatges il·lustres i un llarg etcètera, perquè hi ha una mica de tot, un poc de molt i un gruix que s'agraeix i, tanmateix, també esperona a continuar endavant.

I heus aquí una nova sorpresa: Alfons Carner i Suñol, un jove que depassa de llarg amb una vitalitat envejable els tres quarts de segle –em sembla adient precisar-ho així, ja que és prou explícit de la maduresa i el seny d'una persona–, em fa a mans un llibre que ha titulat *Els Suñol i la Garriga. Una petita història per reviure l'oblit*, i en què la prudència i el bon fer del Sr. Carner el van menar a escriure que el llibre “mereixeria el nom de *Notes, documents i fotografies*” en el qual s'insereix una incompleta autobiografia de l'autor. Haig d'afirmar, però, que és molt més que això.

He escrit «sorpresa». Certament, ja que aquest treball escrit amb amor i il·lusió, propis d'una persona que aprecia les paraules i la crònica que vol divulgar, està ple de dades que alhora posen en solfa diverses

nissagues, històries petites però grans per a les famílies, anècdotes de caire divers, i, en fi, dóna com a resultat una espècie d'homenatge de valor on alguns noms propis, algunes famílies i algunes cases prenen vida en les seves pàgines i et remetent a èpoques viscudes o no, però que en la memòria de Carner Suñol no vol que quedin en l'oblit i la descurança. En aquest sentit, l'autor demostra una sensibilitat especial per voler transmetre algunes parts de la vida de persones i d'un poble que els seus han estimat, estimen i que fins i tot alguns descendents han convertit ja en propi.

Sincerament, em sembla interessant, i no tan sols per algunes biografies notòries d'avantpassats de l'autor –els seus cognoms ja ho diuen prou–, sinó també perquè sense cap pretensió agosarada van fent acte de presència un petit col·lectiu de persones que estiuegen a la població i poc o molt s'hi vinculen, però que en la lectura del llibre et permeten adonar-te que porten amb afecte la seva admiració per aquesta contrada on la burgesia catalana i els treballadors del poble van llançar-se a bastir cases de diversos estils amb el reclam de l'aigua calenta i de l'arribada del tren a la darrereria del XIX, amarant el poble de cases, especialment extraordinàries les modernis-

tes, i van ser capaços d'aixecar establiments i jardins, treballar un espai per celebrar-hi Festes del Bosc, i fer de la Garriga un lloc digne i en certa manera desitjat per sojornar-hi, encara que fos de tant en tant. Recordo que els he dit que evitaré de citar tot el que pugui el nom de treballs sobre el municipi. Tanmateix, em sembla adient, en aquest cas, fer memòria d'un llibre de Juan José Molina Villar, *El termalismo i l'evolució dels nuclis urbans: el cas de la Garriga* (2001), per comprendre millor la presència d'estiuejants –la colònia–, la relació amb la gent del poble i poder copsar la manera com els uns i els altres es relacionaren durant anys.

No és sense pensar-ho que he escrit el contingut del darrer paràgraf i que hagi sortit com un enfilall parlar d'estiuejants i dels del poble de tot l'any. L'autor del llibre que els presento ens convida a retratar, en sentit figurat, uns anys de presència a la Garriga, de gent, sobretot barcelonina, en què els senyors –i les senyores–, i les minyones, els pocs cotxes, i els cabassos de la compra i l'altruisme també d'alguns estiuejants, conviuen amb els garriguencs de tota la vida. Ni que volgués fer-ho, no és nostàlgia el que transmet. És un quadre realista d'un temps que ja ha passat i que ens possibilita observar de quina manera la vida s'ha

socialitzat en totes les poblacions catalanes amb els canvis de models socials, accessos a la universitat, aparició de fàbriques, usos nous de l'habitatge i pobles abans d'estiueig i ara dormitoris. La Garriga, per sort, manté una fesomia i una cohesió i disposa d'un alt percentatge de gent preparada per a la quotidianitat laboral, política, cultural, que és un clar exemple de canvi, però que, com ja indicava al començament d'aquest pròleg, persisteix a no voler perdre les seves arrels ni tampoc oblidar tot allò que l'ha gestat.

En aquest sentit, el treball de l'Alfons Carner i Suñol, del qual no en vull descobrir res ja que em sembla que els serà prou apassionant en la seva lectura i descobriment del que explica, contribueix a aportar elements de coneixement sobre algunes famílies que durant algunes èpoques de la seva vida van fer –i ara fan– d'aquest poble també el seu poble. És interessant analitzar aquestes vivències que de vegades se'ns escapen per falta de dades quan interpretem el poble. A la cap i a la fi, el nostre país és el resultat d'encreuaments de mentalitats i actuacions i vinculacions que es poden valorar en els pobles i en cada una de les seves històries particulars. No podem fer la història de Catalunya sense saber tot el que

es pugui de cada municipi, de tot allò que ens pugui donar coneixement de la seva evolució.

El llibre de Carner i Suñol és una contribució al que abans descrivia. No vol ser una narració erudita, ni molt menys, però destil·la franca, ens explica anys passats, records entranyables, aporta personatges amb noms propis i ànimes, encara que siguin dins d'uns habitatges i jardins, i el temps ens els fa presents, i, si cal, ens transporta fins i tot a viatges i ens transcriu versos com aquell de l'admirat Josep Carner i Puig-Oriol, príncep dels Poetes, parlant de la Garriga.

M'adono que, havent escrit això darrer, he trencat un dels misteris de fins a quin punt i a qui ha agradat la Garriga. Però què més volen que els digui? Sí, només una petita intimitat que ara s'ha fet oberta i explícita: Alfons Carner i Suñol estima la seva història, els seus i aquest poble. Ras i curt: demostra una manera d'estimar el nostre país, fent memòria i lluitant contra l'oblit.

Joan Garriga i Andreu.
Historiador
Gener del 2013

A manera d'introducció

Aquest llibre que teniu a les vostres mans –més aviat mereixeria el nom de *Notes, documents i fotografies* relatius al tema de referència, impresos en aquest format més que altra cosa–, inclou, inevitablement, una incompleta autobiografia de l'autor.

Intenta reviure, sense pretensions, la història, la petita història d'una població del Vallès Oriental, enllaçada amb la d'una família de la burgesia catalana allí arrelada, amb casal propi, que en realitat és l'autèntic protagonista de tot plegat.

El testimoniatge comprèn un llarg període de temps –uns 140 anys– que abasta fins als nostres dies i que té com a rerefons esdeveniments succeïts en un entorn més ampli.

I és que la petita història, viva i propera, explica millor els fets que “la gran”, “l'oficial”, generalment partidista i poc objectiva, tan allunyada de nosaltres. Cal dir, però, com a descàrrec, que alguns, a Catalunya, van intentar lluitar contra aquest parany en el darrer segle, com és el cas de dos prohoms, en Ferran Soldevila i Zuriburu i en Jaume Vicens i Vives; i, en la història de l'art, l'arquitecte Josep Pijoan i Soteras, que en paral·lel estudià les cultures del món.

Aquesta curta edició està dedicada als amics, parents o familiars de les noves generacions i garriguencs en general, tot i que d'altres podrien estar-hi interessats, perquè els permetrà descobrir temps antics, no tan allunyats del seu o dels seus avantpassats.

Podeu trobar-hi records d'infantesa, de la meva infantesa, que podria ser la vostra quan jo recullo la torxa del que els més grans van contar-me, i faig un especial èmfasi en aquest període de la vida perquè és meravellós o, almenys, a mi m'ho sembla. En tot cas, hauria de ser-ho per a tothom.

En aquesta petita crònica s'enllacen dos llinatges, el dels Suñol i el dels Carner, per un doble casament, després de molts anys d'una amistat que neix entre tres nens als Escolapis de Sant Antoni de les rondes barcelonines, que després de l'etapa universitària es forja més forta en els afers i l'ideari polític, en una Catalunya renaixent, en el si d'una Espanya convulsa i desorientada, que ha perdut les últimes deixalles d'un imperi de quatre segles.

Ben segur que en les properes pàgines hi trobareu errors de precisions o de valoraci-

ons de la realitat, i fins i tot dades concretes que jo no he pogut verificar amb prou rigor, però penseu que són fruit del que m'han contat o del que jo mateix recordo amb el suport de la bibliografia aconseguida.

Demano, doncs, tolerància, i, per descomptat, accepto opinions alienes perquè em considero, per sobre de tot, de tarannà liberal.

No m'allargo referint-me als mancaments ortogràfics o gramaticals que per a mi són importants, tot i que a les xarxes socials desplegadas amb mitjans electrònics no sembla que els importi ni poc ni molt, si més no, als seus usuaris.

En el relat apareixen noms il·lustres molt propers, que han deixat empremta més enllà de casa nostra i que han estimat i/o residit a la Garriga, o fins i tot l'han glossada, perquè aquesta població té quelcom que la fa mereixedora d'atenció.

Per acabar, no sé pas si us interessarà, presumptes lectors, aquest llibret o document, generós en imatges, que el nom no fa la cosa.

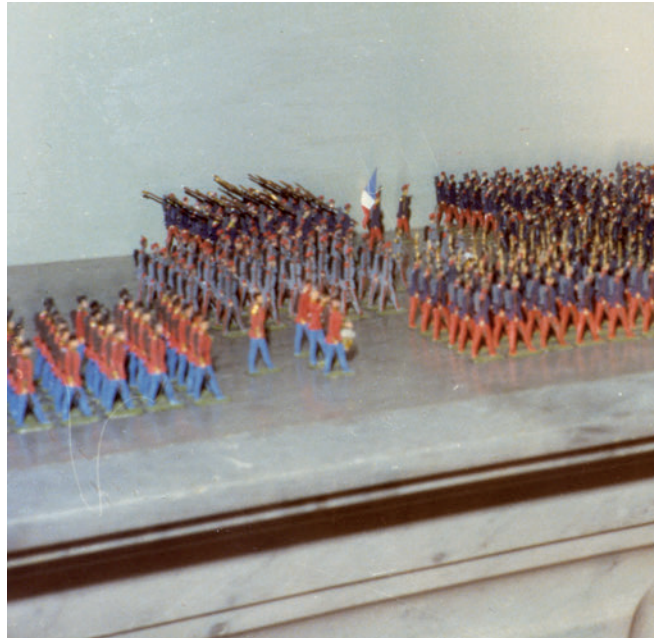
El que sí sé és que ha estat un plaer per a mi posar-lo a les vostres mans, tornant al que deia en encapçalar aquestes línies.

La casa de la Maria Victòria Carner Forn de la ronda del Carril, 60, bastida el 1877, una de les primeres aixecades després de l'arribada del ferrocarril a la Garriga, un any abans.

Maria Ramoneda i Amat, natural de Rubí, vídua de Benet Suñol i Subirats, que morí el 1874, en un retrat encarregat pel seu fill Antolín després del seu decés als setanta-quatre anys. L'oli sempre ha estat a la Garriga.

Soldadets d'estany de les manufactures de Nurenberg de l'avi lldafons, comprats als anys setanta del segle XIX i restaurats una centúria més tard pel cap baix. Els espanyols, els francesos i els alemanys conserven els uniformes, els nord-americans surenyes, els anglesos i els austríacs duen uniformes reconvertits. Són plans i de 33 mm d'alçada, col·locats en posició de desfilada damunt d'una xemeneia de marbre gris de Can Suñol.

Dolors Casanovas i Estradé de Suñol, muller d'Antolín que morí als trenta-dos anys, al 1877.

Gran casa construïda als voltants del 1882 a la ronda del Carril per l'arquitecte Emili Sala i Cortés, com a residència pròpia per esbarjo i descans de la seva família. Façana il·luminada pel sol ponent.

Llàntia daurada de gas de tres fileres de braços adaptada per fixar-hi bombetes que lluïa al saló de l'Antolín, comprada en un dels seus periòdics viatges a París i que avui il·lumina des de la volta l'escala principal de Can Suñol.

Medusa mitològica a la portalada d'accés de Can Suñol. Com tot l'enreixat original, es va portar de París.

capítol 1

**Els orígens dels Suñol
i de la Garriga moderna.
Els primers lligams dels Suñol
amb la població. La Torre
del Relotge de Don Carles
Salvador (1887-88). La seva
construcció i les seves
característiques.**

Els meus néts, alguns més que altres, darre-rament s'han interessat per les relacions entre la població de la Garriga i la família Suñol, pels orígens d'aquesta relació i per l'assentament definitiu de la família en l'avui anomenada ronda del Carril, 76, la Torre Suñol.

Cal dir, en primer lloc, que aquest cognom ha perdut vigència perquè la tercera generació, amb l'excepció d'un baró, en Josep Suñol i Garriga, que va transferir el nom al seu fill, en Josep Ildefons Suñol, estava formada per noies.

Avui seria diferent, perquè la llei permet escollir el patronímic familiar per via materna.

Ara bé, quan parlo de la tercera generació, em refereixo als néts d'Antolín Suñol i Ramoneda, un patrici que, com molts d'altres a Catalunya, fou un home fet a si mateix, procedent del món rural i enriquit a la Ciutat Comtal, que acabava d'enderrocar les últimes muralles que l'ofegaven.

Tot començà els últims decennis del segle XIX, quan tot just estava naixent entre la burgesia barcelonina el costum d'estiuejar, que en tot cas es feia a les portes de la ciutat o poc més.

Era també el temps en què es va fer més palesa la inestabilitat política en una de les darreres joies del més que decadent Imperi espanyol, la més important de totes, l'illa de Cuba. Fins al 1890, doncs, els Suñol en tenien prou d'assentar-se a Barcelona.

Dos anys abans, el patriarca, que vivia vora la plaça Reial, urbanitzada segons els cànons parisencs, segurament a tocar del carrer de Ferran, es construí una casa al recentment obert passeig de la Indústria, d'acord amb la normativa manada pel projecte Fontserè: magatzems o botiga, entresols sota porxada, dos principals i dues plantes dobles de cinc balcons amb façana al bulevard, i una darrera planta enretirada. Tot plegat, una rèplica dels anomenats porxos d'en Xifré, de l'emprenedor català d'aquest nom amb vincles comercials al Carib i a Nova York.

No cal dir que ell ocupà el principal més ampli. Quant als seus fills barons, l'Ildefons, el primogènit, en casar-se el 1889, llogà un habitatge al carrer Cervantes, a tocar del carrer Avinyó, i en Josep, que ho féu el 1891, ocupà un pis de la casa del pare, acabada de bastir.

Tornant al tema de l'estiueig, quan les famílies benestants no havien descobert el plaer del bany de mar, i encara menys bronzear-se al sol amb el mínim de roba damunt la pell, ni els esports d'alta muntanya –en tot cas practicaven l'equitació–, i era de bon veure mostrar una epidermis pàl·lida per diferenciar-se de la població pagesa o de baix rang, que feinejava al sol, les escapades de lleure es reduïen a freqüentar balnearis per refer la salut i al mateix temps alternar entre iguals o persones d'estirp superior si era possible. Aleshores, l'Ildelfons, de qui acabem de parlar, anava a festejar la seva promesa, la meva àvia materna, al turó del Putxet, avui ofegat pel creixement urbà, en una torreta amb un jardí a la italiana amb balustres i palmeres altíssimes fimbriants que s'enfilaven desafiant el pendís de la muntanya. Anys enrere, encara vaig tenir l'oportunitat de veure aquesta petita residència estiuenca, al carrer de Manacor, darrere la desapareguda Clínica de Sant Josep.

Però ara tornem a la Garriga, una de tantes localitats del Vallès Oriental que, aleshores, no arribava, incloent-hi totes les masies i els focs del terme municipal, a les dues mil àni-

mes. La població era famosa des dels temps antics per les seves aigües termals que brollen, com a la veïna Caldes de Montbui, de pous poc profunds, alimentats per escorrenties del Montseny, reescalfades al subsòl. Té un clima sec i, des del 1876, està ben comunicada per ferrocarril, al sud, amb Barcelona, i pel corredor del Congost, al nord, amb la Plana de Vic, i més tard amb Ripoll, Sant Joan de les Abadesses, la Cerdanya i França.

I parlem també de dos dels seus terratinents de visió indiscutible: Josep de Roselló i Puig i Tomàs Nualart i Bosch, amb la complaença en el seu fer del batlle Pere Dachs Vilar, un tercer terratinent de la Garriga.

Els van promoure un folgat passeig de plàntans, trasplantats de la Devesa gironina, amb dos carrils laterals, paral·lel a la via del ferrocarril, amb la qual cosa van afavorir la població. No cal dir que van revaloritzar les seves terres i les d'altres, que entre els dos eixos paral·lels es van transformar en solars en un període no gaire llarg, impulsats per tres realitats: l'enriquiment de la burgesia catalana; l'ampliació dels dos balnearis de provades virtuts remeieres, especialment

de malalties reumàtiques: el Blancafort i el Martí;¹ i el perill de la vinguda a les nostres costes d'una esquadra nord-americana com a reacció a la presència de vaixells de guerra espanyols a Santiago de Cuba, que podia bombardejar Barcelona i aconsellava disposar d'una segona residència terra endins.

Pel que fa a Tomàs Nualart i Bosch, a més, es transformà en un mestre d'obres constructor de cases i s'anticipà a una corrua d'arquitectes que després bastiren torres i grans residències al passeig i a la ronda del Carril, amb la col·laboració, en el seu cas, d'un jovenet, en Josep Iglesias, d'una antiga família garriguenca amb solar al carrer dels Banys, 16, conegut pel motiu d'en *Pòlit*, un personatge del qual després parlaré pel seu protagonisme en aquesta història.

És bo de contar que en aquell temps les bòbiles per coure els maons i les rajoles per a les cobertes eren escasses, el ciment un

1. Aquest últim porta el nom del seu propietari, que és també el del rei català Martí l'Humà, un gran addicte, com és ben sabut, de les aigües termals de la Garriga. El Blancafort el tiraren endavant el pare i el fill Joan Blancafort i Llavina i Anton Blancafort i Sarrà, encoratjat aquest últim per la seva muller, una andalusa de molta empena. Primer era un establiment de banys i després va ser un autèntic balneari.

desconegut, les bigues del sostre eren de fusta, i, per aixecar parets a pagès, era molt comú servir-se de còdols que les rieres polien i arrossegaven en les periòdiques torrentades, fins al punt que a la Garriga, per un acord de l'Ajuntament, és limitada el seu consum com a material de construcció. Per lligar les pedres com en l'època romana, els paletes se servien de calç i sorra, i, quan volien allisar les façanes, recorrien a les tècniques de l'estuc, ben conegudes pels antics, cosa que avui encara és ben palès en les termes de la vil·la romana de Can Tarrés.

A Catalunya, fins al principi del segle xx, no va néixer la indústria del ciment, per iniciativa de la família Güell, uns grans empresaris que també reeixiren en el tèxtil i en promocions culturals, com a mecenes.

Les primeres construccions de la nova Garriga, nascuda al darrer quart del segle xix, a recer del ferrocarril, com ja he dit, es començaren a bastir el mateix 1876, amb algunes excepcions notables que ho foren quan el tren tot just arribava a Granollers, coincidint amb l'ampliació dels balnearis. La meua filla Maria Victòria és propietària d'una, enfront del pas a nivell a tocar de l'estació, aixecada un any després, el 1877. Dibuixades a la façana, s'hi poden veure les xifres que ho confirmen.

La porta de dues fulles de fustes nobles, amb baldes, les dues finestres a banda i banda, amb reixes, i l'alçada de la primera planta són un bon testimoni de la categoria de l'edifici.

I corrien els anys. El 1887, en Tomàs Nualart i en Pòlit van començar, d'acord amb els tècnics del moment, a construir a l'extrem sud de l'illa que limita amb el carrer de la Mina,² el Passeig, el carrer Caselles i la ronda del Carril. Era un terreny d'oliveres i pins, de fort pendent, de 60 × 45 metres.

El propietari de la nova construcció era el relator de l'Audiència de Barcelona, Don Carles Salvador. L'entrada per la ronda del Carril portava el número 37, la del Passeig no tenia número que la identificués.

La residència era de dues plantes. La principal, amb el seu corresponent oratori, per als amos; un pis per al servei, accessible per una escala secundària; una masoveria a ponent, aprofitant el desnivell del terreny; un terrat per estendre la roba i una fresquera rebost o cova subterrània per guardar aliments de llarga durada; i, per cert, disposava també

2. Nom molt adient perquè allí s'hi troba una deu d'aigües subterrànies.

d'una gran banyera o cossi de marbre d'una sola peça, situada qui sap on.

Alguns anomenen aquesta casa d'estiu la "Torre del Rellotge", un enginy que després fou cedit a la parròquia per al volteig de les campanes, fins que al 1900 un pressupost municipal corregí la deficiència, però sembla que aquest segon rellotge no tingué una llarga vida perquè el 4 de setembre de 1910, el Sr. Suñol, el meu avi matern, en regalà un de nou, segons consta en la pàgina 358 del tercer tom de la *Història de la Garriga* del notari Josep Maurí i Serra. També se l'anomena la "Torre del Molí" o del "Molí de Vent", perquè al seu costat s'hi troba una torre metàl·lica amb pales, d'una altura considerable, que poua aigua freda des d'un nivell relativament profund del subsòl.³

Al voltant de la casa, Don Carles Salvador ordenà reservar un espai per fer-hi un jardí, i un altre per conrear-lo, respectant la zona de bosc preexistent. Pel que fa al tema d'aigües negres i clavegueram, no quedà ben resolt encara, però la propietat sí que dis-

3. Al recer del pou del molí de vent hi havia, quan jo era nen, un dipòsit ple d'aigua verdosa amb peixos de color vermell viu o beix, i, uns graons més avall, els safareigs, oberts a l'aire, amb coberta de teules negres que brillaven al sol de migdia.

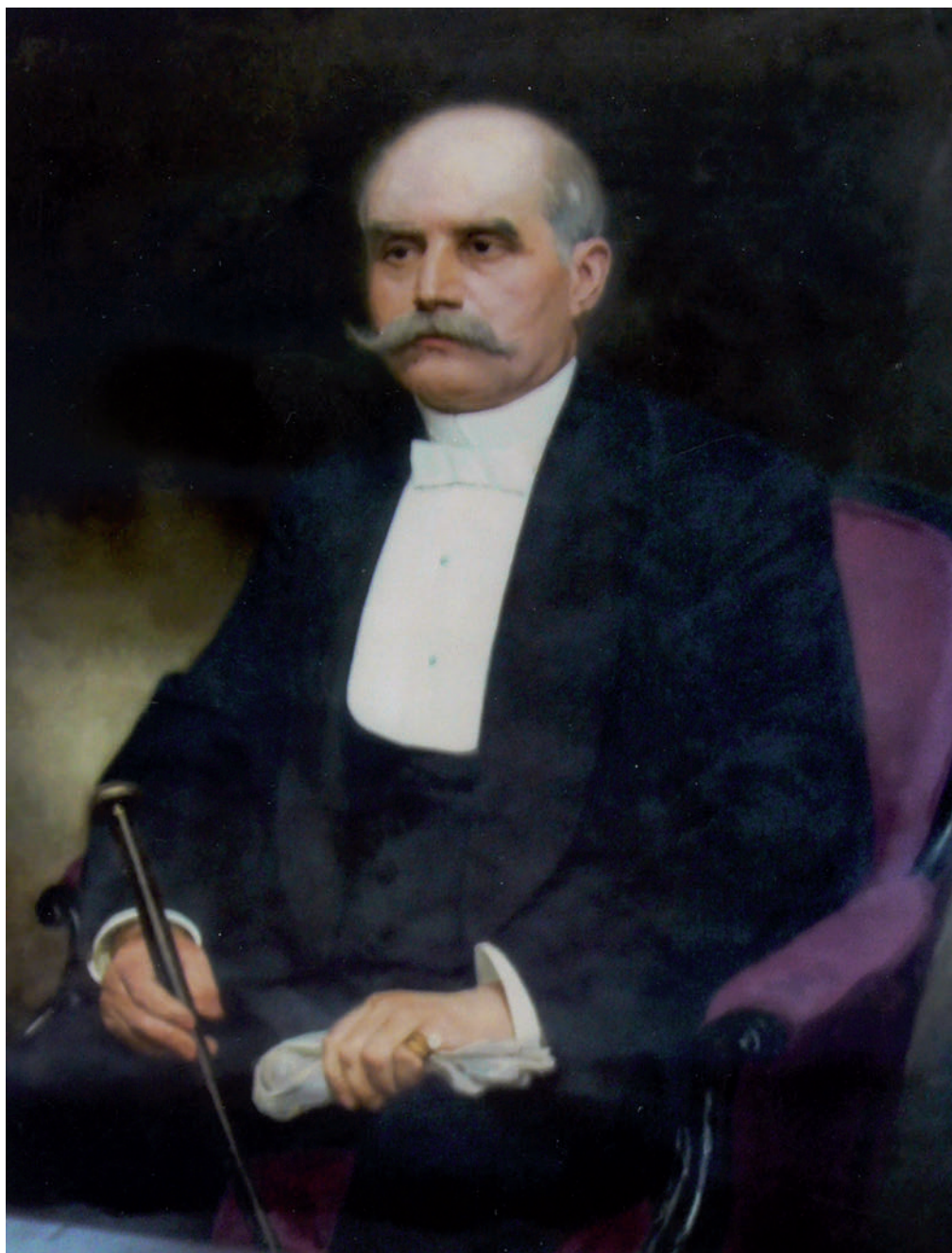
posava d'un femer en un racó retirat, per assegurar el creixement de les hortalisses.

Entretant i retornant a la família Suñol, les dues filles grans de l'Ildefons, nascudes al 1890 i al 1893, necessitaven respirar millors aires que a Barcelona i esbargir-se els mesos de lleure en què l'escola de monges franceses de Loreto, la seva escola, tenia tancades les portes. Els seus pares van triar un nou escenari per esmenar-ho i es van traslladar a la Garriga, on van ocupar una planta d'una casa torre que es llogava per pisos, la que porta el número 1 de la ronda del Carril.

La Pilar, la nena més gran, era molt entremaliada i amb freqüència es feia fonedissa i sor-

tia pels baixos a tocar d'un carrer principal del poble per jugar i, per què no, per barallar-se a pedrades amb els nois del veïnat com si fos un xicot; encara que també jugava amb la seva germana i amb dues nenes d'un altre pis de la mateixa torre, l'Anita i la Maria Grau, d'una família que durant cent anys va mantenir l'amistat amb els Suñol.

L'avi, el patriarca Antolín o Antonino, variant que figura en els vitralls del panteó familiar, vidu des de feia una pila d'anys, seguia de la vora la vida de tots els seus néts, tant dels fills de l'Ildefons com del Josep, perquè l'única filla, la Nieves, que es casà contra la voluntat del seu pare amb un baró que es mereixia millor consideració, no li donà néts i decidí afincar-se a la Garriga.

Oli de don Antolín Suñol i Ramoneda, pintat pel retratista Lluís d'Oriola Cortada el 1893, un artista reconegut a Barcelona al darrer terç del segle XIX.

Família d'Antolín (1897-98).
Primera fila d'esquerra a
dreta: els germans Ildefons
i Josep Suñol i Casanovas;
segona fila Pilar Musterós
Augé, la nena Maria Suñol
Musterós, Don Antolín
i Aurora Garriga i Coronas;
tercera fila: Pilar Suñol
Musterós i les germanes
Maria de les Neus i Lluïsa
Suñol Garriga.

Portalada de l'església
romànica de la Doma.

El molí del Blancafort. El
masover i, assegut
darrera la taula, Ildelfons
Suñol Casanovas i Salvador
Dachs Pous, alcalde
de la Garriga
als anys 1897-98.

Bosc de Can Tarrés a finals
del segle XIX. Ildelfons Suñol,
i Salvador Dachs i un
adolescent.

capítol 2

**Don Antolín Suñol i Ramoneda
s'afinca a la Garriga, fa millores
a la propietat comprada a
Don Carles Salvador i hi mor
un any i escaig després.
L'hereu de la finca, el primogènit,
Ildefons Suñol i Casanovas,
un home públic que obre
la casa als amics i col·laboradors,
mor el 1913 a Barcelona, nou
anys després, d'una malaltia
desconeguda.**

Ens trobem al començament del nou segle, al 1903. Don Antolín va rebre dues ofertes ben temptadores: una, la propietat anomenada El Padró, que comprà més endavant l'hisendat Pérez Samanillo, personatge amb importants interessos a Filipines, i l'altra, la Torre de les Hores o del Molí de Carles Salvador, molt ben situada damunt mateix del Balneari Blancafort i ben propera a l'estació del ferrocarril, per molts motius més adequada per a un home assenyat com ell.

Es decidí per aquesta segona opció i féu millores a la finca, de les quals poc temps pogué gaudir, perquè un any i escaig després es produí el seu decés en la propietat acabada de comprar.

Embalsamat i amb el seu millor jaqué, fou traslladat a Barcelona i enterrat en el ja esmentat panteó que es féu construir per l'arquitecte Vinyals, el mateix que amplià amb tribuna sobre el carrer la casa del passeig de Gràcia, 98, acabada de comprar per ell l'any 1900 a la família Olano, els propietaris de les mines de lignits de Fígols, a l'Alt Llobregat, però no estrenà la capella funerària, com es pot comprovar per l'obituari encarregat al dibuixant i aquarel·lista Josep Triadó i Mallol, sinó que ho féu la seva néta Maria de les Neus Suñol i Garriga, un angelet de dos anys mort el 1898.

A les exèquies de l'insigne patrici, acompanyà la família, els amics i els coneguts, amb els seus càntics religiosos, el cor de l'Orfeó Català, encara jove i amb la seu del Palau de la Música de Lluís Domènech i Montaner en projecte.

Les millores de la Garriga les gaudiran els seus familiars. Són una coberta a quatre vents per fer més habitable el pis del servei, reixes i portalades de fosa vingudes de París, arranjament del jardí i les hortes, etc.

A l'interior de l'habitatge, ell ja no hi és, però hi resta un retrat a l'oli amb marc ovalat de la seva estimada mare, Maria Ramoneda i Amat, natural de Rubí, enèrgica, honesta i valenta com ell, que morí a setanta-quatre anys i que Antolín acollí i respectà sempre.

ldefons, com a fill gran, entrà en possessió de la propietat, i Josep, un comerciant reconegut i un gran industrial en els inicis de la seva carrera, es féu construir una gran torre a la banda contrària del ferrocarril, dissenyada en aquest cas per un arquitecte, amb tècniques i materials més evolucionats, que portava el nom, ben visible en un frontis de la façana principal, de Villa Aurora, el de la seva muller, Aurora Garriga i Coronas.

Cal dir que l'antic habitatge de Don Carles Salvador i que Antolín millorà no tenia fonaments i trontollava al pas dels trens, un defecte d'origen que encara avui no s'ha esmenat; però sí que tenia murs molt sòlids i parets mestres amb travesses de fusta, com era habitual per separar planta i pis, de tota garantia.

El mestre d'obres, en Josep Iglesias Martí, en *Pòlit*, es féu càrrec de la reforma.

Jo, de nen, encara vaig tenir oportunitat de conèixer-lo. Era un vell de tarannà afaible, de mirada viva, pell rosada i fina, i cabells blancs sedosos, més aviat alt i prim, sempre molt polit, i una mica corbat pel pes dels anys.

Seguint amb el relat, l'Ildefons, que ja era un advocat i polític eminent, ocupà la planta principal de la casa amb la seva esposa, la Pilar Musterós, i les seves tres filles, Pilar, Maria i Montserrat, la petita –la meva mare–, nascuda al 1902. I, al pis superior, rehabilitat, s'instal·laren per passar-hi els estius, la sogra, Teresa Augé i Cahué, vídua Musterós, amb la seva filla Inés i la seva germana soltera Pauleta.

Can Suñol estava obert als amics i el seu propietari s'hi traslladava en ocasions ja al

mes de maig. Els passants el visitaven per consultar-li els afers del despatx.⁴

Aquesta predilecció per la Garriga no era gens estranya, perquè el seu habitatge a la ciutat es trobava aleshores al carrer de Simon Oller, cantonada amb el carrer Ample, en un pis de cambres poc folgades i tristes del casc antic.

Eren habituals de Can Suñol, amics, simpatitzants, polítics, col·laboradors o intel·lectuals de tota mena, com el poeta Josep Carner i Puig-Oriol, que en els seus versos parla de “la blanca i la bruna, perquè n'està enamorat de cadascuna”. La bruna era la Pilar Suñol; la blanca, la Tisí Bartomeu, d'una família de Reus que feia estades periòdiques a la Garriga.

També el visitaven molts assidus de l'Ateneu, entitat de la qual fou president.⁵

4. Són els seus passants, entre d'altres, Arnau Martínez Serinyà, jove advocat de molt bona família que morí prematurament, i, en una de les seves llargues escapades, visità el Japó; Víctor Bisbal i Ridaura, publicista i un dels introductors dels ex-libris a Catalunya; Carles Soldevila i Zubiburo, escriptor i periodista de renom; i el mallorquí Fèlix Escalas i Chamení, polític i financer, president de la Cambra de Comerç de Barcelona en dues ocasions.

5. Un dels visitants habituals és l'arquitecte Vicens Artigues.

Preparava els discursos com a diputat i regidor de l'Ajuntament barceloní, així com els articles a la premsa diària, a la seva segona residència, i li plaïa alligonar els infants i els adolescents sobre la història de Catalunya, perquè tenia grans dots de docent, com el seu oncle, per la banda materna, en Josep Casanovas i Estradé, catedràtic per oposició de segona ensenyança que exercí a Logronyo i morí prematurament tuberculós a Caldes d'Estrac quan es desconeixia que els aires de mar eren contraproductius per a aquests malalts.

Entretant, la Garriga s'havia convertit en una població molt estimada, preferida per l'alta burgesia, i al bosc mil·lenari de Can Tarrés s'estrenaven espectacles teatrals de catalans de renom; parlem de l'anomenat Teatre de la Naturalesa, de tanta notorietat que els trens s'aturaven a l'indret per facilitar l'arribada dels assistents procedents de Barcelona.

Al final de juliol de l'any 1909, hi hagué molts aldarulls a la Ciutat Comtal. Les turbes es van fer amb el carrer. Havia començat la Setmana Tràgica, de trista memòria. Van cremar esglésies i convents i van fer moltes malvestats. El desordre era total.

Suñol, que era a la Garriga, comentà en una tertúlia a casa de l'apotecari, on es

reunien les forces vives de la població, que sobretot no es tallessin els subministraments d'aliments i molt especialment que no faltés pa al poble, que per als més humils era la menja principal. És possible que en la seva ment d'historiador per vocació es reproduïssin les imatges que a França, 120 anys abans, portaren a la revolució.

L'Ildefons morí en el nou domicili de la rambla de Catalunya, número 10, a quaranta-set anys, després d'una curta i inútil estada al peu del Canigó, a la població del Vernet, d'una malaltia desconeguda que sense treva el va anar afeblint.⁶

El doctor Llagostera, uns trenta-cinc anys després, en una trobada amb els meus pares, els aclarí que se'l va endur una tuberculosi que li atacà els òrgans interns, un altre punt de similitud amb el seu oncle i també amb la seva mare, Dolores, germana d'en Josep, que morí jove del mateix mal.

6. Els Suñol, amb motiu de la gran afecció del cap de família, per prescripció facultativa es traslladaren al Vernet i s'instal·laren a la Vil·la de les Hortènsies, llogada a madame Pujol al començament d'agost del 1913. El 18 del mateix mes, perdudes totes les esperances de guariment, tornaren a Barcelona i el 21 es produí la defunció de l'Ildefons. Uns quants anys després, una riuada va destrossar la vil·la, però no les hortènsies, roses i blaves, que allí seguiren prosperant com sempre ho havien fet.

Les cosines Montserrat
i Glòria Suñol arraulides
darrere la fullaraca
a tocar de la façana nord
de la torre Suñol. Són dues
nenes d'uns quatre anys.

La Pilareta, als seus disset anys, és una intel·lectual que s'ha format amb el seu pare l'Ildefons Suñol.

Les tres germanes Suñol Musterós al 1903.

L'Ildelfons Suñol de jove.

Gran retrat de don Antolín encarregat a un fotògraf barceloní a cavall del canvi de segle, amb el coll de la camisa emmidonat i corbatí blanc. El retrat fou propietat de la seva única filla Nieves Suñol i Casanovas.

Torre de la Garriga (1905).

3. Marseille - La Corniche. Le Pont de la Fausse Monnaie

Postal tramesa des de Marsella per Ildefons Suñol al seu amic i coreligionari polític, Jaume Carner i Romeu, amb motiu del seu èxit en les eleccions del 1907.

Imatge del Congost, les ovelles i el boc pasturant vora el riu i els canyars de ribera.

Un embassament per contenir les riudes unes hortes i el campanar de l'església parroquial bastida al segle XVII a la riba contrària de la Doma.

La plaça amb l'establiment anomenat Pequeño siglo en correspondència amb els grans magatzems de la Rambla barcelonina.

Can Suñol als voltants del 1907, des de la via del ferrocarril i amb el molí de vent a l'esquerra de la foto.

El passeig. La senyoreta de negre podria ser Inés Musterós Augé. Els plàtans encara són joves.

La façana de migdia des de la vella olivera.

El poeta Josep Carner i Puig-Oriol, un enamorat de la Garriga.

L'Ildelfons Suñol donant classes d'història de Catalunya als adolescents i joves a frec del molí de vent. A la seva dreta, la Tisí Bartomeu, dos nens, un d'ells segurament en Josep Suñol i Garriga, i els cosins Jeroni Granell i Josep Bartomeu. A la seva esquerra, entre d'altres, les germanes Maria i Emilita Angelon, la Maria i la Pilar Suñol amb vestits de ratlles, i a l'extrem dues menudes d'uns quatre anys, les cosines Montserrat i Glòria Suñol. La foto és del 1906.

Passeig d'entrada
a la Torre Aurora, propietat
de Josep Suñol i Casanovas
a la ronda del Carril.
A l'esquerra, la capella
adossada a l'edifici.

La ceràmica de fons verd
damunt del frontís porta el
nom de Torre Anita, com
correspon a la identitat dels
nous propietaris a partir
dels anys vint.

capítol 3

**1913/1929 i següents. Les filles
i la vídua a la Garriga. El seu
cunyat, Josep Suñol i Casanovas,
a la majestuosa casa, la Torre
Aurora. La guerra europea
i les seves conseqüències.
Defuncions i noces a la família
i nous ocupants de Can Suñol.
Obres de millora.**

Pilar Musterós, vídua Suñol, les seves tres filles i la seva pròpia família, continuaren estiuellant a la Garriga i molts dels amics del finat la continuaren visitant perquè l'Ildefons deixà un gran record. Ella era una dona afable, afectuosa i acollidora.⁷

El masover, en Ramon, acollí a casa la Carmeta Cartanyà, vídua Carreras, l'antiga mainadera de la Montserrat o Montserrateta. Era originària de Montblanc, com la família Casanovas, i, per aconseguir la feina, en el seu moment es va fer passar per més gran. Només tenia tretze anys. Amb ella duia dues filles del difunt, l'Assumpció, que, de gran, arribà a ser una excel·lent modista, i l'Enriqueta, que es guanyà les garrofes en una oficina. En Ramon tenia al seu càrrec l'horta que conreava amb amor i de la qual reservava el millor de cada collita per a Donya Pilar.

Josep Suñol, el seu cunyat, gaudia amb la seva família de Villa Aurora. L'anaven a recollir a peu de ferrocarril procedent de ciutat, però un temps després es va com-

7. Un d'ells, el Dr. Font i Torner, tertulià de l'Ildefons tant a l'Ateneu, a Barcelona, com a la Garriga, de vocacions múltiples com si d'un home del Renaixement es tractés, ho feia amb freqüència i complia el seu compromís amb la vídua de «no fer-li figa», mots més que contundents, que l'honoren.

prar un automòbil, una novetat que més endavant, en mans d'un bon xofer, en Pepet, li donà més llibertat de moviments.

Les seves dues filles, la Maria Lluïsa i la Glòria, eren molt amigues de les cosines i en Josep, l'únic fill, que sempre havia sentit una gran admiració per l'oncle Ildefons, el seu referent, també. Era molt sociable, com les seves germanes, i no tenia cap problema per estar voltat de noies.⁸

Passaven els anys de la guerra europea, que enfrontava a casa nostra francòfils i germanòfils. Els ocupants de la primera Torre Suñol, juntament amb ells la protagonista d'aquesta crònica, eren uns entusiastes de la causa aliada i no se n'amagaven.

La Garriga no va decaure. S'hi feien moltes curses esportives⁹ i s'imposaven les construc-

8. En efecte, les cosines Suñol Musterós jugaven amb els germans Suñol Garriga, però també amb els nens Pere i Manuel Blancafort de Rosselló, simulant fer representacions teatrals. La meva mare m'havia explicat que, referint-se al gran dramaturg anglès, l'anomenaven Xespi, no sabent pas el que es deien.

9. També es posaren de moda el tennis i el croquet, introduïts a Espanya per la colònia anglesa a començament del segle xx. Aquest últim, com ja en parlarem, el practicaven els adolescents estiuellants a la Garriga, els primers anys de la postguerra espanyola.

cions modernistes de l'arquitecte Raspall. Grans famílies enriquides hi feien estada els mesos de calor. El clima sec i les aigües termals ajudaven molt, tot i que el mar i la muntanya començaven a ser valorats.¹⁰

La Glòria Suñol i Garriga, el segon plançó femení dels propietaris de la Villa Aurora, morí al novembre del 1920, tuberculosa, com alguns dels seus avantpassats, però ella fou l'última.

La seva mare, molt entristida, s'imposà, i el seu marit, en Josep Suñol i Casanovas, va vendre la propietat i s'afincà a Sarrià, al carrer del Dr. Carulla.

El mateix any, la Maria, filla segona de l'Ildefons, femenina, afalagadora i coqueta amb el millor sentit del terme, es casà amb en Jaume Carner i Galofre, fill del gran amic, soci dels Suñol en els afers i coreligionari de l'Ildefons en la política, Jaume Carner Romeu.

10. En aquest sentit, són rivals de la Garriga per atreure barcelonins a tocar de ciutat, Cerdanyola i Montcada; vora mar, Caldetes i Argentona o Sitges; i en el mateix Vallès Oriental, Cardedeu, tot i que, per a molts, la Garriga seguia essent la reina. Cal dir, d'altra banda, que Viladrau i Sant Hilari, al Montseny, no estaven a peu de ferrocarril; i que a Puigcerdà i Camprodon, al Pirineu, pocs hi accedien per la seva llunyania.

La cerimònia i la festa van tenir lloc en la més estricta intimitat. El nuvi havia perdut la mare, la Maria Galofre, una pubilla d'una vella i patrícia família vendrellenca.

D'aquest jove matrimoni en van néixer tres fills: la Roser, la Montserrat i en Jaume.

Al 1928, es casà la Montserrat, la germana petita de la Maria, amb en Josep, un altre fill del gran amic Carner.

Donya Pilar i la seva filla soltera, la Pilareta, que no era gaire amant de la Garriga, i les dues germanes Augé, Teresa i Pauleta Augé, i la filla de la primera, Inés Musterós, cediren la plaça a les noves generacions Carner-Suñol, amb un reguitzell de canalla, que gaudiran d'allò més als estius a la casa torre garriguenca, que s'havia posat al dia:¹¹ fora oratori, llar de foc en funcionament a planta i pis, a manca de calefacció central, cambres de bany, piques rentamans d'aigua corrent als dormitoris i les comunes reconvertides.

Tot i que Villa Aurora havia canviat de mans, se la continuava coneixent, com abans,

11. No sé si les germanes Augé ho van fer per defunció d'una d'elles o per pròpia voluntat.

amb el sobrenom de Can Suñol ric, perquè en Josep, el fill segon de l'Antolín, era un home adinerat i tenia fama de ser-ho encara més, i, d'altra banda, molts no es van assabentar de la venda.

Excursió a Montserrat, pels volts del 1917. Dretes, la tia Inès Musterós, la tia àvia Pauleta, la senyora Grau, l'àvia Teresa, la mare, el cosí Pepe Suñol, la tia Aurora, la Maria Grau; assegudes, la cosina Lluïsa Suñol, la Montserrat Suñol, la cosina Glòria i les germanes Maria i Pilar.

La meva mare (1922).

Asseguda amb el gos Otel·lo.

Vista de la banda nord,
i, al fons, el Tagamanent.

Portalada de l'ermita de Santa Maria del Camí de Can Tarrés. Al centre del grup, s'hi poden veure, entre infants de primera comunió, la Montserrat Suñol i la Maria Lluïsa Barbey.

L'Assumpció i l'Enriqueta Carreras, filles de la Carmeta Cartanyà, al clos de la fonteta (Foto del 1921-22).

Retrat d'Idefons Suñol i Casanovas, encarregat pel seu germà Josep a l'artista pintor Carlos Vázquez Úbeda al 1913.

Al fons, els plàtans de la carretera de l'Atmetlla. A primer terme, el Passeig i el carrer de la Mina.

Una ala del balneari Blancafort amb un gran eucaliptus a l'esquerra i al fons la Doma.

En Jaume Carner i Galofre
amb les seves dues filles
Roser i Montserrat a la
porteta del ferrer (1924).

El pare Josep Carner amb el nebot Jaume (1926-27).

Anys 1920. D'esquerra a dreta assegudes, les germanes Teresa i Pauleta Augé i Cahué, dreta, segurament la senyora Giralt. Totes emperrucades o, almenys, ben pentinades a tocar del safareig entre la torre i el molí de vent.

La mare amb les dues
nebodes Roser i Montserrat
Carner i Suñol.

En Jaume Carner Galofre
amb la seva filla Roser amb
gorra de cop.

La Pilar Suñol amb una
bata matinera però
entalonada.

El pare amb un amic sota
els avellaners. A baix,
la mina i la fonteta.

El Rolls Royce de l'oncle Pepe amb el xofer Pepet a la torre del Dr. Carulla.

Sobre el safareig, un petit dipòsit amb peixos de colors.

Les moreres; al fons, a la dreta, el femer.

A les pales del molí, hi ha les quatre barres.

Can Creixell, avui la residència Reig.

Els bessons amb la Mimí (Mimixu). La dida de la dreta, la Matilde, porta a coll en Jordi.

La cuinera Pilar amb els dos bessons (estiu del 1933).

D'esquerra a dreta, la Pilar i la dida Consuelo amb els bessons (estiu del 1933).

En Jordi amb la Mimí i el cosí Jaume Carner a la porteta del ferrer (estiu del 1935).

Don Jaume Carner i Romeu, ministre d'Hisenda el 1932. Oli de Ramon Pichot, pintat al 1982, servint-se de fotografies de l'època, avui en una de les galeries del Ministeri.

Les dues famílies Carner Suñol. Asseguts: Josep Carner Galofre, el pare; a la falda, la Mimí; Jaume Carner Galofre, el padrí; Maria Suñol Musterós, la Montse cosina i un dels bessons.

Drets: la mare, Montserrat Suñol Musterós, el cosí Jaume, recolzat, i la cosina Roser (abril del 1935).

"Manuel Pérez de Olaguer Feliu murió aquí por Dios y por su patria. Caminante, una pregaría por su descanso eterno. 27 de julio de 1936."

La creu de la carretera de Samalús amb aquesta llegenda recorda els estralls de la Guerra Civil en una de les seves víctimes. No cal dir que el petit monument funerari és dels anys quaranta, un cop acabada la lluita armada, i bastit pels vencedors.

capítol 4

**1931, adveniment
de la República i aixecament
militar al juliol del 1936.**

**Malvestats, incendis i assassinats
es generalitzen. Les famílies
Carner Suñol abandonen
la població.**

El 1931, després d'unes eleccions municipals i d'una victòria de les esquerres a les grans ciutats, es proclamà la República a tot Espanya, sense comptabilitzar els vots rurals. El nou alcalde de la Garriga, el primer que va fer en prendre possessió del càrrec va ser convertir en fets l'acord pres per l'Ajuntament el 31 de maig de 1930; de batejar el passeig amb el nom d'Ildefons Suñol, que havia rebut el visticplau del vell consistori i l'agraïment de la vídua de l'interfecte. No cal dir que el promotor inicial de la idea fou en Josep Iglesias, en *Pòlit*, un gran admirador i amic del prohóm.

Entretant, Josep Suñol i Garriga, l'únic baró de la nissaga d'en Josep, de qui ja he parlat, s'havia convertit en un polític de renom, propietari del diari *La Rambla*, i més endavant president del Club de Futbol Barcelona. Tot i estar desvinculat de la Garriga, visità la seva tia i les seves cosines en diverses ocasions en aquesta Espanya que s'havia tornat republicana.

En les grans festivitats, la casa familiar de sempre, que dominava el seu entorn des del front de ponent sobre el passeig, es podia veure embolcallada amb la senyera a l'altura de la segona planta.

El 18 de juliol de 1936 la família es trobava a la Garriga i la Montserrat i en Josep, amb

la seva filleta de set anys, havien anat a passar el dia a la badia de Roses amb els amics Almirall.

Els preocupà l'assassinat, el dia 13, de Calvo Sotelo a Madrid, però no van pensar de cap manera que s'iniciaria una terrible guerra civil.

En tot cas, van creure que l'aixecament al nord d'Àfrica no era més que una nova "militarada", però Francesc Gambús i Rusca no pensava el mateix. Ell fou un gran amic del pare d'en Josep, en Jaume Carner i Romeu, ja traspasat.

Els esdeveniments es van precipitar. Tothom estava atemorit. Van començar els incendis, les profanacions i els assassinats. El masover era l'Anton Alerm i exigí a Donya Pilar la suma de 3.000 pessetes per al Comitè Revolucionari de la localitat. El rebut està redactat per la Pilar filla, la meva padrina, perquè ell quasi no sabia de lletra.

El document va caure a les meves mans molts anys després i, pel que significa, el conservo amb cura. Quant al destí real de l'entrega, no el sabrem mai.

Aquells dies no era segur romandre a la Garriga ni per a la família Suñol. Es feien

molts registres. Tothom amagava o es desfeia d'objectes o llibres religiosos. Els pistolers anaven d'un poble a l'altre. El rector, el Dr. Vich, fou assassinat, igual que l'Enric Buixeres i Bultó, un advocat amic de sempre, i Don Lluís Pérez Samanillo i el seu fill, Manuel Pérez de Olaguer.

A aquest últim li van treure la vida a la carretera de Samalús a Cànoves, en un indret que conserva la seva memòria en un pedrís gravat, base d'una columna coronada per una creu.

A Don Ricardo Ramos, l'avi de la que serà vint-i-quatre anys més tard la meua muller i amb propietats a la població, el van respectar perquè tenia fama de bon home, però no s'amagaren de dir-li que si ho manava el comitè també el farien desaparèixer.

Pocs dies després de l'aixecament militar, que havia triomfat d'una manera desigual a la península, i havia fracassat a Catalunya, Madrid, Llevant i Bilbao, es va veure clar

que el desenllaç dels esdeveniments no seria ràpid.

Les famílies Carner Suñol, amb sis adolescents, els esmentats tres fills de la Maria i en Jaume i els fills de la Montserrat i en Josep (la Mimixu i els dos bessons de tres anys, en Jordi i l'Ildefons, qui escriu aquest relat), tornaren a Barcelona i acabaren, doncs, poques setmanes després de començar-lo, l'estiueig a la Garriga.

Es van desfer o els van confiscar els automòbils i es van traslladar a ciutat en ferrocarril.

Encara tinc gravat en el subconscient aquest fet: vam anar tots a l'estació, jo de la mà del meu oncle i padrí Jaume, el germà del pare, i em van enfil·lar en un vagó de parets metàl·liques, de color marfil –per a mi, un recinte o cambra mòbil gegant– en companyia d'en Jordi. Ens van alligonar prèviament a tots dos per evitar problemes. No aixecàvem un pam de terra i això justifica plenament els meus records.

capítol 5

La Guerra Civil i la Guerra Mundial. Els primers anys quaranta i el retorn de la família a la Torre Suñol recuperada (primera part).

No vam tornar a la Torre Suñol, com tot-hom l'anomena, fins tres anys després, el 1939, però havien passat massa coses. Havia mort el meu germanet, d'una malaltia de ronyó; i també el meu padrí, aquest a l'exili.

La rehabilitació necessària era important i els adults no es van veure amb cor de restablir els estujejos habituals, especialment la meva mare.

El primer estiu després de la guerra, acabats d'arribar de Pamplona, el vam passar a Barcelona, i al setembre va esclatar la Segona Guerra Mundial.¹²

Jo era a casa dels meus cosins quan la ràdio ho va anunciar.

El segon estiu el vam passar a Tona, en un habitatge esgravellat a peu de carretera i no va ser fins a l'estiu del 1941, que, en compa-

nyia d'amics que ens feien costat, vam anar de nou a la Garriga.

Tornant al 1939, recordo molt bé que amb el meu pare i en Josep Iglesias, en *Pòlit*, vam visitar el temple parroquial, que semblava més un enorme magatzem que una església, malgrat que els paletes ja havien reconstruït la volta i l'estructura de la nau central. Llavors, el primer que calia era netejar les parets i renovar els bancs, ja que el mobiliari de fusta va ser el que d'antuvi van cremar. Pel que fa a l'altar major, gràcies a una restauració precària, ja complia la seva funció.

Vam entrar a casa pel portal del passeig. L'espectacle de l'interior dels pisos era desolador. A les cambres centrals havien fet foc al terra, que estava negre de sutge. A les golfes hi havia cadires i pupitres d'escola amuntegats. Es veu que havien convertit Can Suñol en un centre docent de primera ensenyança per a fills de refugiats.

L'estiu del 40, els amics Luna i Garriga, amb la nostra complaença, van ocupar la casa per evitar els perills de l'abandó.

Abans d'instal·lar-nos-hi de nou, un nebot d'en Pòlit, del seu mateix cognom, va pintar parets i sostres, i, per part nostre, omplírem

12. Aleshores jo era un nen de sis anys, prim, àgil i bellugadís, que fruïa jugant amb la Mimí, la meva germana, a la xarranca (*l'avió*, com en dèiem), o, a manca d'espais lliures per cremar energies, amagant-me tot jugant a fet i amagar sota els mobles o enfilant-me pel mobiliari de l'àvia Pilar Musterós, amuntegat provisionalment fins a la fi del conflicte al nostre habitatge, i que arribava al mateix sostre d'una habitació contigua al menjador on fèiem vida habitualment i on morí el nostre germanet.

les estances buides amb mobles econòmics però còmodes.

A la planta principal, encara hi trobarem un piano lacat de negre, de la meva tia Maria Suñol, que de jove tocava aquest instrument allixonada ocasionalment pel mestre Vidiella, un autèntic virtuós, i per una professora particular, la Pepeta Agudé, després una visita habitual de la meva àvia; i també, a la biblioteca, la *Il·lustració Catalana* enquadernada, una rèplica de la francesa, almenys en format.

Els primers anys quaranta començà la recuperació després de la desfeta, però va ser una recuperació molt lenta, perquè, després de la caiguda de França, la guerra a l'Àfrica, a Rússia i al Pacífic no hi ajudava gens.

S'imposà el racionament dels aliments i la gasolina i unes importacions molt oportunes de gra de l'Argentina salvaren de la desnutrició la població més necessitada.

A la Garriga, al passeig se l'anomenà *paseo de José Antonio*, com es pot comprovar en les antigues postals, que, damunt de *passeig d'Ildefons Suñol*, porten una tira de paper engomat amb la nova denominació.

La ronda del Carril es va convertir en la *ronda de Navarra*, perquè els soldats vencedors que primer la van trepitjar eren navarresos i el batlle fou un conegut lampista amb establiment d'importància, anomenat a dit, com es va fer en tots els ajuntaments de la nova Espanya, que lluïa amb freqüència la camisa blava falangista.

Quant a l'església, el nou rector va ser un home amb molta bonhomia, mossèn Anton Fàbregas, que feia els seus sermons des d'una trona renovada, que dominava des de l'altura el fer dels fidels.

Com que no hi havia altaveus, ell procurava fer-se sentir en directe, i la seva veu retrunyia en la nau central del temple. La població el batejà amb el motiu de *mossèn Trons*.

Pel que fa a la capelleta del passeig, hi va retornar el culte i mossèn Turc hi deia missa de 10.

Quant al doctor Vich, rector de la Garriga al 1936, les seves despulles, en una cerimònia multitudinària, van ser traslladades d'una sepultura provisional a un fossar al peu de l'altar major, sota una llosa de pedra negra que recorda per sempre el clergue desaparegut.

Una altra novetat per descobrir. Entre el 1937 i el 1938, les autoritats havien manat talar el bosc de Can Tarrés, de tanta anomenada a primers de segle, i el van reconvertir en terres de conreu. L'operació es realitzà contra la voluntat del poble i en absència del seu propietari legítim, en Carles de Rosselló i Roig, un senyor casat en segones núpcies que havia estat un gran viatger i havia donat la volta al món, cosa molt poc freqüent entre els seus contemporanis.

La meva tia Maria, vídua, ocupà el pis principal de la torre amb els seus tres fills, encara que no hi tenia gaire tirada. Nosaltres, la Montserrat i en Josep Carner, amb la Mimí i jo, els seus dos fills, la planta superior.

No vam anar a la Garriga fins molt avançada la segona quinzena de juliol.

Davant les meves protestes, el pare afirmà que quan ell era xic no anaven a Sant Salvador (la platja del Vendrell) fins per "santa Anna i santa Anneta". Ell passava els dies feiners a Barcelona.

Com la immensa part de la població flotant de l'anomenada "colònia", no teníem vehicle privat. Cada any, el trasllat era una veritable epepeia que solucionàvem amb l'ajuda d'en Cintet, un transportista molt eficient.

Però, tot i aquestes mancances fruit de l'època, sempre hi havia excepcions.

El meu oncle avi, en Josep Suñol i Casanovas, a punt de complir els tres quarts de segle, de retorn de l'exili forçat per la Guerra Civil, tenia nostàlgia de la Garriga i va llogar, per passar-hi els mesos d'estiu, la Torre Trianón, al passeig, acompanyat ocasionalment pels seus néts grans, en Lluís, en Josep i la Glòria Noguer Suñol. Sempre tenia a la porta un folgat automòbil de color negre i un esportiu, de color marfil, amb el xofer Pepet al volant. Va triar aquesta torre perquè disposava d'un ampli garatge per als seus vehicles privats.

Van ser estius molt especials. Els adolescents, a falta d'altres mitjans, ens movíem d'una banda a l'altra de la població en bicicleta. Hi havia dos bàndols sempre rodant, que no posàvem el peu a terra: el grup del Casino i el del Casinet (edifici aquest últim de l'arquitecte Jeroni Granell i Manresa).¹³

13. La bicicleta, en aquells primers anys quaranta, deixant a part que era el nostre habitual mitjà de transport en el si de la nostra colla, servia per divertir-nos i experimentar emocions fortes, com baixar del poblet veí de Samalús, a tres quilòmetres de la Garriga, sense mans i inclinant el vehicle a les corbes. Cal dir que aleshores les carreteres estaven pràcticament desertes per falta d'automòbils i gasolina per alimentar-los.

També s'havia posat de moda jugar al ping-pong i es feien campionats amb una elevada participació. En Lluís Valls i Taberner, de nissaga prou coneguda, i en Coma Cros, un xicot així mateix de família catalana d'anomenada, fornit i al mateix temps àgil, de pell colrada i de testa quasi rapada, de qui no recordo el nom de pila, eren sempre els millors i jugaven des d'una gran distància de la taula.

Cada nit de dissabte, orquestres com la de Bernard Hilda feien la felicitat de joves i grans al Casino, amb la seva música sempre ballable. I els diumenges, a l'hora de l'aperitiu, el Balneari Blancafort estava molt concorregut. En aquest cas la música ambiental no era en directe.

Em vénen a la memòria aquestes melodies quan veig pel·lícules americanes o angleses de l'època.

No puc oblidar tampoc les festes de disfresses, sempre molt lluïdes, on les noies

casadores vestien de polinèsies, hawaianes, cosaques o zíngares, celebrades normalment la nit de la revetlla de Sant Jaume.

No era estrany l'èxit de la Garriga com a lloc d'estiueig els primers anys de la postguerra espanyola, així com d'altres pobles ubicats al cinturó de Barcelona, quan les famílies, en situació precària per als seus desplaçaments, depenien del transport públic, malgrat la forta calor del juliol i l'agost. Era impensable, d'altra banda, creuar les fronteres espanyoles, tancades per a la immensa majoria pel conflicte bèl·lic que envaïa el món. El jovent, fins i tot per anar a gaudir dels esports de neu a les estacions del Pirineu català –els que s'ho podien permetre–, havien de fer-se un passaport especial anomenat *de fronteres*. Els controls es justificaven pels escamots armats que des de l'exterior desafiaven el règim franquista, especialment després de la retirada alemanya de França.

Drets d'esquerra a dreta:
en Narcís i en Francesc
Bonet i Armengol i l'Alfons.
Asseguts a terra: Lluís Bonet,
Josep Maria Sala i Ton
Sunyer.

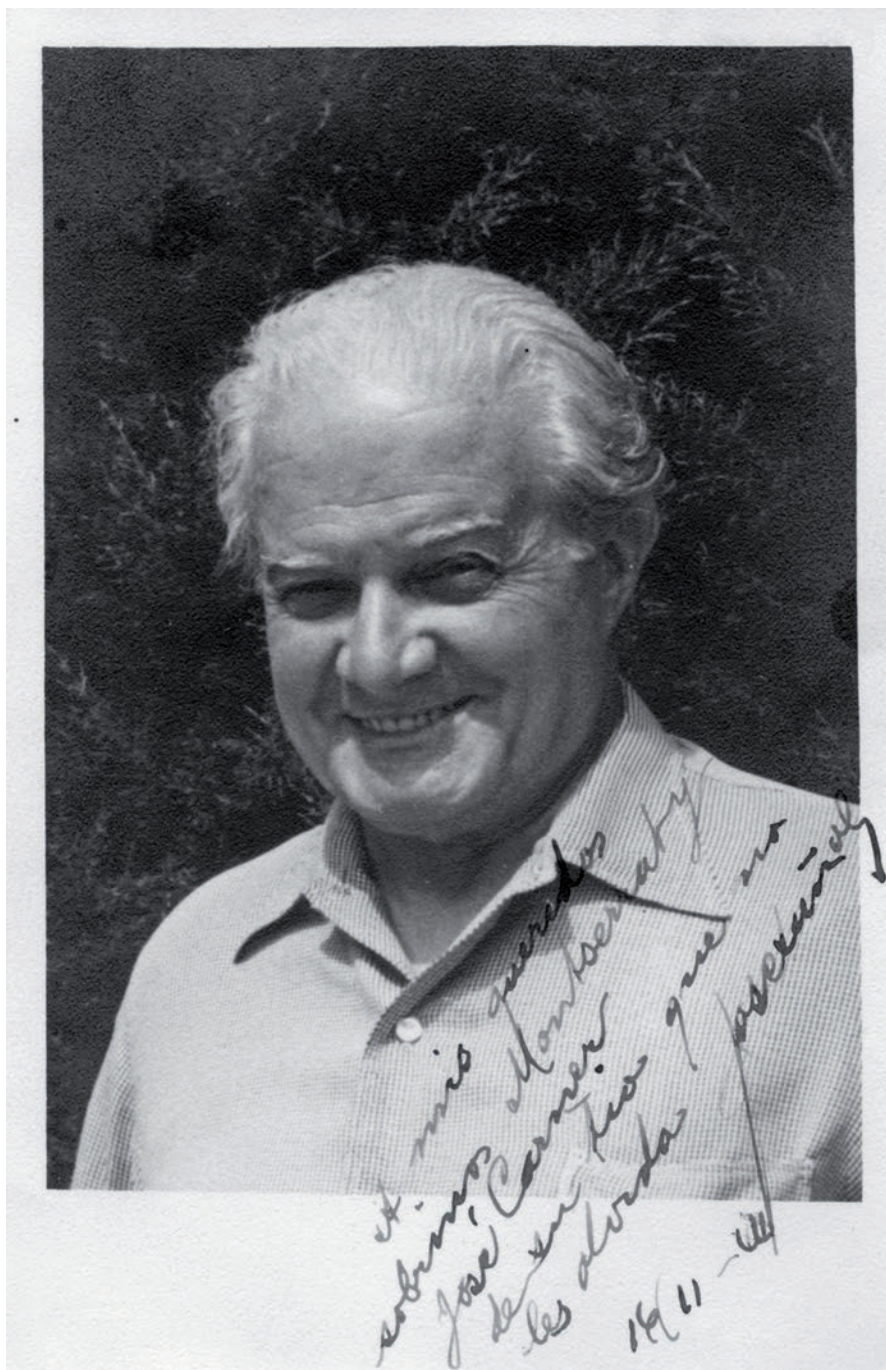

Davant la vella olivera.
D'esquerra a dreta, l'Alfons,
el pare, la tia Maria Suñol i
la mare.

La Roser i el seu marit,
en Gaspar Sagristà Freixas,
amb el petit Gasparet
l'estiu del 1949, recolzats
a les balustrades sota
els til·lers.

En Josep Suñol i Casanovas va donar als seus nebots aquesta foto postal amb dedicatòria datada, escrita en castellà d'acord amb els temps (16 de novembre de 1944).

Estiu del 1945, Don Antonio Bordas Vidal i l'Àvia Pilar Mosterós.

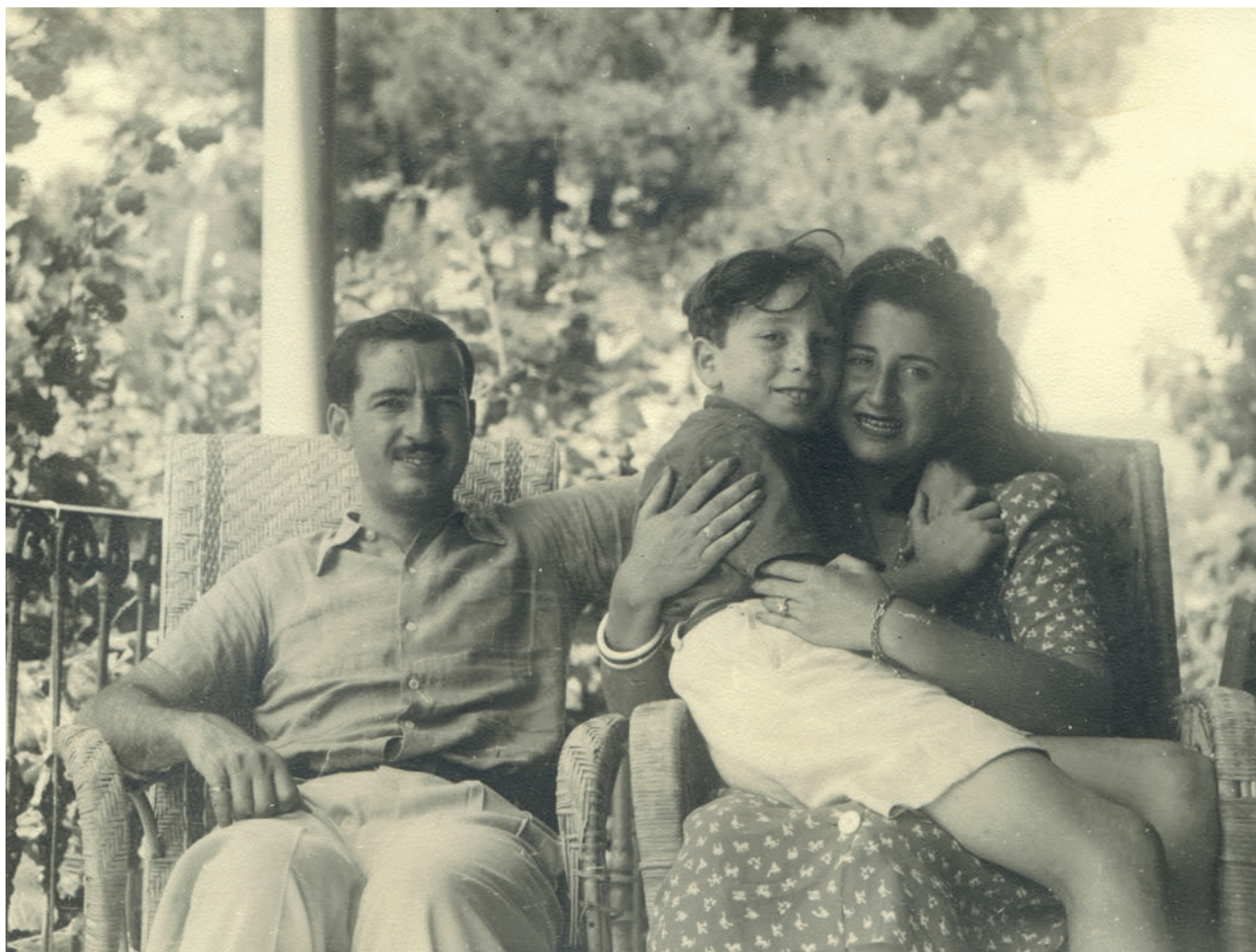
La Mimí i en Josep Moretó, el seu promès, sobre el safareig. Al fons, els pins del bosquet.

Drets d'esquerra a dreta:
en Jaume, en Gaspar
Sagristà i l'Alfons. De
genolls, en Marcel Castells,
després de jugar a futbol a
les moreres (1948-49).

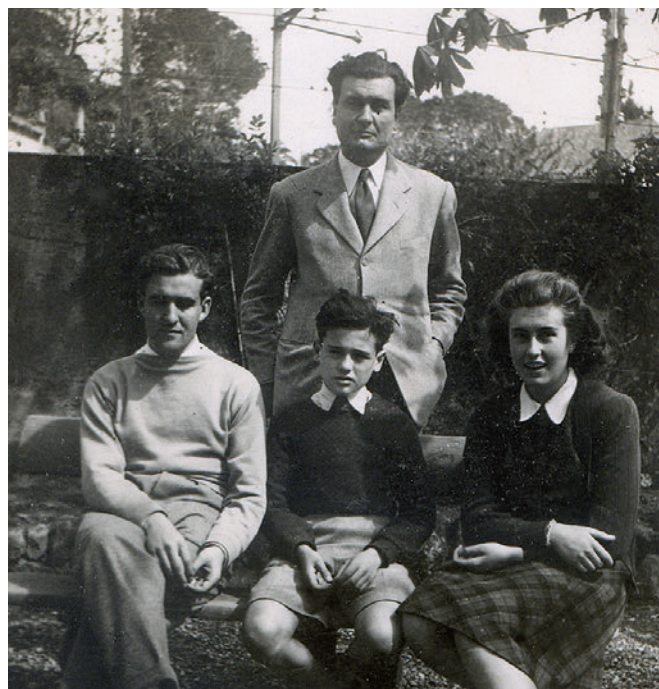
La Roser Carner a la
cantonada del jardí de
dalt.

La cosina Montserrat
amb el seu promès, en
Marcel Castells, en Narcís
Bonet a la falda, a la
terrassa de la planta
principal de Can Suñol.

La cosina Montserrat.

El pare, dret; asseguts, el cosí Jaume, jo i la meva germana Mimí (la Garriga, abril del 1944).

L'àvia Pilar (1941).

Jugant a bàsquet al casino de la Garriga.

Al centre, la cosina Roser, i, amb la pilota a les mans, i a Núria Domènech (agost del 1941).

capítol 6

**Fins al 1949. Les cosines
es casen. Els estius d'un nen
a la Garriga (segona part).**

A mitjan anys quaranta, quan la pau havia tornat a Europa, les meves cosines Roser i Montserrat Carner Suñol es van casar i les dues parelles van ocupar el pis principal de la torre de la Garriga. La mare vídua i en Jaume, el cosí petit, s'estaven al seu domicili del carrer de Casp, 33.

El meu pare s'avenia molt amb els nous nebots polítics acabats d'incorporar a la família.

Als vespres, quan la calor afluixava, i especialment els caps de setmana al jardí de dalt, s'organitzaven agradables tertúlies a la llum de les estrelles, perquè l'enllumenat elèctric era escàs.

Però no totes aquestes nits dels meus records tornant enrere les vam passar al jardí. De vegades sortíem a la gran terrassa de ponent oberta al cel i el pare ens parlava dels contes fantàstics de Poe o de les aventures dels indis americans compromesos amb les lluites d'anglesos i francesos pel domini del Quebec occidental; de Sherlock Holmes i el Dr. Watson, o del *Llibre de la jungla*, de Moogli i els germans llops.

Per a mi, aquestes nits, les de la terrassa de ponent, eren nits màgiques, i encara més

quan abans d'anar a jòc localitzàvem les constel·lacions més visibles, perquè era un nen o poc més confós entre el somni i la realitat.

Per al meu pare, eren una bona ocasió per traspassar-nos coneixements que ell, encara infant, va rebre dels seus majors i molt especialment del seu germà gran, en Joan Carner i Galofre, un home de lletres que va morir a vint-i-sis anys, el 1918, de l'anomenada grip espanyola.

Tornant enrere, em vénen a la memòria molts més records dels estius dels anys quaranta. Segurament hi ajuda que tinc l'edat en què es desperta la raó, la consciència i la intel·ligència, però em vénen desordenats en el temps i cal situar-los recolzant-me en referents sòlids i indiscutibles.

Jugava amb els fills dels amics dels pares, en Francesc, en Lluís i en Narcís, germans petits d'en Jordi Bonet, de qui més endavant parlaré; amb en Ramon Sunyer, de la nissaga dels joiers; amb en Mariano Castells Plandiura, nét del conegut col·leccionista d'art, i amb en Josep Maria Sala, nét de l'arquitecte Sala, en *Saleta*, que tantes cases havia bastit a la Garriga i també refugis per defensar els seus habitants dels bombardejos al final de la Guerra Civil.

Ho fèiem al llit d'una riera que s'escolava vora l'estació des dels turons veïns que envoltaven el poble per llevant o a les cases i jardins d'uns i altres, molt sovint a la Torre Suñol.

En algunes ocasions, anàvem a fer caminades amb familiars i amics a fonts de l'entorn per berenar o sense altra companyia al poble veí de l'Ametlla, per visitar els nens Millet Tusell, i tornàvem de fosc, quasi corrent per ser a casa a l'hora de sopar.

Jo, que no estava acostumat a aquests moviments sobtats, de vegades tenia dolors de flat al costat.

Amb altres nanos vaig aprendre a nedar a la bassa de regar de Can Illa de Baix, propietat dels Balcells Suris, amb l'Antònio, fill de la casa, d'una edat semblant a la meua. Ens servíem de suros encadenats lligats a la cintura que ens permetien flotar en aigües verdoses, a dos metres del fons, el suficient per ofegar-nos o engolir un líquid propici per emmalaltir de tifus.

No era per casualitat que el Dr. Agustín Gómez i Gómez cada dos anys ens vacunés a tots, amb l'excepció del pare, malgrat la reacció dolorosa que ens provocava.

Un altre flaix. Aquests anys, també, tot i la calor forta dels estius, grupets de la colònia jugàvem partits de futbol amb nanos del poble, que pretenien ser seriosos, amb àrbitres d'ocasió.

Ho fèiem al barri de Can Noguera, a primera hora de la tarda, en un camp polsós, que encara ho era més per manca de pluja, i que, si bé no era de reglament, poc li faltava. A nosaltres ens semblava immens.

Després del partit o a mitja part, intentàvem rentar-nos en unes dutxes tan pobres d'aigua que el líquid ràpidament s'esgotava o regalimava precàriament, incapaç de treure'ns la suor i la pols que dúiem a sobre.

Tot seguit, assedegats com estàvem, bevíem gasoses o cerveses o una barreja d'ambdues, perquè no hi havia altra cosa. El que no recordo és si ens posaven a les mans les ampolles gratuïtament, però el cas és que les nostres butxaques, nanos com érem, sempre estaven buides o quasi. Jo jugava de defensa esquerra perquè sóc esquerrà de naixement, sense que això em creï problemes.

L'agost del 45, de retorn de la Font dels Tremolencs, a mig camí de Puigraciós, un tra-

giner em va invitar a pujar al seu carro i em va assabentar que els americans havien llançat una bomba atòmica sobre el Japó. Al dia següent els diaris n'anaven plens i jo no em vaig perdre una línia del seu contingut.

Un altre apunt. Els dijous al vespre anàvem a Can Xic-Corder o a l'Alhambra, els dos cinemes del poble amb públic assegurat quan la TV era encara una desconeguda. Primer feien una pel·lícula espanyola, de projecció obligada, que no mereixia atenció, i després *la bona*, per descomptat, estrangera. Tornàvem a casa amb la mare i una bona representació de la colònia estiuenca, respirant la fresca de la nit.

I ara, una postdata més per acabar el decenni. Els avis del meu amic i company

de taula a les escoles Virtelia, en Paulí Torras i Majem, havien llogat la casa del Passeig, número 9, per passar-hi els seus darrers anys, també, com altres de la rodalia, obra de l'arquitecte Manuel Raspall, i que tenia un bon jardí.

En Paulí els visitava amb freqüència i, quan s'esqueia, amb altres companys de temporada, propietaris de gossos com ell i jo –en el meu cas propietari d'ocasió perquè em vaig apropiat d'un cadell de la meva germana–, fèiem córrer les bestioles pel bosc del Malhivern, camí del poblet veí de Samalús.

El meu amic, anys després, portà el ram de núvia a la meva promesa, la Maria Victòria Forn i Ramos, el dia del nostre casori.

El saló del pis després de la reforma amb la llar de foc decorada amb mosaics de la Bisbal de l'artista Díaz Costa i el plafó de la sardana d'Enric Monjo.

Hivern del 1954,
visita d'obra.

Nova imatge de Can Suñol,
a l'hivern del 1955, amb
la coberta refeta, un cupulí
per donar llum zenital
a l'escala noble i l'enreixat
reconvertit en quatre
cossos i una entrada
lateral.

La llar de foc a la planta de la nova escalinata. Any de construcció i de reforma.

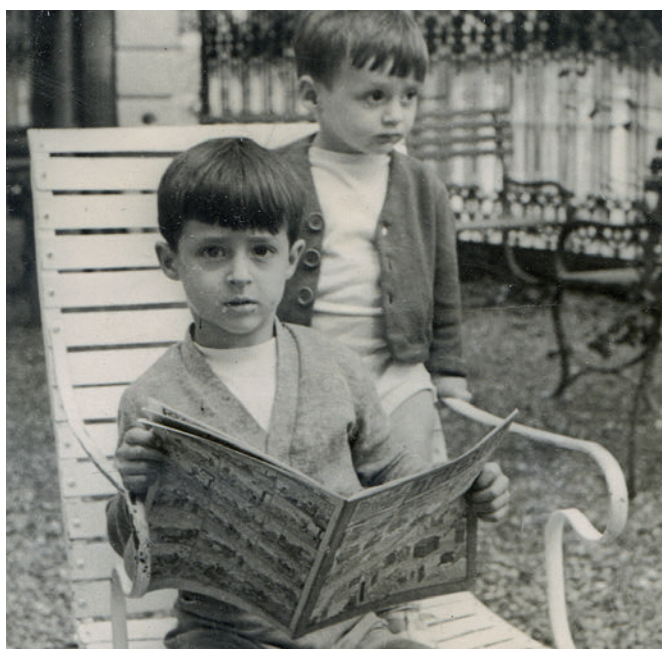

La nova torre de la tia Maria Suñol per als tres fills, a la zona nord-est.

La Isabel Castells Carner i
en Gaspar Sagristà Carner.

En Gaspar i en Jaume
Sagristà Carner.

Hivern del 1954, la
Montserrat Suñol enraonant
amb l'antiga mainadera
Carmeta Cartanyà.

L'Alfons i la Maria Victòria,
promesos.

capítol 7

Els anys cinquanta. El país es comença a recuperar. La mort del pare. Els hereus de l'usdefruit de Pilar Suñol Musterós sobre la propietat. Divisió del sòl. Important rehabilitació de Can Suñol en mans de Montserrat Suñol i fills. Torre de nova planta de Maria Suñol als horts del nord-est.

Al començament dels anys cinquanta, la burgesia catalana, o almenys una part, començà a sortir del pou.

Com que faltava de tot i les necessitats eren grans, els fabricants eren els reis i venien els seus productes ja liberalitzats o no, segons el cas. Les collites, gràcies a pluges generoses, van posar fi al racionament del pa. Tot i això, faltava molt per recuperar el benestar de què gaudien les classes privilegiades abans del 36.

Els estius, les famílies començaven a diversificar els seus centres d'esbarjo. Tot i això, la Garriga continuava estant de moda, especialment el mes de setembre i per Setmana Santa.

Al gener del 1954 morí, a vuitanta-set anys, la meua àvia Pilar Musterós, vídua Suñol, usufructuària de la propietat de la Garriga, que la família gaudia a mitges perquè el masover, l'Anton Alerm, des dels anys de la Guerra Civil, explotava els horts i el seu entorn per al seu exclusiu profit i gaudi, amb tanta impunitat com aleshores.

Cal dir, en descàrrec de l'anciana, que en aquells anys i fins al seu decés estava anul·lada i aclaparada en el seu fer per

aquell luctuós esdeveniment i la seva filla soltera, la meua padrina, la Pilareta, en el seu moment no va pas ajudar-la a superar el passat.

En aquell moment, però, era hora de canviar les coses, això sí, amb el respecte i l'amor que sempre havia merescut la difunta, l'única dels quatre avis que jo havia conegut. I no fou el meu pare el que pogué prendre les decisions perquè una embòlia cerebral al començament del decenni, quan també a ell el vent li començava a bufar a favor, se'l va endur prematurament. Eren temps en què el colesterol baix, la pressió arterial controlada, una equilibrada alimentació i l'exercici físic no comptaven per allargar la vida.

Per cert, ell ja havia descobert al 1950 els caps de setmana a la primavera, o millor les sortides de diumenge a la Garriga, on preniem la famosa *sopa reial* del besavi Antolín, preparada a Barcelona, costelles de xai i patates fregides, cuinades per la Carmeta Cartanyà, vídua Carreras, la mainadera de la mare. I, de postres, maduixes de temporada, com també les sortides dels diumenges d'estiu a la platja de Llavanes, per prendre banys de mar que tant li plaïen.

Tot això gràcies a la compra d'un Citroën Stromber de segona mà, a l'espera de rebre un Seat de la nova fàbrica del Prat.

Però retornem a l'any 1954.

Tots teníem interès a conservar la Torre Suñol de la Garriga amb els seus quasi 2.700 m² de solar, tan ben situada i amb tanta història al darrere, menys la Pilareta, que no volia saber-ne res i oportunament fou rescabada.

Després d'una satisfactòria i plaent reunió familiar entre la Maria i els seus, d'una part, i la Montserrat i fills (la meva germana Mimí, ja casada, i jo), d'una altra, vam decidir que la meva tia i els cosins es bastirien una casa nova i que nosaltres ens faríem càrrec de la vella Torre Suñol, amb les corresponents compensacions. Vam intentar comprar una llenca del solar veí perquè les dues cases, la vella i la nova, estiguessin més separades, tenint en compte que aquesta última, de tres plantes i golfes, tindria una alçada semblant a la primera. Però vam fracassar en el propòsit perquè els presumptes venedors volien vendre tota la propietat, naturalment al preu prèviament concertat. Va ser una llàstima que la transacció fracassés i segurament ho féu perquè a nosaltres ens va faltar visió i els

venedors tenien massa afany de no perjudicar el seu tros.

El cas és que, acabada la guerra, ja perdérem l'oportunitat d'adquirir aquest terreny en bones condicions, però cal dir que aleshores l'economia familiar no era per llançar coets, amb un decret franquista pendent de sentència com a fills o néts d'un ministre de la República Espanyola, en Jaume Carner i Romeu.¹⁴

Confiaïrem tant la rehabilitació de la torre antiga com la nova construcció al jove arquitecte Jordi Bonet i Armengol, fill d'una gran amiga de la meva mare, com tota la seva família de la nostra des del tercer terç del segle XIX, quan la van iniciar el Sr. Frederic Tubau, besavi d'en Jordi, i el patriarca Antolín, un parell d'emprenedors i assidus del Liceu i del Bolsín de la Rambla.

No podíem perdre temps perquè en deu mesos, del setembre del 54 al juliol del 55, les obres s'havien d'enllestir. Els masovers, després de l'oportuna indemnització, que

14. El Govern de la zona nacional, per decret número 38, va confiscar temporalment els béns dels senyors Suñol i Carner, i dels seus descendents, prohibint-los l'exercici de qualsevol activitat remunerada.

no mereixien, van escampar la boira, i el projecte, els permisos i la contractació d'una constructora amiga, totes tres qüestions a "punt de caramel", ho van fer possible.¹⁵

De la torre vella en van conservar la façana i les finestres amb persianes tradicionals, l'estil en general de trets neoclàssic, les parets mestres i les terrasses de ponent, però la resta fou de nova construcció, amb materials moderns i facultatius llicenciats.

La coberta renovada, la distribució més racional, amb una escala noble a llevant il·luminada a través d'un cupulí i una petita escala de servei general des de l'antiga masoveria fins a les golfes, semihabitables en la zona

15. Una anècdota curiosa: tot just havia començat la rehabilitació de Can Suñol, que, al començament d'octubre del 1954, es presentà a l'obra un home de mitjana edat a demanar feina del que fos, des de manobra a paleta, fins i tot de peó. Estava ben disposat, necessitava treballar i no se n'amagava. El cas és que la constructora, després de consultar-ho a la meva mare, la Montserrat Suñol, acceptà l'oferta. Es tractava d'en Josep Musquera, l'avi Musquera, que, pocs anys després, fundà amb èxit creixent, gràcies al seu esforç, dedicació i enginy, la important empresa Musquera Logístic, també coneguda com a Mudanzas Musquera, amb seu al pla de Llerona i una flota de grans camions. Per cert, retornant al 1954, el nostre home fou llogat com a vigilant de nit de la construcció i realitzà la seva tasca amb plena satisfacció tant de la propietat com del constructor.

central, i banys i vestidors acoblats a les cambres, foren les principals novetats, per no parlar de l'ampliació amb superfícies protegides, obertes a l'exterior, de les terrasses de ponent, i de la calefacció per fer més confortables els pisos a l'hivern i més tard aire condicionat a les golfes perquè es troben sota teulada amb aïllament insuficient en el seu cos central ja esmentat.

La meva mare, la Montserrat Suñol, i jo, l'Ildefons (o l'Alfons, com vulgueu), encara solter i estudiant d'enginyeria, ocupàrem la planta superior per voluntat de la meva progenitora, a qui no li desplaïa pujar escales, especialment per tenir millor vista de l'entorn.

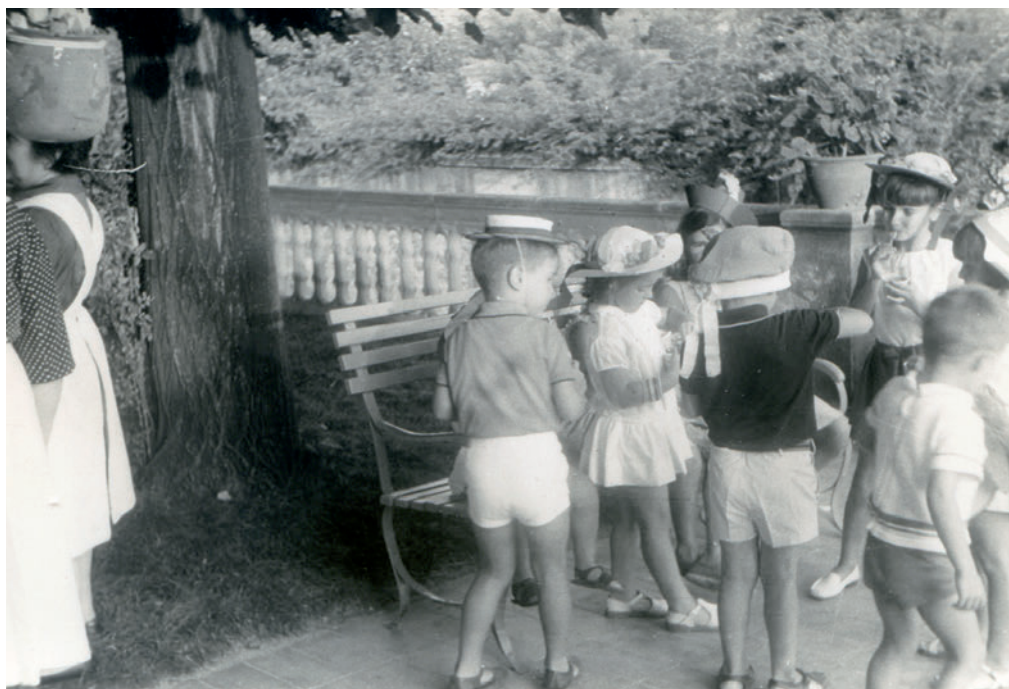
La Mimí, la meva germana, casada amb en Josep Moretó al maig del 1950, encara en vida del pare, que la va portar a l'altar, ocupà la planta inferior, més alta de sostre, manat per la façana exterior que feia de la primera planta la principal en altres temps.

La nova torre de la meva tia Maria Suñol i Musterós ocupava els horts situats entre el bosc de pins i la ronda del Carril; i, pel que feia als safarejos exteriors, ara ben inútils, i el molí de vent després, van ser eliminats per guanyar espai. D'altra banda i per voluntat de la meva parenta, una tanca de filferro i

xiprer feia de parió entre les dues propietats, eludint així els avantatges i els inconvenients de gaudir d'un jardí comú.

La cosina Montserrat, el seu marit Marcel Castells i els fills van ocupar els baixos, amb una àmplia terrassa sota els pins. La cosina

Roser, el seu marit Gaspar Sagristà i fills, el pis segon; i en Jaume, amb la seva muller Lourdes Cabana (ells encara no tenien descendència), el tercer, on van instal·lar pel seu compte calefacció i una coberta de coure sobre la llar de foc del lloc d'estar per augmentar-ne el rendiment.

Santa Marta, 29 de juliol de 1965-66. A punt de trencar l'olla.

Santa Marta, 29 de juliol de 1965-66, amb els cosinets Anna Maria i Jordi Autonell Forn.

Santa Marta, 29 de juliol de 1965-66. Les tres nenes amb els seus invitats.

La meua filla Marteta i una hortència florida (estiu 1965).

La Patoieta i la Marteta a la portalada.

La Patoieta assegurada en una balustrada. Al fons, el molí de vent que encara no s'havia eliminat.

Les tres germanes Suñol Musterós en un casament (1970).

Abans, "avenida del Caudillo"; avui avinguda dels Til·lers (1965).

capítol 8

**Els anys seixanta. El Pla
d'Estabilització i les seves
conseqüències. Els barcelonins
descobreixen la geografia catalana.
La Garriga creix per noves activitats.
Les classes socials es comencen
a confondre. Festes i celebracions.
Les meves noces amb la Maria
Victòria Forn i Ramos. Els primers
viatges pel país i l'estranger proper.
Nora i sogra amb bona convivència.
Les primeres piscines públiques
i privades a la Garriga.**

En els anys següents, la Garriga va perdre pes com a població d'estiueig, especialment a partir dels anys seixanta, quan el Pla d'Estabilització d'Ullastres i Sardà Dexeus i el seu equip permeté obrir les fronteres espanyoles al turisme de sol i platja.

Es començà a formar una sòlida classe mitjana i els barcelonins descobriren la Costa Brava i el Pirineu català gràcies a una creixent xarxa d'autopistes de peatge que ho facilitava. La Cerdanya i la Vall d'Aran, el conjunt de la província gironina, amb les seves velles masies que requerien una rehabilitació, es van posar de moda, com la Costa Daurada tarraçonina.

Malgrat el que acabo de dir, la Garriga no parava de créixer. Els autòctons també s'aprofitaren del benestar creixent i el poble inicià una incipient industrialització amb el sector del moble com a capdavanter.

Les grans mansions alineades a banda i banda del ferrocarril es van buidar o van canviar de funció i es transformaren en centres assistencials, però tot això es va fer molt lentament perquè les famílies tradicionals seguiren arrelades a la Garriga com abans.

La meva germana celebrava any rere any el seu sant, que s'esqueia el 15 d'agost, com quan era una adolescent, i amics i coneguts venien a passar una bona estona a casa nostra, fins i tot des de poblacions no gaire properes.

El berenar, amb les begudes que l'acompanyaven, era variat, abundant i refrescant, i un cafetó a l'horabaixa, amb una bona tertúlia endegada, sempre es posava bé.

Jo em vaig casar amb la Maria Victòria Forn i Ramos l'octubre del 1960. Ella era d'una nissaga també arrelada a la Garriga, com la nostra, de molts anys, i així mateix el 29 de juliol celebràvem el sant de la nostra filla Marta, amb una bona assistència de menuts i grans, rememorant el Sant Joan al carrer d'Anglí, a casa de la meva tia Maria Carner, vídua Reventós, i les festes al terrat de la casa del meu avi, en Jaume Carner Romeu, al carrer de Trafalgar, de les quals jo havia sentit a parlar però no havia conegut per ser, amb el meu germà, els més petits dels seus néts.

El punt central de la diada era l'enlairament de globus, després dels tradicionals jocs de jardí i abans de la menja salada i dolça, i no cal dir de beure grans vasos d'orxata amb canya inclosa.

Un exemple més de la millora del benestar. En pocs anys la població en general va tenir accés als automòbils privats, gràcies als que es fabricaven a Espanya i a les facilitats per importar-ne de l'estranger, ja que la nostra divisa cotitzava a un preu raonable, la balança de pagaments era favorable i els europeus, especialment els nòrdics, gaudien del nostre clima privilegiat.

Fins i tot les meves dues ties vídues tenien automòbil i xofer per conduir-lo. La meva mare hi renuncià, no tant perquè era més jove, sinó perquè li agradava bellugar les cames i servir-se dels transports públics.

Per anar a fora de Barcelona, llogava taxis sense restriccions o acceptava viatjar amb els vehicles dels fills.

La meva padrina, la Pilareta, acompanyava amb regularitat la seva germana Maria en les seves sortides, fos a ciutat, Sitges o la Garriga perquè calia donar feina al xofer de la segona.

Estàvem molt ben acompanyats pels cosins i els seus fills, que ocupaven la torre veïna, i érem un grup familiar compacte, al qual s'hi sumà la família de la meva dona, que ocupava la Torre Iris, d'estil modernista, i la

Torre Ramos, que va reformar l'any 1924 l'arquitecte Turull i la va reconvertir en una mena de *château* francès.

Dos bons amics d'escola, en Raimon Kirchner i l'Alexandre Jaumot, casats i amb quitxalla, d'altra banda, també passaven l'estiu a la Garriga i per això no era gens estrany que, especialment les festes infantils de la Torre Suñol, s'omplissin de criatures.

A cavall entre el juny i el juliol fèiem sortides de curt recorregut a Mallorca o als Pirineus, o més llunyanes per Europa o la Mediterrània, habitualment amb la mare, ja refeta de la pèrdua del pare. A Mallorca ens hi trobàvem especialment bé en companyia dels cunyats Autonell Forn i fills.

La Maria Victòria i jo, quan les sortides ho aconsellaven, deixàvem que de la canalla se'n fessin càrrec, i ho feien de molt bon grat, els sogres, això sí, amb l'ajuda de la Cecília Martínez, que, malgrat que ja era gran, era una magnífica mainadera per vocació i també per necessitat, perquè va fer de mare de les seves nebodes orfes per mort prematura de la seva.

Al final dels anys seixanta, des de la reforma, el pis de casa tenia més prestacions, amb

l'àmplia escala de graons de pedra, amb barana de ferro forjat del mestre ferrer Josep Maria Canamassas i Font, i el vitrall rodó de l'amic de sempre, en Joan Vila Grau, per treure la monotonia de la paret frontal i al mateix temps rebre llum del quarto passadís anomenat de Sant Jordi.

La mare ocupava una cambra amb bany a l'ala sud-est, la Patoia i jo una altra de més gran amb vestidor i bany més reduït, orientada al sud-oest, i les tres filles, la Maria Victòria de vuit anys, la Marta de set i la Isabel de quatre, estaven allotjades en altres habitacions.

Successivament, quan eren nadons dormien amb nosaltres al llit de baranes daurades dels bessons. No sabia dir si en el seu moment era el d'en Jordi o el meu, o abans, de la meva germana, encara que sí fou el

del meu germanet en les seves últimes setmanes de vida.

Per apaivagar la calor més forta del mes de juliol, teníem cada vegada més mitjans, que no es limitaven a remullar-nos amb la mànega de regar.

En un solar a tocar del Casino, també construït als anys vint per l'arquitecte Turull, podíem nedar en una piscina pública quasi de reglament, anomenada la *piscina freda* per distingir-la de la calenta del Blancafort, allí ubicada, que aprofitava els sobrants del manantial. D'altra banda, es van començar a construir piscines particulars d'amics i coneeguts, freqüentades per menuts i grans, com la dels Boada Santamaria, la dels Pedrals Pugés, a la carretera de Llerona, o la dels Gomis Parera a Can Morull, camí del Figaró, una antiga bassa rectangular reconvertida.

Retrat de la meva dona, la Maria Victòria Forn i Ramos, del pintor Ramon Pichot, aprofitant una foto de casament de finals dels anys setanta.

La Montserrat Suñol conversant amb el seu amic d'infantesa, en Pere Blancafort de Rosselló.

capítol 9

Primers anys setanta. Retorn efímer del poeta a la Garriga. Els hereus de Maria Suñol i la torre veïna. Descobrint els caps de setmana i noves amistats.

La primavera/estiu del 70, el poeta Josep Carner i Puig-Oriol, cosí segon del meu avi, amb el cap mig perdut però amb la nostàlgia i els records de joventut intactes, decidí tornar a Catalunya, encara que fos unes poques setmanes, amb el vistiplau del Govern espanyol. L'acompanyava la seva segona muller, una acadèmica belga tan erudita com ell mateix, l'Émilie Noulet.

En el seu periple per terres catalanes van visitar la Garriga i van triar com a allotjament per unes quantes nits el Balneari Blancafort, i la sort o la casualitat va fer que el matrimoni Carner es trobés amb la meva mare. Es van reconèixer i les dues senyores Carner, la vídua i la casada, van parlar efusivament amb la complaença passiva del poeta. La meva progenitora els féu saber que la seva jove esperava un fill per als primers dies de tardor i que si era un noi es diria Josep Carner.

Jo, encara que de lluny, un altre dia, i de casualitat, vaig reconèixer a Barcelona la figura del gran home, sortint de l'hotel Balmoral, a punt de tornar a Brussel·les, alt, dret i elegant, amb un petit barret flexible que feia servir, quan l'ocasió ho aconsellava, per saludar antics amics o coneguts després de trenta anys i escaig d'absència i aparent oblit.

Al final de setembre del mateix any, efectivament, va néixer el meu fill Josep i al novembre del 1971 moria la meva tia Maria Suñol a setanta-vuit anys.

La cosina Roser va ser llavors la nova propietària de la torre de la seva mare. Continuava ocupant la planta segona amb el seu marit, en Gaspar Sagristà i Freixas, i els fills, que en fer-se grans van ocupar les altres plantes.

La cosina Montserrat, amb la seva família, els Castells, s'havien afincat a la platja de Sant Sebastià de Sitges, i el cosí Jaume, amb la muller i fill, a la Cerdanya catalana, en una casa de nova construcció, per al meu gust una mica agosarada, de planta poligonal. L'indret escollit, per les característiques del terreny, se'l coneix com Tartera i es troba prop d'Alp.

A mi, aquesta comarca pirinenca sempre m'ha fascinat, amb les seves muntanyes al fons, dominant una gran plana de sediments, sempre verda, a una altura d'uns 1.200 metres, per on s'escorre el Segre, camí de l'Ebre, que per la seva amplitud permet gaudir d'uns cels meravellosos a les primeres i darreres hores del dia, i d'unes nits estelades, sense contaminació lumínica o industrial.

El primer que van fer els cosins Sagristà, ja propietaris exclusius de la torre veïna de Can Suñol, va ser encarregar una piscina per fer més agradables les setmanes d'estiu, sacrificant una part del bosc de pins però conservant, això sí, els més grossos que amb la seva ombra els havien de protegir del sol de posta.

Normalment, als primers anys setanta, passàvem a la Garriga els mesos d'estiu, viatges a part, i la Setmana Santa, i els dies festius de la resta de l'any fèiem costat als avis a Barcelona.

Les nenes grans passaven una quinzena llarga a final del curs escolar a Àustria o a la Suïssa alemanya, per reforçar aquest idioma, amb alguna amiga o la cosina M. Antònia, filla de la Roser.

Avançat el decenni, els adults havíem fet un grup d'amics que es va refermar quan els caps de setmana es generalitzaren les trobades a l'església romànica de Llerona,

amb el seu rector Mn. Joan Vallincrosa. Llavors, la Patoia i jo alternàvem els festius entre Barcelona i la Garriga.

Ocasionalment acompanyava el cunyat en les seves caminades de diumenge amb un grupet d'addictes, o els mesos de calor, a la platja amb les nenes.

Pel que fa als dissabtes al vespre que no ens quedàvem a Barcelona, sopàvem amb la colla, que incloïa l'Antoni Comas i Pujol, primer catedràtic de Llengua Catalana a la Universitat i la seva muller, la granollerina Dolors Lamarca, i tot sovint ho fèiem a Mataró, on assistíem a les conferències d'El Recó, que organitzaven els amics Terry, companys dels darrers i de rebot nostres, conferències que en aquests anys de transició política tenien molt d'interès.

Dos personatges invitats a fer-ne van ser el Dr. Trueta i l'historiador Coll Alentorn, entre d'altres; afectats tots per la dictadura franquista o acabats d'arribar de l'exili.

capítol 10

**1975/79. Mort del dictador.
Transició política, el miracle
espanyol i la nova Catalunya.
Primer Ajuntament democràtic
en quaranta anys a la Garriga.
Viatges transatlàntics i altres de
més propers. La crisi del petroli.**

Per entendre el moment, cal dir que tants anys de silenci i manca de llibertat no van acabar fins a la mort del dictador el 20 de novembre de 1975, però, tot i que el futur del país ja s'estava preparant de temps ençà, l'esdevenidor feia molta por, perquè només hi havia dues opcions: una evolució pacífica o una revolució violenta.

Guanyà la primera opció, gràcies a l'actitud clarivent del rei Joan Carles, que, sense traïr el *Movimiento nacional*, al qual havia jurat fidelitat, va aconseguir, amb l'ajuda d'homes que sabien llegir el seu pensament democràtic, donar-li la volta.

Però també altres persones que havien conegut la Guerra Civil hi van tenir un paper transcendent. El líder comunista Santiago Carrillo, en l'àmbit de l'Estat, i Josep Tarradellas i Joan, a Catalunya, com un bon representant de l'Espanya plural, són els més significats. Per no parlar del cardenal Vicente Enrique Tarancón, en l'àmbit eclesiàstic.

D'altra banda, el benestar creixent, el record directe o indirecte dels temps passats i la consolidació dels règims liberals a Occident van servir de catalitzador a favor de la moderació.

Al Principat s'aconseguí el reconeixement de la Generalitat republicana, la immersió lingüística i la cooficialitat del català, però, al contrari que a Navarra i al País Basc, es va renunciar al concert econòmic amb l'Estat, però no a un Estatut d'Autonomia que s'amplià a tot el territori en el si d'una nova Constitució.

Aquesta renúncia va ser, en el futur, motiu de molts problemes i es va produir per falta d'acord entre els partits polítics.

En poc temps, els ciutadans, la majoria per primera vegada, vam anar a votar en diverses ocasions, d'una manera graonada, per afermar la democràcia.

Van néixer o renéixer molts partits polítics, però pocs es van refermar.

A la Garriga es constituí el primer Ajuntament elegit pel poble en quaranta anys, com a tots els municipis de l'Estat, i la il·lusió i l'esperança es van transmetre dels uns als altres.

Els meu molt estimat cosí germà, en Joan Reventós i Carner, malgrat el sentiment familiar, per motius obvis, d'eludir-la, va intervenir en política després d'anys de clandestinitat, i, com a líder del PSC, el Partit Socialista de

Catalunya, va formar part del primer Govern provisional de la Generalitat.

L'estiu del 75, l'any que començà tot, vam fer un creuer per la Mediterrània oriental: Egipte, Israel, el Líban i Istanbul, amb la filla de la meva cosina Roser i la mare, a qui, a setanta-tres anys, encara li plaïa viatjar en família.

Ho vam fer en el vaixell italià *Aquille Lauro*, que uns quants anys després va ser objecte d'un atac terrorista de ressò mundial.

La nora i la sogra, i el mèrit és de les dues, no tenien cap problema a viure plegades a la Garriga unes setmanes. Amb els quatre fills i la Patoia ens hi instal·làvem a començament de juliol i tornàvem a Barcelona quan s'inaugurava el curs escolar i finalitzava la jornada laboral d'estiu.

La meva mare, sempre prudent en excés, amb el pretext o mitja excusa que al juliol tenia feina a ciutat, no es traslladava a la Garriga fins al 10/12 d'agost. Aleshores, la meva dona li traspassava el comandament de la casa. No tornarava a Barcelona fins després de la Mercè, quan encara no s'havia convertit del tot en una festivitat laica, oblidant els seus orígens.

La meva germana i el marit allargaven l'estada a Can Suñol fins molt avançat l'octubre, que sempre, amb el mes de maig, és el millor de l'any a la Garriga. Els sogres, que residien, com ja he dit, a la Torre Iris, comprada al primer terç del segle per l'avi de la meva dona, el senyor Ramos, situada a l'illa Raspall o Modernista, pel nom i l'estil arquitectònic dels seus edificis, feien el mateix.

Al segon quinquenni dels setanta perillà el benestar aconseguit per l'anomenada *crisi del petroli*, provocada pels països productors, que en restringiren la producció per augmentar els preus. Fou la lluita o l'estira-i-arroña amb les companyies distribuïdores que abastien els països consumidors. Van ser dues onades successives que esclataren el 73 i el 79, que a Espanya ens van arribar amb retard.

La inflació és disparà fins al 20% o més, però el Govern central va aconseguir controlar-la primer i reduir-la després gràcies als Pactes de la Moncloa, entre partits polítics de tots els colors, units per les ganes de no fracassar en moments transcendents per a la consolidació de la democràcia.

Al juliol del 78, amb la Patoia i les nenes, vam anar a Mèxic. Va ser el nostre primer viatge

transatlàntic i, després de quaranta anys d'aïllament diplomàtic, el primer ambaixador resulta que era un bon amic nostre.

D'altra banda, allà s'hi trobava també una gran amiga de la mare, la Pilar Barbey i Prats, que amb el seu marit i fills es van exiliar el 1939, i ens va acollir amb els braços oberts.

Un any després vam anar a conèixer Tunísia, amb una companyona de les meves filles, la Merceditas Martí Bernat, d'una família coneguda de sempre, propietària també d'una torre de l'illa Raspall, abans Can Barraquer.

La mare a les noces de la neta Maria Victòria.

El pare als quaranta-set anys, quan començava a recuperar-se, després d'una guerra i una primera postguerra.

L'esbart l'Aliança el diumenge de Pasqua del 1982.

La piscina al jardí de baix (1990).

Estàtua d'argila, símbol
de la verema.

Dia de Reis del 1985, gran nevada. La neu, dipositada damunt la taula de jardí, sembla una immens pastís de pa de pessic.

La Garriga, descendents
Carner, agost del 1986.
Són trenta-set persones.
A la darrera fila, l'últim
a la dreta, amb ulleres, al
costat de la Mimí, és el cosí
Joan Reventós i Carner,
i la primera de la segona
fila, al meu costat, la seva
muller, la Josepa Maria
Rovira Ribes.

capítol 11

1980/85. Patiments i angoixes. Operació de la Patoia. Canvis socials. Educació i salut per a tothom, vistos des de la Garriga. Aprofitem intensament el temps. Nous viatges a Amèrica i a Egipte. Tornant enrere, el cop d'estat fallit. La mort de la meva estimada esposa. Viatge a París. El cosí Joan Reventós Carner, ambaixador d'Espanya. Els primers anys de viduitat i les estratègies per refer-me. El casament de la meva filla gran i el principi d'una nova nissaga. Tots són barons.

El 1979 acabà relativament bé, després de patiments i angoixes grans.

A la Patoia, a trenta-nou anys, li van descobrir un perillós càncer d'esòfag i es va haver d'operar sense dilació. Però no es tractava pas d'una operació fàcil o rutinària; calia extirpar-li l'òrgan afectat i amb teixits de l'estómac fer-ne un de nou, reconvertint aquest darrer en un de més petit i sense la vàlvula d'entrada, la qual cosa l'obligà a menjar menys i més sovint i a dormir mig incorporada.

Tot i que s'acostumà a la nova situació i al règim alimentari, va perdre pes, però conservà la salut i la vida quasi dos anys i mig, perspectiva o diagnòstic que ella ignorà sempre i dels quals jo no vaig ser prou conscient.

Vam passar el Nadal a la Clínica Quirón, però el canvi d'any ens va acollir esperançats.

El temps que ens quedava a la Patoia i a mi plegats el vam passar bastant bé, ateses les circumstàncies, i jo em vaig esforçar a fer-la feliç. Vaig amagar la situació als grans, especialment als sogres, per no fer-los patir, i amb l'ajuda i el suport dels més pròxims, vam tirar endavant.

Als antics pobles d'estiueig, les diferències entre estadants i forasters anaven caient. Les classes socials es van anar fonent; l'ensenyament mitjà es generalitzà, i el superior s'incrementà i deixà de ser exclusiu.

Tot això es podia palpar clarament a la Garriga, on moltes segones residències es van convertir en primeres, sempre més petites i racionals; i els joves ampliaven les seves relacions d'amistat d'acord amb els signes dels temps.

Es van posar de moda els futbolins i les boles al Casino i al Blancafort, que després perdran vigència.

M'he oblidat de dir que al final del mes d'abril del 78, quan ja estàvem preparant el viatge familiar a Mèxic, amb la colla de la Garriga, com abans ho havíem fet a la Garrotxa, vam anar a Palop de la Marina, una població situada a pocs quilòmetres de Benidorm, terra endins, i no a peu de mar, i ho dic perquè trobar-me en bona companyia en dies de descans m'ajudava a carregar les piles per sortir indemne dels embats del dia a dia.

Vam iniciar els anys vuitanta amb molta activitat. El temps per a la Maria Victòria i jo com a parella tenia un gran valor. El pri-

mer hivern després de la seva operació vam anar a Formentor, i a l'estiu vam fer un recorregut pel centre de la Península: Toledo, Ciudad Real, Cáceres, Trujillo i el monestir de Yuste, el darrer retir de l'emperador dels dos mons. I, de retorn, vam passar per Tejadillos (Cuenca), el poblet de la Cecilia Martínez, mainadera dels nens, i vam fer estada a l'hotel Monte Picayo a la costa lleuantina.

Al començament del 81 vam viatjar a Egipte amb un grup d'amics més o menys arrelats a la Garriga, la majoria dels marits directius d'empreses del ram elèctric català.

Al juliol/agost, vam anar al Paraguai, Buenos Aires i San Carlos de Bariloche, a la serralada dels Andes. Una part d'aquest últim viatge en companyia del cunyat Santi, sempre darrere dels seus recitals poètics, la seva autèntica vocació.

En un entorn menys proper que el familiar, les primeres eleccions autonòmiques al Principat, el 1980, donaren el poder a la coalició de Convergència de Catalunya i la ressuscitada Unió Democràtica, encapçalades per Jordi Pujol i Soley, un bon company, uns tres anys més gran que jo i amic dels temps de la Confraria de la Mare de Déu de Montserrat de les escoles Virtèlia.

El favorit era el Partit Socialista de Catalunya, en aquest cas en coalició amb el PSOE, liderat pel cosí Joan Reventós i Carner.

ERC donà suport al nou Govern i el PSC/PSOE passà a l'oposició.

Quan, el 1982, els socialistes espanyols van guanyar les eleccions generals, el meu cosí germà acceptà l'ambaixada de París.

Entretant, el fallit cop d'estat del coronel Tejero, Milans del Bosch i companyia consolidà la monarquia però afeblí l'Espanya plural.

No vull allargar-me en els esdeveniments que la precediren ni en la mort de la meva estimada esposa el 20 de març de 1982, per no obrir ferides en la meva ànima; ni en les seves conseqüències, la mort un mes després del meu sogre, que no paí la pèrdua de la seva filla; i seguiré amb aquesta crònica que té com a protagonista de fons la Torre Suñol de la Garriga i els seus estadants sempre d'un mateix tronc familiar, que és el meu.

Els primers dotze mesos de viduïtat vaig procurar concentrar-me en la feina i els dies de lleure feia treballs manuals o anava amb bicicleta des de la Garriga a entorns propers, però no tenia l'agilitat de quan era infant ni

el pes adient per a una màquina lleugera sense canvis de marxa com era la meva.

El meu fill, que era un adolescent, m'hi acompanyava sovint. Detallant més, em vaig afeccionar als trens elèctrics, a la restauració dels soldadets d'estany de l'avi llddefons i a la construcció de vaixells de miniatura. Cal dir que, en les meves hores baixes, vaig tenir el reconeixement incondicional de familiars i amics.

L'estiu del 1983, amb els fills, amb l'excepció de la Maria Victòria, vam anar a França: castells del Loire, Normandia i París, on vam allargar l'estada acollits pels cosins Reventós des de l'ambaixada d'Espanya de la rue George V, vora el Sena.

Un any després la meva filla gran es casà amb un xicot molt brillant, químic pels jesuïtes de Sarrià, en Miquel Garriga i Sala.

D'aquesta unió en van néixer tres fills: en Jordi el 1985, en Miquel, que porta el nom del pare, el 1989, i en Joan, el 1992.

La família acabada de formar va ocupar, els estius, les cambres obreres de la segona planta de Can Suñol, sense que es produïssin problemes de convivència.

Oli sobre tela de 124 x 115 de l'escola espanyola del s.xviii, donat pel matrimoni Martorell Claramunt a la família Suñol i instal·lat a la capella oratori fins a la seva reconversió en sala de bany.

Camp de roselles. Al darrere, a l'esquerra la massa boscosa del Malhivern. Quadre signat per Enric Galwey.

Estiu del 1998. Els vuit néts.
A primera fila, d'esquerra
a dreta: l'Albert, en Miquel,
en Jordi i l'Àlex; a la
segona fila: la Clàudia,
la Laura, la petita Adriana
i en Joan amb un peu
enlaire per expressar-se
millor.

11 de desembre de 1994.
Amb els quatre fills i set
néts; l'Adriana va néixer un
any després.

capítol 12

**1986/90. Construcció
d'una piscina. Reformes al jardí
i noves descobertes sobre el sòl,
els nivells i l'estructura. Can Suñol
és un llibre obert. Viatge
a l'Àfrica oriental, als grans
volcans. Reunió familiar sota
l'olivera tricentenària. Casament
de la meva filla Marta i trasllat
al Paraguai. Noces també
de la Isabel.**

Al gener del 1986, aconsellats per la cosina Roser, vam decidir fer-nos una piscina i al mateix temps reestructurar el jardí de baix en els seus diferents nivells. Vam confiar el projecte a Xavier Nicolau i Costa, promès de la meva filla Marta. Per tirar-lo endavant vam arraconar el tram d'escalas que accedia a l'espai inferior al de l'antiga masoveria, el més idoni per construir la piscina. Mesuraria 11 × 4,5 m, amb una fondària màxima de 2,2 m i una zona prou folgada al seu entorn, coberta de gespa, que es prolongaria amb pendís fins al nivell inferior amb vistes al Passeig.

Vam sacrificar la gran portalada de ferro d'accés per aquesta via que tradicionalment, en obrir-se, feia sonar una campaneta i obligava a pujar moltes escalas als nouvinguts i vam completar l'ordenació del jardí respectant tots els arbres que la reforma permetia i en vam plantar de nous.

El gran xiprer a tocar de la fonteta que s'alimentava de la mina El Porvenir i tenia ja seixanta-cinc anys de vida i la fila d'avellaners arran de la piscina formaven part del primer grup. Diversos arbres i arbustos de tons variats de verd i fins i tot torrats, nous xiprers, xestremies, un pi d'un tipus especial de creixement ràpid i una acàcia de Constantinoble van formar part del segon.

Una cosa curiosa: el sot per fer la piscina ens va permetre conèixer l'estructura del terreny i descobrir dos nivells inclinats, l'inferior de sauló o terra sorrenca, i el superior de poc gruix, de terra vegetal, cosa que facilità un millor arranjamant de la nova vegetació.

No em va estranyar gens el descobriment perquè la Garriga està assentada en una banda d'una rambla que recull les aigües del Congost camí del Besòs d'un pendent prou suau per cobrir-se de sediments, ben al contrari de l'altra, més abrupta, on aflora directament el sòl primari de granit descompost.

El fet de cegar o suprimir l'entrada de casa des del Passeig va tenir conseqüències en el futur, perquè els accessos principals al Balneari Blancafort, que ocupa l'illa inferior enfront de Can Suñol, però a la banda contrària de l'avinguda, eren per carrers laterals.

Vam fer un gran regal a la població i l'Ajuntament va disposar, sense servituds de pas ni reprovacions pel que fa al cas, d'un espai molt cèntric per fer-hi tota mena de festes, com més sorolloses millor, que pertorben el son dels veïns perquè cal consentir els joves i adolescents, ni que sigui en perjudici dels més grans. Els valors s'han bescanviat i no sé si per bé.

Aquest capgirament no va afectar el jardí de dalt. L'olivera de tres segles d'antiguitat, confirmats pel seu ritme de creixement en vuitanta anys d'història familiar, seguia penjant ufanosa les seves branques sobre el carrer de la Mina. Til·lers, castanyers o moreres arrengherats fent bona ombra a l'estiu, i dos abeuradors de pedra, recuperats d'una finca agrícola expropiada de l'avi del meu cunyat Josep Moretó, ornamentaven l'entorn, plens de flors de temporada.

Un d'aquests anys, no sabia precisar en quin, vam reforçar el mur de 60 metres de llargada que limita Can Suñol amb el carrer de la Mina, amb ciment de qualitat, per evitar la seva ruïna pels embats de la natura i el pas del temps.

Una altra cosa que és adient dir, parlant del jardí de dalt, és que el seu pla o raser no és el del carrer, sinó que es correspon amb el de la vella olivera, cosa que fa pensar que era el nivell original abans d'urbanitzar-se la zona i estendre les vies del ferrocarril, i que el mestre d'obres Tomàs Nualart i Bosch i el seu aprenent, en Josep Iglesias i Martí, el van respectar el 1887 en escometre les obres del nou habitatge per a Don Carles Salvador. A tocar de la soca de la mateixa olivera, fa més de cent anys, la meva mare, Montserrat Suñol i Musterós, quan era nena,

amagava o enterrava, com vulgueu dir-ne, les nines velles o en mal estat, com si de criatures humanes es tractés. Qui sap si una exhumació permetria recuperar-les.

Anant més lluny, jo penso, i això no és més que una sospita, que aquest espai de la finca era fins aleshores un camp d'oliveres perquè en l'entorn no edificat de la Garriga se'n veuen força, especialment a l'est i al sud-est i no pas al nord, i encara menys a la comarca d'Osona, de clima més rigorós.¹⁶

L'oli i el vi són productes mediterranis, però l'àrea de la vinya és més extensa.

L'agost d'aquest 1986 vaig anar amb el meu fill a l'excolònia anglesa de Kenya, a Mombasa, Nairobi i als grans parcs de l'altiplà, a 2.000 metres d'altura, al peu dels dos grans volcans, el mont Kenya i el Kilimanjaro, on viuen els massais, els kikuyus i altres tribus del país. Pocs dies després de la tornada ens vam reunir a la Garriga, sota la vella olivera, trenta-set persones del nos-

16. Una antiga fotografia del 1918 permet comprovar que el terreny que limita al sud amb Can Suñol, al nord amb la propietat de D. Frederic Wynn –un senyor belga afincat a la Garriga–, a llevant amb la ronda del Carril i a ponent amb el passeig, estava arbrat, una bona part amb oliveres, evidència que aferma la meua fundada hipòtesi.

tre llinatge. Conservo amb molta estima la foto que dóna fe de l'esdeveniment. Allí s'hi poden veure des d'infants com el meu nét Jordi, de vuit mesos, fins a la mare de vuitanta-quatre anys; i si no hi ha la meva tia i padrina Pilar Suñol, de noranta-sis, és perquè ja no sortia de casa.

Ella vivia al passeig de Gràcia, 98, immoble que, com es sabut, va comprar al 1900 el seu avi, el patrici Antolín Suñol i Ramoneda.

Dos anys després, al 1988, la Marta es va casar amb en Xavier Nicolau i Costa, un gran amant dels jardins, com acabava de demostrar amb la seva tasca a Can Suñol.

Tenen esperit aventurer i es van traslladar a Asunción (Paraguai), adjunts a la direcció d'una explotació de soja, que en la seva activitat incloïa la comercialització de la fava en el mercat interior. Allí s'hi van estar quatre anys i hi van néixer els seus dos fills grans, l'Àlex al 1990 i l'Albert al 1992, que conserven la doble nacionalitat, decisió que sempre és bona de prendre.

Jo els vaig anar a veure i ells també ens visitaven. Ho vaig fer amb en Josep, fill, i en ocasions amb la mainadera Cecilia Martínez, o el cunyat Santi, aprofitant l'avinen-

tesa per conèixer altres països de la zona andina.

La seva germana Isabel, amb en Miquel Balcells i Serra, amb qui es casà al maig del 91, també va anar a Asunción, amb motiu d'una visita a l'àvia d'aquest últim que residia a Buenos Aires. Les meves dues filles petites estaven molt unides i els feia molt de goig de veure's.

Com que el pis de Can Suñol ja no disposava d'habitacions sobreres, a l'estiu, en Miquel i la Isa ocupaven l'ala nord-est de la planta, l'habitatge de la meva germana i el seu marit, però dinaven i sopaven amb nosaltres. Estàvem ben distrets, voltats de criatures, –els meus néts–, que s'ho passaven molt bé a la piscina.

La meva mare estava encantada amb el seu besnét gran, en Jordi, de menut tan ros que semblava fill d'escandinaus, sense, però, desmerèixer els altres besnéts.

Llit alfonsí dels avis Suñol.

El tresillo Isabelí del besavi.

capítol 13

La Marta i família retornen.
Moviments dels fills i lloguer
d'un nou habitatge. Naixement
de néts. La "bruna" del poeta
ens deixa als cent anys.
Visita a Austràlia. La mare
mor a noranta-quatre anys.
La Generalitat es refà malgrat
el Govern de dretes.
Rehabilitació de l'antiga
masoveria. Viatge a Terra Santa.

Entre la segona i la tercera legislatura, el Govern socialista de Felipe González intentà ofegar amb el seu poder quasi absolut la figura d'en Jordi Pujol, que a Catalunya exercia com a contrapoder. Però afortunadament fracassà en el seu propòsit. Fins i tot els emigrants de parla castellana, especialment els seus líders, defensaven el president de la Generalitat.

Penso que l'actitud del PSOE no es produí per altres raons que no fossin les electorals, per contrarestar l'afebliment del seu prestigi, minat per una corrupció creixent.

Avançat el 92, la Marta i família van retornar definitivament a casa nostra. I la Maria Victòria i el seu marit, amb els fills, que ja eren tres, van cercar una nova llar d'estiu, perquè Can Suñol no admetia més estadants i els nens, en créixer, necessitaven més espai i els grans més independència.

Van llogar un habitatge de planta, pis i baixos que donava al passeig, a tocar de la Torre Ramos, i que es va fer construir per al seu propi gaudi i retir l'arquitecte Josep Sala i Comas, en *Salet*, de qui ja hem parlat, segurament fill del també arquitecte Emili Sala i Cortés, que, quan va prendre la decisió de fer-se la nova casa, ja havia celebrat el seu norantè aniversari o quasi bé.

Era un homenet bellugadís i polít, de cabells blancs tallats quasi al zero. Vestit amb pantalons i americana de fines ratlles blaves i blanques (que en deien de *ratlladillo*) i camisa blanca, o almenys així el recordo jo, caminant ràpid amb un lleuger bastó de canya que bellugava harmoniosament. Era una institució a la Garriga. Han passat els anys i ara la casa és d'un dels seus néts.¹⁷

El 93 va néixer la Clàudia Balcells, el 94 la Laura Nicolau i el 95 l'Adriana (germana de la primera). Als meus primers cinc néts, tots barons, els van seguir, doncs, tres nenes, totes tres molt maques, circumstància, com deia la cosina Roser, molt important en una dona.

Els Nicolau Carner van rellevar la família de la Maria Victòria en les cambres que ocupaven, sempre disponibles tot l'any, però especialment els estius i dies de lleure.

Tornant enrere, la meva padrina, la Pilareta Suñol, ens deixà el 23 de gener de 1990, quan

17. En Lluís Sala i Noguer, quarta generació d'arquitectes de la seva família, en línia directa, i actual propietari de la casa, ha informat recentment als meus fills, que Emili Sala i Cortés, el facultatiu que havia construït la Torre Aurora, era efectivament el seu besavi. Primer un mestre d'obres que, de gran, va aconseguir el títol d'arquitecte.

faltaven onze dies per complir cent anys, amb totes les seves facultats intactes. Era una dona peculiar, de gran personalitat, que sempre tindrà present, que no temia la mort i demanà un sacerdot en les seves darreres hores de vida, malgrat l'opinió que tenia del clergat i en particular dels del seu temps.

A la seva mort vam recollir una singular col·lecció de "netsukes" d'ivori, obsequi del jove advocat Arnau Martínez Serinyà, comprada al Japó pocs decennis després que el país s'obrís a Occident. Així mateix una pila de llibretes o blocs de paper plens de dibuixos de flors, fets a la cera, tècnica que ella dominava, i no és estrany perquè de jove havia rebut lliçons d'un especialista, el pintor Aureli Tolosa i Alsina (1861 - 1938), deixeble de Modest Urgell.

Massa singular per casar-se, sense perjudicis, i avançada per a l'època que li tocà viure, havia assistit de jove a La Cultura, una organització fundada per la senyora Bonnemaison, esposa de l'advocat i prohoms Narcís Verdager i Callís, el primer valedor i mestre d'un jove Francesc Cambó, cosa que contribuï a completar la seva formació.

Ben relacionada amb la colònia suïssa de Barcelona, de gran, anava amb la meua mare al Conferentia Club, una fundació

humanística amb seu a l'Hotel Ritz. Allí destacaren com a comunicadors l'alemany Hermann Keyserling, comte de Keyserling, i el francès André Maurois.

L'any 1994, amb el meu fill, vam anar a conèixer Austràlia, la terra ignota dels navegants, i, de retorn, vaig regalar amb il·lusió a la mare perles fines d'aquella procedència, que, tot i no ser plenament naturals, sí que eren d'una gran qualitat i bellesa, perquè les aigües somes i transparents de l'illa continent, vora els esculls de corall, afavoreixen la seva formació.

La mare, tant a la Garriga com a Barcelona, sempre estava rodejada de gent que l'estimava i considerava. Era molt sociable i sempre tenia la paraula justa per a tothom i s'interessava pels afers dels altres com si es tractés dels propis. Renovà amistats de molts anys que el temps i les circumstàncies havien afeblit, entre les quals hi havia la del matrimoni Sampons, l'element femení de Can Fernández, del Pla de Rosanes, la Julieta Fournier Cuadros, que morí al juny del 2008 a punt de complir els cent onze anys, etc., perquè d'altres molt entranyables, com en Pere Blancafort de Rosselló, les germanes Sabater de la Sínia o l'Avel·lina i el Lluís de Mora ja no hi eren.

Cada 8 de setembre, el dia de les marede-déus trobades, no oblidava anar a la capella de Can Tarrés, a la tradicional missa amb motiu de la festivitat.

Ella, ja de jove, era curta de vista i contrària a corregir la seva miopia per raons purament estètiques, però, a vuitanta-tres anys, una operació de cataractes a la Clínica Barraquer li retornà la visió normal i descobrí un món nou del qual va fruitar quasi un decenni, fins que una dolença pulmonar guarida amb antibiòtics li perjudicà greument la visió.

Tot i això, sempre lleugera i sentint-se jove, al començament de l'estiu del 96 va tenir l'acudit d'enfilar-se a la biblioteca del seu pis de la Via Augusta per arranjar-la, però va caure i es fracturà el fèmur. Encara que la intervenció va anar bé, no va aconseguir vèncer les seves conseqüències i ens deixà el 17 de juliol, sense patiments ni angoixes.

El nou Govern espanyol, sortit de les eleccions del 1994, era de tendències dretanes i contrari a la descentralització administrativa que tants bons fruits i prosperitat havia donat a l'Estat, però com que no disposava dels escons necessaris per imposar les seves idees, afalagà Convergència i Unió, cedí a Catalunya competències importants i suprimí els governs civils i el servei militar obligatori.

Aleshores jo passava tots els caps de setmana a la Garriga i així desconnectava dels afers que perdien estabilitat i demanaven més atenció en un món que s'anava globalitzant. D'altra banda, l'absència de la mare no em retenia a Barcelona com abans.

El 97, a la Marta, amb els fills ja grandets, li calia una segona llar pròpia per preservar la intimitat familiar en el si de la nostra propietat.

Vaig connectar amb en Jordi Bonet, el nostre amic arquitecte, que ens ajudà a treure un millor profit de Can Suñol. El secret per fer-ho va ser reconvertir l'antiga masoveria, que disposava d'una bugaderia fora d'ús, una zona sobrera per a trastos que s'hi aplegaven, i una cisterna, prescindible ara que el subministrament d'aigua estava assegurat.

Era un espai de 100 metres i escaig amb accés per l'escala de servei general i per la portalada principal del jardí, que disposava de finestres a banda i banda, i una oberta de nou a migdia, per donà llum i alegria a un espai mort. Total, un menjador sala d'estar prou ampli, tres dormitoris, dos banys, una fresquera, un rebost sota l'escala i una cuina petita però pràctica, amb tot a l'abast, i amb dues finestres enreixades

vora el sostre que ventilaven i rebien llum de l'exterior.

El gendre, Miquel Balcells, que és un bon marit i pare i té una empresa de construcció, s'encarregà de les obres, amb harmonia amb en Jordi Bonet i el nostre vistiplau.

Vam aprofitar el moment per refer l'espai empedrat del jardí de dalt i vam instal·lar canalons de recollida d'aigües pluvials que evitarien inundacions els dies de xàfec forts.

No sé si en aquests mesos d'obres o en una altra ocasió, en Jordi Bonet ens posà a mans tres figures d'argila cuita d'un vell jardí barceloní que feien molt de goig en el nostre. Ens les havia promès molts anys enrere, com també la quarta, que amb el temps es va fer fonedissa. Són una al·legoria i representen les estacions de l'any.

Al gener d'aquest mateix any 1997, el meu cunyat Santiago Forn Ramos, un relativament nodrit grup de seglars i clergues i jo mateix vam aprofitar l'oportunitat de refer, com els israelites en el seu temps, la ruta de l'Exòde, des d'Egipte fins a la Terra Promesa, no oblidant el pas pel monestir de Santa Caterina i el Sinaí, ni tampoc els oasis del desert, amb els seus fruits i flors oloroses, que semblen ancorats en el temps, arrodonint el viatge amb una visita a Petra i l'antiga Gerasa. Amb mossèn Joan Vallincrosa, un dels expedicionaris, sempre que hi ha ocasió fem esment d'aquesta aventura.

Aquests intensos dies no els oblidaré mai. Em van confirmar molts conceptes i me'n van aclarir d'altres. Feia molts anys que somiava a aprofitar una oportunitat com aquella i per això no vaig dubtar ni un moment quan es va presentar.

capítol 14

La Maria Victòria torna provisionalment a Can Suñol. Un repàs de les diades de l'onze de setembre més importants per a mi. La Maria Victòria compra una antiga casa al número 60 de la ronda del Carril i refà la seva vida. Els habitants de la Torre Suñol segueixen la seva existència. Una anècdota sobre un tram de via fora d'us.

Al començament de l'any 1998, la Maria Victòria i en Miquel, de comú acord, em van fer saber que desitjaven posar fi al seu matrimoni, amistosament i compartint, això sí, la custòdia dels seus fills.

Durant tres anys, la meua filla, com si fos un apartament, va ocupar les habitacions de llevant, ara sobreres, al meu pis de Can Suñol, els mesos o períodes de descans. I pel que fa a la família de la Isabel, els van substituir com a llogaters a la casa del Passeig, un habitatge que encara ara, quan escric aquestes ratlles, és la seva segona llar.

En començar el nou segle, o millor el nou mil·lenni, va esclatar una bombolla tecnològica a nivell mundial perquè el món encara no estava prou preparat per assumir tants avenços.

l'onze de setembre de 2001 una acció terrorista contra el cor d'Amèrica va sorprendre la gran nació i l'obligà a bescanviar en certa manera llibertat per seguretat. Rés no serà igual. I la repercussió d'aquest acte es féu sentir arreu.

La data de l'11 de setembre, per cert, a part d'aquests esdeveniments luctuosos, té per a mi moltes altres connotacions que és bo recordar aquí. El del 1959, la Maria Vic-

tòria i jo ens vam prometre i per a tots dos fou tan important el compromís que els anells que ens vam donar l'un a l'altra el dia de les nostres noces porten gravada aquesta data.

L'11 de setembre és també el dia que, com a parent proper del cosí Joan Reventós i Carner, i per expressa invitació seva, vaig assistir uns quants anys del final de segle a la festa institucional del Parlament, atès que ell n'era el president des del 95. M'hi acompanyaven la meua filla Maria Victòria o les cosines Roser i Montserrat.

L'11 de setembre és àdhuc, des de l'esdeveniment de la democràcia, el dia més apropiat per vestir amb les quatre barres les finestres i els balcons de la Garriga, i darrement l'estendard independentista per voluntat expressa i reiterada del cunyat Josep Moretó.

Aquest darrers anys, del 2001 al 2011, dispo de moltes més estones lliures i les meves estades a la Garriga s'allarguen al costat de la meua germana i el meu cunyat, que si bé conserven el seu pis del passeig de Gràcia barceloní, no hi fan estada.

D'altra banda, la Maria Victòria filla, que es casà en segones núpcies el 2004, des del

2001 viu a la ronda del Carril, 60, casa que va comprar per convertir-la en la seva residència permanent, després de vendre la de Sant Gervasi a la Ciutat Comtal. Va ser una aposta arriscada que donà resultats.

En les primeres pàgines d'aquesta crònica, en fer referència a la Garriga històrica, ja he parlat d'aquesta casa, que amb els anys va anar guanyant qualitat.

És prou gran, amb planta i pis que domina l'entorn, una eixida i un petit jardí posterior. I disposa de molts espais independents i altres de comuns, per fer la vida còmoda a tota la família, que inclou els dos fills del seu segon marit, Enric Hernández Huet, un metge de gran vocació i bon esportista, de nissaga francesa per part de mare, i els tres de propis, els meus néts. Cal dir que, com és enraonat, comparteixen els nens primer i adolescents després amb els seus altres ascendents.

Ara la Torre Suñol ha reduït el nombre dels seus estadants. Hi ha habitacions sobreres, però no estem mai sols. Els fills i els néts que no l'habiten la consideren la casa mare i molt sovint vénen per fer-nos costat, i, quan fa calor, a refrescar-se a la piscina.

Per Pasqua, l'agrupació L'Aliança i l'Esbart d'Infants parroquial, recollint la torxa de les

tradicionals caramelles, vénen a la nostra vella casa a oferir-nos el seu repertori que comprèn oblidades tonades del mestre Aymerich, garriguenc d'origen, i dels Cors Clavé, o també altres de noves o amb lletres renovades.

Molts amics grans com nosaltres, la meva germana i el meu cunyat i jo mateix, ens vénen a veure sovint, i, per la meva part, m'esmerço a donar vida a Can Suñol, organitzant dinars, més que sopars, pel fet de ser més idonis.

Els diumenges al migdia ens reunim un mínim de vuit persones de la meva sang o sobrevingudes, que poden arribar a divuit o més, i despleguem dues o tres taules segons el cas. Tot sovint les tertúlies s'allarguen. Parlem de l'últim viatge familiar o del proper, i tot sovint l'àpat acaba amb alguna bufada primer i tast després de pastissos d'aniversari.

Els mesos d'estiu, amb el meu fill Josep, que sempre em fa costat, anem sovint a la platja d'Arenys, ara que el Vallès i el Maresme han escurçat distàncies, o a concerts a Torroella de Montgrí, Peralada, o, amb menys freqüència, a Llívia, gràcies als automòbils i carreteres d'avui, que ho fan possible, i als telèfons mòbils que et poden

treure de paranys imprevistos. I no oblidó visitar els amics de Sant Sebastià de Montmajor, com ho fèiem abans amb la Maria Victòria. Allí m'hi trobo com a casa.¹⁸

Els caps de setmana d'hivern faig caminades per la vall de Puigraciós, per la carretera de Samalús a Corró, per Vall Fornés des de Cànoves, per la zona de Santa Eulàlia de Ronçana o pel Montseny i el Brull, i no em perdo cap concert a l'església de Marata, per escoltar música de cambra alemanya, barroca italiana o música occitana interpretada generalment per un solista amb acompanyament d'instruments. Així de variats són els programes organitzats pel rector de la parròquia, el terrassenc mossèn Cardús!

A l'albada o a l'horabaixa, especialment quan el cel és rogenc, si s'escau, trec bones fotos amb la meva màquina digital, des del dormitori o la terrassa de ponent, que dibuixen el perfil dels xiprers del jardí a primer terme, o les construccions del poble veí de

18. En ocasions, així mateix, en Josep i jo dinem amb la meva cunyada Lina i el seu marit, en Josep Munbrú Laporta, en algun restaurant de la serralada costanera en companyia també del seu fill Josep i nora Aude Tricca, una francesa molt maca en tots sentits, de família resident a Besiers, originària d'Itàlia.

l'Ametlla, a l'horitzó, i en ocasions l'estela d'algun avió que segueix una ruta avinent.

Pel que fa a la meva germana, s'ha aficionat a la informàtica i a les possibilitats que ofereix Internet. I amb un petit vehicle elèctric unipersonal, de la casa Honda, es mou per la Garriga per no fatigar les seves cames. El seu marit, per la seva edat i condicions físiques, fa una vida molt més limitada i rutinària, però els seus amics de les velles caminades no l'obliden i el visiten amb freqüència.

Ara viuen tot l'any a la Garriga i van a Barcelona per afers puntuals i a poc a poc buiden el pis del passeig de Gràcia dels mobles, objectes i quadres més estimats, que ara omplen la seva llar de la ronda del Carril, 76.

Entre els quadres, sempre molt ben il·luminats, els fan molt de goig olis de Joan Colom i Enric Galwey, aquest últim un artista que residí i pintà paisatges de la Garriga que avui es podrien tornar a pintar perquè l'entorn és el mateix.

Jo, per la meua part, visito amb freqüència galeries de subhastes i adquireixo, quan s'escau, pintura catalana del primer terç del segle xx o dels últims decennis del xix i rarament d'abans o després d'aquest període, que per a mi és el més reeixit.

Les parets de les cambres del primer pis de Can Suñol són un bon testimoni d'aquesta època.

I ara, per posar fi a aquest capítol de temes variats, una anècdota que no voldria oblidar, una mica llarga de contar.

A la vorera de la ronda del Carril, a cada banda del carrer de la Mina, com és ben sabut, s'hi troben arrencats vells til·lers per afavorir amb la seva ombra el caminar dels vianants, als estius, com també pals o suports de línies telefòniques, però és el cas que en una visita a la Garriga, el meu amic d'escola l'Alexandre Jaumot i Tobella, una persona molt manyosa, el que en diríem "un manetes", i al mateix temps un gran observador, em va fer notar la presència insòlita a tocar de la porta de casa d'un tram de via de ferrocarril en posició vertical sense cap utilitat i més o menys oculta pels arbres i encastada en el subsòl, que, òbviament, poques setmanes més tard, amb el vistiplau de la meua germana, vaig fer desaparèixer, tot i que

té dues veïnes idèntiques a l'altura de Can Creixell.

Uns quants anys després, al final del 2009, em va arribar a les mans el llibre que porta per títol *La Garriga secreta*, de diversos autors, publicada per l'editorial Garbell, que a la pàgina 81 exposa que els tres trams de via esmentats procedeixen del primer traçat del ferrocarril del 1876 encomanat a una companyia alemanya que més endavant foren aprofitats com a cavallets d'una línia telegràfica operativa fins al final del segle XIX.

Tot seguit vaig recordar que el besavi d'un altre company d'escola, en Raimon Kirchner i Colom, com l'Alexandre mencionat en el capítol 8, era un teutó que es va traslladar a Catalunya amb motiu del desplegament de la xarxa ferroviària per quedar-s'hi amb tota la seva descendència, i vaig arribar a la conclusió final que l'anècdota que tanca aquest apartat no tindria cap sentit si sis generacions d'habitants de Can Suñol, oportunament, haguessin aixecat els ulls a les portes de casa i obrat en conseqüència.

El parc de l'enderrocada
Villa Martín.

La façana de ponent amb
la balconada de la planta
superior.

La façana de migdia.

Foto d'hivern. A primer terme, l'enreixat completat pel ferrer Josep M. Canamasse (1955).

Vista des de la terrassa de casa. Els nous edificis del Balneari Blancafort.

Homenatge a Josep Suñol i Garriga. Partit Barcelona Levante, temporada 2011-2012, quinzena jornada de lliga, 3 de desembre.

El Passeig, el carrer de la Mina i les noves construccions. A primer terme, les estàtues d'argila i els dos grans xiprers del jardí de baix.

Pins de la cosina Roser tallats la Setmana Santa del 2012.

La meva germana i la
cosina Montserrat, que ja
ha complert noranta anys.

Vora de casa encara hi ha
molts camps d'oliveres.

La darrera foto dels vuit néts. D'esquerra a dreta: en Jordi Garriga i Carner, l'Adriana Balcells i Carner, en Joan, germà del primer, i l'Albert i l'Àlex Nicolau Carner. Agenollats: la Laura germana d'aquests últims, la Clàudia Balcells i en Miquel Garriga.

capítol 15

**La ventada del 2001. Una
nova porta oberta per esbrinar
el passat de Can Suñol. Viatge
a les rodalies del pol Sud.
La Marta dóna també un tomb
a la seva vida. Els veïns del
nostre entorn. Records i canvis.**

Tornant una mica enrere d'aquesta crònica, al novembre del 2001 una fortíssima ventada de l'ordre dels 150 quilòmetres per hora va escapçar molts arbres del Vallès Oriental. A casa nostra, o millor dit, al bosquet de pins de la cosina Roser a recer de la seva torre, es van esberlar branques i troncs sencers que van caure sobre el nostre jardí, afectant en la seva caiguda algun xiprer, sense més conseqüències. Però el cas és que un arbre veí, el més gran i vell dels pins, quedà tan malmès que una nova ventada amenaçava de fer-lo caure sobre les terrasses de la Roser, i, per evitar-ho, els jardiniers van aconsellar escapçar-lo. Ho van haver de fer per la base, on el seu perímetre més gruixut feia uns dos metres i mig, a fi i efecte de no remoure el sòl que colgava les arrels, i despullant-lo primer de branques i de les parts superiors del tronc principal, per així després llescar-lo com si es tractés d'una barra de pa.

El cas és que jo, aleshores, em vaig quedar una d'aquestes llesques, una de les més grans, per comptar els cercles anuals de creixement. La conclusió d'aquest recompte és que el gegant tenia 130 anys de vida pel cap baix i que el bosc de pins ja existia el 1870, abans d'urba-

nitzar-se la zona i, naturalment, de desplegar les vies la companyia de ferrocarrils. Però tot això no acaba aquí. Vora la paret mitgera o mur que limita la propietat de la cosina per la banda nord, s'hi troba una alzina magnífica, agermanada amb un pi notable, encara que no tan gran com el sacrificat, que jo penso que va néixer espontani. I com que les alzines són arbres de creixement lent i el bosc segurament era més extens temps enrere, reflexiono de nou per concloure que encara és més antic del que les rotllanes del gegant indiquen.

Al gener del 2004, una vegada més amb el meu fill, i esperonat per experiències anteriors, vam anar a la península Antàrtica, volant des de Buenos Aires fins a Ushuaia. Allí vam embarcar en el trencaglaç *Bremen* i vam creuar el Pas de Drake, per iniciar un creuer espectacular entre banquises i icebergs i grans plataformes de glaç despreses del continent subpolar.

Dic això perquè, malgrat els meus setanta anys i escaig, continuava tan encuriolit com sempre pel nostre món. Tot i que les meves llargues estades a la Garriga invitaven a un relatiu sedentarisme.

L'agost del 2004, la Marta em va fer saber que amb en Xavi també havien decidit posar fi al seu matrimoni, que des de temps enrere s'havia refredat sense jo adonar-me'n. Era una decisió irrevocable.

No fou fins uns quants anys més tard que la meva filla, com la seva germana gran, reféu la seva vida. Al juny del 2009 es va casar de nou amb en Pedro Olarte Olarte, un xicot solter de Badarán, un poblet de La Rioja, banyat pel riu Cárdenas, un subafluent de l'Ebre. Ell és un gran caçador, molt aficionat a la cuina i un entusiasta del Barça, que es fa estimar i s'integrà ràpidament a la nostra família.

L'entorn de Can Suñol va canviant

Els veïns de Can Creixell, abans Can Clau-solles, que gaudien d'una de les finques urbanitzades més grans de la localitat, oberta a quatre carrers, i eren també propietaris de terrenys fronterers, en total quasi d'una hectàrea, van vendre tota la seva hisenda per parcel·lar-la. I, pel que fa a la gran torre contigua a la nostra, va anar a parar a una empresa que la reconvertí en

residència per a la tercera edat: la Residència Reig.¹⁹

Els Creixell eren una família de cotonaires, amb vincles als Estats Units, i, per ser més precisos, als estats del sud.

Quan jo era infant, la mestressa, l'àvia, controlava les despeses amb rigor, i a la mansió, restaurada l'any 1924 pel seu gendre, l'arquitecte Turull de qui ja he parlat, hi feien estada fills i néts.

Al fons de la finca hi havien bastit un camp de tennis per al jovent, i tot i això la propietat estava tancada per a tercers i rarament oberta per als més íntims. Em recordava la finca de la família Finzi-Contini, de la novel·la de Giorgio Bassani, el gran escriptor italià.

19. La finca probablement més gran de la Garriga. La més antiga destinada a l'estiueig fou La Sínia, anomenada així perquè ben segur disposava d'aquest aparell per pouar aigua i regar les hortes.

S'estima que fou urbanitzada als voltants del 1863, situada entre el centre històric i la carretera nova.

Avui conserva dos plàtans gegants que la identifiquen i s'ha convertit en un estratègic aparcament de vehicles.

Ara, un comentari abans de continuar

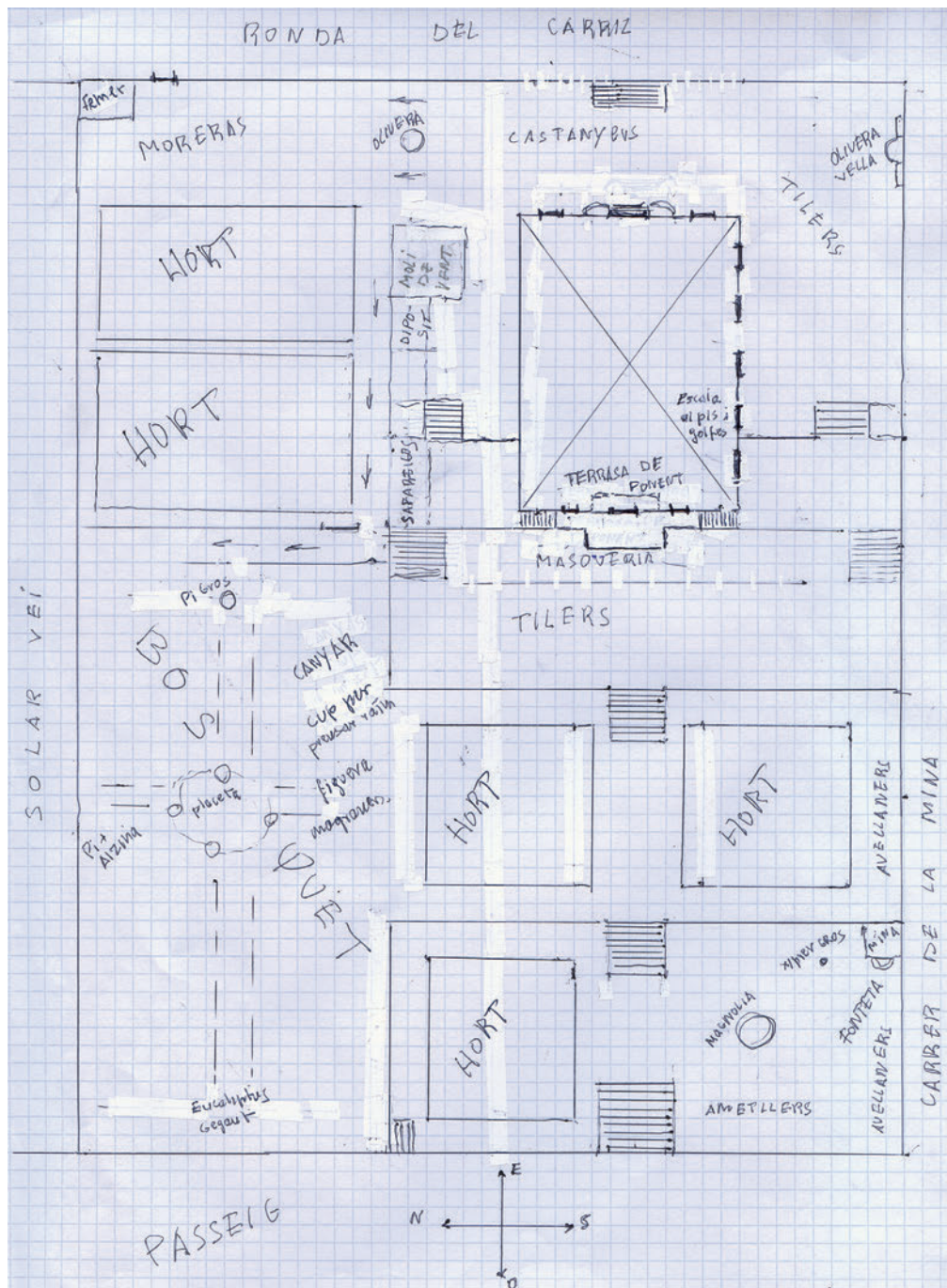
La propietat, primer del senyor Clausolles, era coneguda com la Torre dels Ocellets perquè s'hi trobaven nombroses estàtues que representaven ocells de paper, costum, el de guarnir amb estàtues els espais, que van seguir després els nous propietaris, els Creixell, però bescanviant els ocells per figures humanes més o menys mitològiques.

Fou el senyor Clausolles qui l'any 1904 urbanitzà el carrer de la Mina, fronterer amb Can Suñol, amb la condició establerta per l'Ajuntament de tancar-lo a la circulació de caruatges, des de la ronda del Carril fins al Passeig, pel seu fort pendent. Ho féu aprofitant sobrants de bigues de ferro que acompliren la seva funció fins que una nova i definitiva urbanització, quasi cent anys després, obrí el carrer a la circulació d'automòbils.

I ara, continuant, o millor acabant amb les vicissituds sofertes pel veïnat de Can Suñol, a la banda contrària del ferrocarril, el 1974 s'enderrocà una gran casa, la Villa Martín, construïda el 1893, per parcel·lar la finca, però en aquest cas amb prou enteniment per mantenir el parc i el seu gran mur i enreixat de ponent.

En aquesta mansió, d'estil eclèctic, com moltes altres de la Garriga, segons contava la meva mare, hi vivia quan ella era jove una gran dama que es passejava amb una ombrel·la i vestits blancs i vaporosos pel seu jardí de cedres, després de prendre el te. Es veu que era molt distingida.

Un any després de l'enderrocament, el 1975, el gabinet d'arquitectes Bohigas/Martorell construï en l'indret una casa tan incorporada al parc que quasi s'hi confon, que per a mi no mereix més que elogis.

Plànol a vista d'ocell de la propietat de Can Suñol abans de la reforma del 1954-55.

He rebut de D^{na} Pilar Mustel^{les}
Jaà de Suñol la quantitat de
tres mil pessetes per entregar a
el Comité Revolucionari Anti-
fascista de la Garriga per la
paga dels milicians

Antoni Alern

Barcelona 9 de Setembre de 1936

Rebut que fa palesa l'entrega de 3.000 pessetes per part de la família Suñol al comitè revolucionari local, al setembre del 1936, sense més comentaris, ja que el document parla per si mateix.

ALCALDIA CONSTITUCIONAL

DE
LA GARRIGA

NÚM. 935

Aquesta Corporació municipal que m'honro en presidir, en sessió plenària tinguda el dia 29 d'abril prop passat, prengué per unanimitat l'acort de donar el nom del seu insigne marit, l'eminent patrici i gran propulsor de nostre estimat poble, al que tant d'efecte professaba, D. Ildefons Suñol, al Passeig d'aquesta població.

Lo que tinc l'honor al ensemps que vera complacencia, com a bon coneixedor dels grans mereixements del seu extint i preclar marit, de comunicar a V. pera lo seu coneixement i satisfació.

Deu li servi molts anys la vida.

La Garriga, 31 de maig de 1930

L'Alcalde,

Sra. Dª Pilar Mustarós Vda. de Suñol

Escrit del 31 de març de 1930 adreçat a la vídua d'Ildefons Suñol notificant-li l'acord unànime del consistori de rebatejar el passeig de la Garriga amb el nom de l'insigne patrici.

capítol 16

**La prosperitat del primer decenni
del segle XXI també a la Garriga.
Les seves conseqüències
a les rodalies de casa. La crisi.
Recomanacions als néts. La
fundació Suñol i la seva seu.**

Vençuda la crisi tecnològica del començament del segle XXI, el creixement mundial, especialment a Espanya, sembla no tenir aturador, i fins i tot empresaris de prestigi n'estan convençuts. Al Balneari Blancafort, una branca en particular de la família, la dels Ribera, es féu càrrec de l'establiment i de la seva explotació, bo i reservant cambres per a la cura d'alcohòlics i obrint la piscina d'aigua termal a tercers, que seran més o menys habituals.

Uns quants anys més tard, la prosperitat general augmentà encara més. Tothom venia i comprava amb profit, tothom era ric o volia ser-ho, i la cobdícia es generalitzà. Un empresari valencià, després de comprovar l'èxit obtingut en la rehabilitació de les anomenades Termes Victòria (abans Martí), més petites i controlables, amb vint-i-dues habitacions, escomesa per a tercers, decidí repetir la jugada al Balneari Blancafort i seduï la família de sempre, que és despregué de l'establiment.

El nou propietari negocià amb el batlle un canvi de qualificació dels terrenys que donaven al Passeig i construïren nous edificis que, amb els antics, es convertiren en el GRAN BALNEARIO BLANCAFORT, de cinc estrelles.

Però va confiar massa en el crèdit fàcil i temptador a unes taxes molt favorables, i en la bona acollida de la clientela, i el projecte, quan s'inicià la crisi que avui ens ofega, fracassà i el balneari caigué en mans dels creditors. Ara les instal·lacions segueixen funcionant amb una intensitat controlada, els somnis s'han esvaït i una part dels nous edificis són tancats.

Una cosa semblant, però amb major solvència i final més feliç, segons les darreres notícies, podríem dir respecte als terrenys veïns de la cosina Roser. Un nou propietari valent i amb molts projectes al cap construï una gran casa, incorporant-hi piscina i un gran aparcament de vehicles, bo i consumint el coeficient edificable en una sola planta i poc més, que s'assenta sobre bona part del solar, trencant l'harmonia de les edificacions veïnes, però aturà l'obra abans d'enllestir-la perquè la crisi també l'atrapà, encara que fos indirectament. Ell és nét d'un dels dos germans Calls, perruquers del poble més de mig segle enrere barallats qui sap per què.

Entretant, l'Ajuntament, amb ajuts o subvencions forànies, va asfaltar la ronda del Carril, però no tota. Els primers 130 metres entre el carrer Caselles i el de la Mina van

haver d'esperar, sigui perquè els grans camions que circulaven fins a la casa d'en Calls amb ciment i material per a la construcció i retornaven de buit pel carrer de casa fins al Passeig podien perjudicar el ferm projectat, sigui per altres motius. En tot cas una ocasió d'or perduda.

Hem de suportar més que abans la pols o el fang que aixequen els vehicles al seu pas, per no parlar dels sots o les irregularitats del sòl, cada dia més grans.

Al mateix temps, la Garriga, tot i els problemes, que hi són, ha continuat creixent fins als 17.000 habitants i ha superat de molt els 8.000/10.000 que hi residien ocasionalment als anys de la guerra, per diversos motius que enumeraré: primer, una irregular industrialització; segon, l'arribada d'emigrants, d'origen magribí, subsaharians o d'Amèrica Llatina, amb predomini dels musulmans, que es van integrant raonablement; i, en tercer lloc, l'assentament de joves famílies que no es poden permetre pagar els preus de la capital.²⁰

20. Segons el cens vigent, en les eleccions del maig del 2011, la Garriga ocupava la posició 75 pel nombre d'habitants en relació amb els 947 municipis catalans i la posició 45 si substituïm Barcelona per la seva àrea metropolitana.

Malgrat tot, els vells costums no es perden i en reviuem alguns ja donats per morts.

Als barris de Sant Ramon i de Montserrat es fa xerinola el dia dels Sants Patrons; per Corpus, les catifes de flors al carrer rivalitzen les unes amb les altres, esperant el pas de la custòdia; les rues dels Tres Tombs o de Carnaval, al febrer/març, són de bon veure; els gegants i gegantons visiten la vila; en temes culturals, a la sala d'actes del Patronat, el grup Martí l'Humà convoca persones de vàlua per donar conferències i al seu escenari s'hi representen obres de teatre clàssiques o d'actualitat i en esportius s'organitzen curses des de Viladrau a la Garriga travessant al Montseny o altres de més fàcils amb gran èxit pel nombre de participants.

Ara, per acabar aquest capítol, uns mots per demostrar que, malgrat la prosperitat mal entesa d'aquests anys, algunes coses es fan bé, així mateix a la Garriga, i que sense tanta eufòria no s'haurien escomès, com és el cas del sanejament del Congost, fins al punt que avui les aus hi nidifiquen com ho havien fet en el passat.

Una anècdota que ho testifica és l'aterratge, un bon dia de primavera, d'una parella d'ànecs d'aigua a les terrasses enjardinades

de casa, a tocar mateix de la piscina, segurament a la recerca de beuratge i aliments. Van reposar una estona sobre la gespa i després, sentint-se observats, van enlairar-se de nou amb les ales desplegadas de tons irisats per l'efecte del sol ponent.

I ara, com a colofó final, vull dir aquí que m'agradaria que els meus néts, per honorar la Garriga, la nostra família i els lligams històrics amb el veïnat, conservessin en el futur aquesta Torre Suñol, al llindar de l'àrea metropolitana, a l'extrem del conglomerat barceloní, tan ben situada, dominant l'entorn entre el Passeig i el ferrocarril i que, com sabem, un dia estarà ben comunicada per un "metro" de rodalies.

Aquesta nostra llar la podeu considerar com si de la vostra casa pairal es tractés.

En cent anys i escaig hi han residit o l'han visitada i estimada persones il·lustres properes o del nostre propi llinatge, que és el vostre.

El poeta que glossà "la blanca i la bruna" ho féu amb freqüència als voltants del 1907.

Ildelfons Suñol i Casanovas, i aquí em torno a repetir, hi preparà els seus discursos polítics al Parlament de Madrid i els seus afers a l'Ateneu o a l'Ajuntament barceloní.

En Josep Suñol i Garriga s'hi formà d'adolescent al costat del seu oncle, circumstància que el portà a ser, d'adult, un important polític republicà i a presidir el Club de Futbol Barcelona.

En Jaume Carner i Romeu, el meu avi patern, que fou ministre d'Hisenda, s'hi aturava per visitar la família i gaudia passejant, en ocasions, amb el president de la Generalitat i amic, en Francesc Macià, pel seu entorn i especialment per la propera carretera de Montmany, fins als anomenats "Sots feréstecs". Es tracta de l'indret tan ben descrit en la novel·la del mateix nom del crític i periodista Raimon Casellas.²¹

Per cert, sota la carretera de Montmany, un gran col·leccionista de pintura catalana, en Sr. Josep Sala i Ardiz, en *Pepitu Sala*, que morí més que centenari, a punt de complir el cent cinc anys, hi tenia la segona residència, amb jardins d'estil italià, a la finca de Can Oliveres, que adquirí el 1915.

Molts anys enrere, amb el meu pare, l'havíem visitat i, casualment, en una caminada

21. En efecte, l'estiu del 1933, el darrer de la seva vida, el president Macià residí a la Garriga amb molta complaença.

pel bosc de la seva finca, obert per a tot-hom, a la darrereria de la seva llarga vida, vaig tenir una segona oportunitat de veure'l. Era un vellet amb un cos reduït i deformat pels anys, amb mirada viva i aspecte saludable, semblant als dels nans de la pel·lícula de *Blancaneu*.

I, seguint amb les personalitats que han tingut relació amb Can Suñol, cal esmentar que en Joan Reventós i Carner, líder socialista, ambaixador a París, i quatre anys president del Parlament català, el meu cosí, en una de les seves últimes sortides de casa, disminuït per una embòlia cerebral, volgué visitar-nos a la Garriga.

No cal dir res més. Sols que l'escala noble de Can Suñol encara ara està presidida per un gran retrat del patrici Antolín Suñol i Ramoneda, i que del cupulí que li dóna llum en penja una llàntia daurada de tres files de braços, comprada a París per guarnir el seu saló barceloní. I com a postdata, vull dir que la casa del passeig de Gràcia que va adquirir el 1900 i ornamentà amb amplies tribunes avui propietat del seu besnét, en Josep Ildelfons Suñol i Soler, col·leccionista d'art contemporani de reconeixement internacional, és la seu de la Fundació Suñol, constituïda per aquest últim amb aquesta capçalera, per millor honorar l'insigne prohoms i els seus descendents.

apèndix I

Primera part:

El bosquet de Can Suñol

Segona part:

Les golfes de Can Suñol

Primera part: El bosquet de Can Suñol

El bosquet de Can Suñol sempre m'ha semblat un espai misteriós, especialment en els meus records d'infantesa.

En els seus millors temps ocupava amb prou feines el 30% de la propietat, probablement el va urbanitzar el primer propietari de la finca, Don Carles Salvador, que va disposar de quinze anys per fer-ho, des del 1888 fins al 1903, perquè Don Antolín, després, va gaudir-ne tot just un any i mig i en el seu magí hi tenia projectes més prioritàris. I pel que fa al seu fill i hereu, l'Ildelfons, els seus interessos anaven per una altra banda.

Els seus orígens, els del bosquet, són incerts i cal pensar que en el passat (la primera meitat del segle XIX) havia sigut encara més extens i obert, format per pins, alguna alzina i també eucaliptus.

Al sotabosc hi creixien, quan jo era menut, argelagues salvatges, boix grèvol i galzerans.

Jo, en les meves corredisses per l'indret, jugant amb altres nanos, havia tingut ocasió d'esgarrinxar-m'hi cames i braços, i fins

i tot d'esquinçar-m'hi la lleugera roba d'estiu que portava, destruint amb ocasions teranyines que petites aranyes havien bastit amb paciència entre els matolls.

Els mesos de calor, el bosquet era un clos ofegat i ombrívol, on no corria l'aire. A l'hivern, un espai verd en contrast amb altres d'oberts de la pròpia finca, on els arbres estaven desguarnits de fulles i aparentment morts amb l'excepció d'algun xiprer.

Quan parlo de la urbanització del bosquet em refereixo als viaranys que s'hi van fer, lliures de vegetació, limitats per fileres de petites pedres blanques, i a una placeta central, amb pedrissos rodons al seu perímetre per seure-hi ni que fos per uns instants.

S'accedia al bosquet, abans de les transformacions que successivament van alterar el seu aspecte original, per un camí graonat, protegit per un sostre de vegetació, des de dos camps de conreu situats més amunt. Limitava al nord, com encara ara, amb la propietat veïna, arbrada, conreada o erma i semiabandonada fins a la intervenció d'en Xavier Calls. A ponent, amb el Passeig, des d'una altura d'uns quatre metres. I al sud, separat per uns canyars, una vella figuera, alguns magraners i un

cub per premsar el vi, amb les terrasses de balustrades de la torre.

I ara, abans de tancar aquest breu apèndix, tres pinzellades de records d'infantesa d'aquesta contrada.

El primer, la visió del masover, l'Anton Alerm, premsant raïm, una forma com qualsevol altra de rentar-se els peus sense la temptació d'oferir, en el seu cas, una mostra del most obtingut als amos, no fos que l'acceptessin.

La segona, les meves primeres pipades, sense pipa ni tabac, cremant fulles seques, amb dos fragments de canya de diferent gruix. L'un com a dipòsit de l'herba i l'altre com a broquet.

La tercera, els afanys amb els meus amics, més o menys assolits, de transformar escorça de pi en diminutes naus navegables.

M'oblidava de transcriure les transformacions de l'indret al llarg de cent anys. La primera és la ja esmentada urbanització d'un espai realment salvatge; l'altra tingué lloc pels voltants de l'any 1951, quan, després d'un hivern inusual de fred intens, un gran eucaliptus a la zona baixa del bosquet, vora el

Passeig, es va gelar i va morir. Era de molt alt i el van haver de serrar com els seus veïns en terrenys del Balneari Blancafort, també exemplars gegants. A la clariana que hi va quedar, aconsellats per un saurí, vam fer un pou per assegurar les necessitats d'aigua, sempre creixents, però el resultat no va ser gaire satisfactori.

La següent transformació no es va produir fins a la partició de la propietat l'any 1954 i la construcció de la nova torre de la tia Maria Suñol. Els nostres veïns van netejar tot el bosc, deixant-hi exclusivament els arbres, arrencant tota la bardissa i destinant un espai de la zona baixa per construir-hi una piscina uns quants anys més tard.

La darrera la va provocar la gran ventada de l'any 2001, de la qual ja he parlat, que obligà a sacrificar alguns arbres de gran envergadura, circumstància que afavorí el creixement dels arbres més joves.

Quan tanco aquesta crònica, el bosquet està a punt de desaparèixer definitivament per causes alienes que el temps i les circumstàncies justifiquen, però la gran alzina, la nostra coneguda, hi resta sola i ufanosa com sempre arran de la propietat veïna sense que altres arbres l'ofeguïn.

Segona part: Les golfes de Can Suñol

Les golfes de Can Suñol són un espai sota cobert a quatre vents per fer més habitable la segona planta de l'edifici, que abans de la primera reforma de Don Antolín patia sota terrat les inclemències del temps pròpies del clima mediterrani: sol rigorós i pluges torrencials en uns anys en què les tècniques i els materials aïllants actuals eren desconeguts.

La casa veïna, que fou de Don Frederic Wynn i que en el seu moment no es reformà, és un bon exemple del que dic.

Generalitzant el tema, les golfes tenen altres virtuts i, fins i tot, més o menys condicionades, poden donar aixopluc a persones de pocs recursos o de vida bohèmia, una tradició, pel que fa al seu aprofitament, molt arrelada en determinats barris parisencs.

Són espais que tard o d'hora s'acaben omplint de mobles o objectes inversemblants de tota mena, que reflecteixen el pas del temps i el viure d'una o diverses famílies, molt atractius per explorar-los els infants o adolescents i també els adults, que, en fer-ho, retornen al passat, malgrat

que la pols i els àcars que allí s'acumulen poden ser un destorb.

Les golfes de Can Suñol no són una excepció del que dic. La seva història té dos períodes ben diferenciats. El primer, des del 1903 fins al 1954, quan morí la vídua de l'Ildefons i usufructuària de la torre, la Pilar Musteros i Auge (la meva àvia materna). L'altre període abasta des d'aleshores fins ara.

Primer s'hi accedia, una planta més amunt, per l'escala secundària de sempre, que s'obria al pis. Després, mig segle més tard, per una de nova, de servei, que encara avui enllaça tots els habitacles o habitatges de la torre.

Ignoro quines foren les relacions de les tres generacions anteriors a la meva amb aquest indret tan especial, i menys si se'n servien per a alguna cosa més que per fer de magatzem de mobles fora d'ús.

Únicament puc dir que en la seva segona vida, quan la zona central es transformà per fer-la habitable, la meva mare reservà un lateral de l'espai no reconvertit per situar-hi un armari amb portes de vidre i marcs de fusta per guardar-hi les vaixelles i cristalleries fines i altres estris de valor però de

poca utilitat, i una zona de pas, a falta d'assecadora elèctrica i de bugaderia a l'exterior, per estendre la roba blanca massa humida per donar-li directament un toc de planxa i després desar-la; un costum ara ja no tan habitual (em refereixo a l'assecatge natural).

Quan jo era nen, tot sovint pujava amb els meus amics, o tot sol, a les velles golfes. M'hi trobava molt bé. Era un lloc que el sentia proper i molt exclusiu, lluny del món dels grans, el meu o el nostre club particular.

Els amics teníem, en uns prestatges o lleixes, una bona col·lecció de trossos de teules, mosaics o terrisses romanes dels primers segles, recollits a l'entorn de la vila de Can Tarrés, en camps en què els solcs fets per l'arada els havien fet aflorar.

Per una claraboia abatible a la banda de llevant, a un metre de terra, ocasionalment sortíem a l'exterior, a un canaló de recollida d'aigües protegit per un frontis de la façana,

per gaudir des de l'altura d'una bona vista i, al mateix temps, els més agosarats, per pujar teules amunt fins quasi al parallamps, operació que als que la realitzàvem no ens produïa la més mínima sensació de vertigen.

D'aquest punt de sortida, els companys en dèiem "el telescopi" o "l'observatori" perquè amb un joc de miralls inclinats fruïem des de terra de les meravelles del cel nocturn, no pas millor que amb la visió natural, però la fantasia i la imaginació, que no ens faltaven, milloraven l'espectacle.

Els meus fills i néts només han conegut les noves golfes, amb llum directa, més endreçades i habitables, i hi han passat moltes estones còmodament, amb un sostre ben aïllat, calefacció a l'hivern i aire condicionat a l'estiu, per estudiar i abstroure's, o bé muntar festes. I els darrers, els néts, quan escric aquestes ratlles, tot i que ara la majoria no viuen a la Torre Suñol, les aprofiten per fer-hi activitats, sols o en companyia.

apèndix II

Primera part:

La fonteta

Segona part:

**“Les Pauletes,
unes fembres rondadores”**

Primera part: La fonteta

D'acord amb l'argot utilitzat pels habitants de Can Suñol, des de fa més d'un segle, aquest racó de la propietat, el que està situat al sud oest fent angle entre el carrer de la Mina i el Passeig, segurament batejat ja per Don Carles Salvador, porta aquest nom, "la fonteta", per una petita font d'aigua potable regulada per una aixeta que hi ha allí.

El filó d'aigua s'alimenta d'un jaciment de propietat comuna, una servitud en el recinte de Can Suñol. D'aquí ve el nom del carrer, el carrer de la Mina.

És un lloc singular, que domina l'avinguda de Plàtans, lliure d'hortes i molt apreciat per jugar-hi i fer-hi estada, i punt obligat per omplir els càntirs de terrissa blanca i porosa que amb el seu líquid refrescaven la gola dels més assedegats quan el glaç a la Garriga arribava de les coves de l'Avencó, el gel industrial estava poc desenvolupat i les neveres elèctriques a les beceroles.

Allí, els primers anys després de la Guerra Civil, els adolescents de casa entreteníem el prolongat oci estiuenc amb partides de croquet, amb companys o amics de la nostra edat, en ocasions tan aferrissades que

algun cop de maça podia fer perillar la integritat física d'algun participant.

Les partides les endegàvem, encara que no sempre, a les primeres hores de la tarda, després de dinar, quan la calor és més forta i era més adient fer la migdiada, que deixàvem per als grans.

Allí ens atipàvem d'avellanes i ametlles, especialment a final de juliol, quan les primeres, d'acord amb el saber popular, ja són plenes, i després d'engolir massa glops d'aigua fresca directament de la fonteta o del càntir, eventualment patíem recargolaments de ventre, però no en fèiem el més mínim cas.

Sota mateix d'aquest indret de la casa, a la cuneta, entre el passeig de vianants i el carril per als cotxes, la meva germana s'hi trobava tot sovint amb la colla per fer barriola i decidir els plans per a les properes hores o per a l'endemà.

Però aquestes vivències no són les úniques que ha conegut aquest indret de "la fonteta", i no totes tan afalagadores. El besavi Antolín, l'agost del 1904, segons contava la meva mare, hi va patir un atac de feridura que unes setmanes després el portà a la mort. Ella encara ho recordava molts anys més tard.

Quan això succeí, era una nena que no havia complert els seus tres anys.

Segona part: “Les Pauletes, unes fembres rondadores”

Quan parlo de “les Pauletes”, i d'acord amb la tradició familiar transmesa de pares a fills, em refereixo en realitat a les dues germanes Teresa i Paula (o millor Pauleta) Augé i Cahué, i a la filla de la primera, Inès Musterós i Augé.

Com sabem, en heretar l'Ildefons la torre del seu pare i en construir-se'n en Josep una de nova uns centenars de metres més enllà, a la banda contrària del ferrocarril, va quedar lliure la planta superior de Can Suñol, rehabilitada per viure-hi còmodament, i la van ocupar amb gran satisfacció “les Pauletes”. Segons sembla, vivien sempre a remolc del meu avi matern, el gendre, i després, quan va morir, de la seva vídua, Pilar, i de les seves tres filles, la petita de les quals era la meva mare: la Montserrateta.

Teresa, la besàvia, era una dona de cara rodona i inexpressiva, de cabells abundants amb ratlla al mig, segurament una perruca,

que expressava bondat. Era molt pacífica i equilibrada. La Paula, la seva germana, al contrari d'ella, era tot nervi, de geni més aviat fort i amb una gran destresa per cuinar les postres i fer cremes i gelats casolans d'acord amb els mitjans de l'època.

De cap petit, cabells escassos i recollits amb un monyo al clatell, i de trets afilats, semblava –en donen fe les fotografies– un ocell desplomat, un petit ocell de presa, però, quan portava postissos, canviava la seva imatge i fins i tot feia goig.

De joveneta va perdre l'oportunitat de casar-se. Era una fembra decidida i el presumpte promès, encara que la preferia, va deixar –indolent– que Salvador Augé i Orbe,²² el pare d'ella i de tres noies més, totes o quasi totes encara fadrines, triés quin seria l'afortunada.

22. Salvador Augé fou un emprenedor d'ofici forner, amb establiment a la ronda de Sant Antoni de Barcelona, nascut als voltants del 1800 a la vila de Llívia, i el menor de vint-i-dos germans. A l'entorn del 1858 es féu construir una casa en un solar de 190 m², amb soterrani, planta amb dues botigues, entresòl i quatre pisos a la plaça de la Llana, cantonada amb Mercaders, de sòlida construcció i de bigues i portalada de fusta de melis, avui de la meva germana i meva, després de successives transmissions. Actualment la finca està rehabilitada amb un ascensor a l'ull de l'escala per facilitar l'accés dels veïns als seus habitatges.

La Pauleta es va ofendre per tanta manca de sensibilitat. La Mercè, en canvi, una de les altres donzelles, no, i acceptà de bon grat el pretendent.

Tornant a les tres dones del nostre relat inicial, ja instal·lades als estius a Can Suñol, eren molt rondadores i no sols la jove Inès. No perdien ocasió de conèixer Catalunya; s'entén, dels racons al seu abast.

Als voltants del 1917, en plena guerra europea, amb les joves Suñol i fills i la senyora Grau i la seva filla Maria, anaren a Montserrat a veure la Moreneta. I quan en Jaume Carner i Galofre ja festajava la Maria Suñol, anaren el grup sencer, jo penso que en tartana, a Sant Miquel del Fai, a fer el que ara en diríem un pícnic.

S'emportaren tot el necessari, llenya inclosa, i els excursionistes únicament confiaren a la Providència l'aigua. Jo podien fer-ho!, perquè Sant Miquel és un indret tan humit que regalima aigua pertot arreu.

La Pauleta, una dona ben singular, va morir de tifus l'any 1929, el del "crac" econòmic mundial i de l'Exposició Universal de Barcelona.

La seva neboda, la Inès, que era portadora de la malaltia, va guarir. Era la padrina de la meva mare.

L'antiga fonteta
rehabilitada.

L'antiga banyera de
marbre blanc, bruta de
fang i pols, transformada
en jardinera, demana a
crits una neteja per
recuperar la lluïssor original.

L'alzina gegant
al llindar del desaparegut
"bosquet", ara ben
visible (2012).

apèndix III

Primera part:

**Noves visions o vivències
des de la balconada de ponent.
Els sentits apropen els seus
paradigmes.**

Segona part:

**Alguns fets històrics que encaixen
en el relat. El protagonisme
de la geografia a la Garriga
i el seu entorn.**

Primera part: Noves visions o vivències des de la balconada de ponent. Els sentits apropen els seus paradigmes

Des de la balconada de ponent de Can Suñol, a l'altura de la segona planta, el panorama és grandios, ample i lluminós.

Fa de molt bon estar-hi a la primavera, quan la temperatura és suau, i també els matins d'estiu, quan l'oreig bufa lliure per un canal obert entre les muntanyes o turons veïns en direcció nord-oest sud-est,²³ per no parlar de les nits de juliol i agost tan meravelloses quan el cel és diàfan, la calor cau i brillen els estels al firmament.

Les tardes i els vespres d'hivern tenen també des d'allí un encant especial, sota un sol

23. L'amic Pere Forcada i Font, un important industrial de la Garriga, fill d'un conegut baster que en el seu moment va obrir mercats a l'exterior, amb el suport de la seva animosa muller, l'Eulàlia, parenta propera d'en Pòlit, em contava ja fa dies que a la Garriga la marinada bufa persistent cada matí i que s'escola per un pas entre muntanyes en direcció nord-oest sud-est. Ell és un bon fotògraf i un gran observador que, malgrat les xacres de l'edat, s'interessa per tot.

amic que a la posta es torna més amable i dolç i especialment rogenc els dies de pluja o vent, tal com diu el proverbi.

No us hi acosteu, però, en temps de canícula a partir del migdia, perquè sense protecció els seus raigs us cremaran la pell i una sensació d'ofec envairà el vostre cos indolent.

De les vivències dels anys d'infantesa, des d'un punt tan privilegiat, algunes les he perdut o s'han fos per sempre i no tornaran, com els sons produïts per les granotes amb el seu raucar des dels tolls o basses properes, o els monòtons o repetitius ric-ric o gric-gric dels grills a la vesprada, o les vibracions agudes de les cigales quan la calor colla.

Caldria anar a altres llocs més feréstecs per recuperar el passat i per ensumar la flaire de les femades a les hortes de casa, si passem de l'oïda a l'olfacte.

Però no tot s'ha esvaiït des del mirador. Els ocells continuen volant com sempre al seu entorn a l'albada i al vespre i fa bo de veure'ls.

Al començament de la primavera, primer el cucut amb el seu cant característic i després el rossinyol amb el seu refilet anuncien el bon temps i no passen desapercebuts

des de la nostra atalaia, com tampoc, més avançada la temporada, les orenetes que netegen el cel d'insectes ni els pardals acabats de sortir del niu que salten o volen baix quasi arran de terra i que fugen prestos quan algun gat escadusser travessa bardisses d'un jardí a l'altre.

Fins i tot els dies llargs, en caure lentament la tarda, petits ratpenats ensumen l'aire humit de la piscina, es mouen ràpid a pocs metres de l'aigua i emeten els seus xisclets inconfusibles. Jo els he vist i sentit. A mi em fan una mica de fàstic i no se pas per què.

Però els reis del cel són les garses de color blanc i negre que, quan es fan presents, foragiten les altres aus dominant el paisatge també en repòs, recolzades al cim dels xiprers que basculen per la seva gravidesa.

Al nord, al caire de la façana de migdia de la torre veïna, a causa de la manca de presència continuada dels seus propietaris –la cosina Roser primer i després els seus hereus–, els ocells han pres possessió dels espais semiabandonats. Coloms i tords s'han fet amos del clos amb una impunitat evident.

De nit, el mussols, des d'un respirador de ventilació, ens manen silenci amb el seu sospir prolongat.

Però des del nord ens arriben altres sons no pas d'origen animal. Són els emesos per les campanes del temple parroquial, des d'un centenar de metres enllà. Canten el pas del temps i ens anuncien alegries i penes.

Però és el cas que reboten de les parets llises del casalici veí, abans la Torre Creixell, ara la residència Reig, i retornen des del sud.

És un fenomen tan conegut que no mereix, per part dels residents de Can Suñol, la més mínima atenció, com tampoc les vibracions produïdes pels trens en apropar-se a l'estació de la Garriga procedents de Barcelona.

El que sí ens la mereix és un altre fenomen que ve també del nord. Les tamborinades, encara que ocasionals, precedides per cels obscurs, grisos i densos, carregats d'humitat i de fortes ventades.

D'això i de molt més podria parlar des de la balconada de ponent de Can Suñol de la Garriga.

Segona part: Alguns fets històrics que encaixen en el relat. El protagonisme de la geografia a la Garriga i el seu entorn

Els antics contes o llegendes que ens han arribat per tradició oral, germanes dels poemes homèrics o de la sagues escandinaves, s'entossudeixen a dir-nos, quan es refereixen a la creació del món, que Déu feu un treball ordenat i curós i que el darrer dia, satisfet de la seva obra, va reposar.

El mateix ens diu la Bíblia en el Gènesi, però, ben mirat, el pare etern es va recrear més en uns llocs que en altres. Catalunya, que és un territori petit, és un bon exemple d'aquesta complaença per la bellesa i la varietat dels seus paisatges.

Tres historietes o fets esdevinguts al voltant de la Garriga en temps convulsos o d'incertesa tenen una íntima relació amb aquesta geografia tan diversa i estimada.

La primera es refereix a una batalla que es va desenvolupar a l'entorn de l'any 800 de

la nostra era, en les muntanyes que abriguen la població pel nord en un altiplà a tocar de l'ermita de Sant Cristòfol i les masies de Rupit i Can Valls.

Fou un ferotge enfrontament entre una tropa armada de l'emperador Carlemany, encoratjada pels nadius, i un escamot sarraí que, vençut i delmat, va abandonar, com bona part de la població musulmana, la Catalunya Vella, tot i que aquest no fou ni de bon tros l'únic episodi d'aferrissament i lluita que va provocar la retirada.

El fet és que havia nascut l'anomenada Marca Hispànica, una terra de frontera entre els francs i els invasors arribats del sud.

La segona història és més aviat la constatació d'un fet i la seva localització.

Me la contà l'avi de Xavier Calls, conegut pel motiu de *Janet*, ja esmentat en aquest relat, que fou perruquer amb establiment al poble entre la plaça de les Oliveres i el passeig dels Tilers en un local a tocar del que avui ocupa el BBVA.

Quan jo era nen, ell era un vellet o, almenys, a mi m'ho semblava, amb molt de seny i bonhomia, dues qualitats que no sempre van plegades. A ell li havien contat els seus

majors i es tracta de la descoberta d'una cova o abrigall situada en un cairell dels cingles de Bertí que fou refugi de carlistes, com és ben sabut contrincants dels liberals o isabelins en els enfrontaments del 1872 que allí s'avituellaven amb la complicitat i el suport del veïnatge.

La tercera, més propera en el temps, va succeir el 1937 en plena Guerra Civil Espanyola, quan únicament un miracle podia lliurar els republicans de la desfeta.

La història va néixer per una decisió agosarada de l'avi Anton Puigdomènech i Pujol, un comerciant de grans de Mollet del Vallès, amenaçat de mort, que en connivència amb els seus tres néts abandonà en secret el poble per refugiar-se en una masia amiga situada a la falda del Tagamanent, un dels contraforts del Montseny.

L'acompanyaren en l'aventura primer el gran i després el petit.

Pel que fa a les cases de pagès del massís, disposaven d'un sistema de guaita i avís efectiu, enfront de les visites d'escorcoll de la guàrdia civil.

Quasi dos anys més tard, la guerra acabà amb la victòria franquista, però l'ancià va salvar la pell i el seu plançó gran, a punt d'entrar en quintes per participar en la batalla de l'Ebre, també.

El 1950, el noi, ja fet un home, es va casar amb la meva germana i es convertí en el meu cunyat, en Josep Moretó i Puigdomènech. El seu germà Miquel, el petit, va perdre la vida molts anys després, proper a la setantena, en un accident fortuït, però amb una família ja feta i fills grans.

apèndix IV

Un espai perdut

Volia ja d'una vegada tancar aquesta crònica, però penso que els néts tenen dret a saber quelcom més de Can Suñol, i molt especialment d'un indret perdut per sempre, del qual en resta solament el record.

Es tracta de la zona nord-est de la propietat, avui ocupada per la torre i annexos primer de Maria Suñol Musterós, la meva tia, i després dels seus descendents.

Comprenia, a migdia, el molí de vent amb les seves pales pintades amb les quatre barres, com testifica en les seves memòries garriguenques en Pere Blancafort de Rosselló, òbviament, en els nous temps de dictadura, repintades d'un gris plom uniforme i anodí; una olivera més jove que la nostra vella coneguda, arrelada en un pendís del terreny a la seva esquerra, i els safareigs a la seva dreta.

Al nord, la paret mitgera limitava com ara amb el solar veí, i, fent angle amb el mur paral·lel al ferrocarril, s'hi trobava un femer i, al seu costat, una petita porta quasi invisible i ben dissimulada per entrar-hi els adobs naturals, sense molestar per a res els amos amb la seva flaire, tan indispensables per al nodriment de les hortalisses, siguin mongeteres, tomateres o d'altres, encanyisades per treure'n millor profit.

Dos horts regats per séquies ocupaven la major part de l'espai damunt mateix del bosquet, però no tot perquè Don Carles Salvador va reservar un espai per enjardinar-lo, tot encatifant-lo amb sorra gruixuda a nivell mateix i a tocar de la ronda del Carril, on plantà dues fileres de moreres per poder gaudir d'una bona ombra als estius.

En una séquia anul·lada pel rec, els meus amics i jo, d'infants, hi llençàvem tot sovint capgrossos a l'espera de la seva transformació en granotes, i amb les fulles de morera alimentàvem cucs de seda per aconseguir lleugeres papallones.

Tant en un cas com en l'altre, no teníem sempre la paciència necessària per comprovar el resultat de les nostres operacions, perquè no érem més que nens i alguna altra cosa, en ocasions, mereixia més la nostra atenció.

No cal dir que aquesta contrada, avui desapareguda, va ser un punt principal dels jocs i les corredisses de quatre generacions de nanos, allí allunyats de les mirades dels grans, sense necessitat de perdre's pel bosquet proper, més feréstec i també lloc per fer-hi reunions i xerinola els joves, quan s'esqueia.

Tot això acabà amb la construcció de la nova torre de la meva tia, malauradament massa propera de la Torre Suñol, pels motius ja esmentats en el capítol 7.

apèndix V

**Versos de Josep Carner
i Puig-Oriol (1907).**

**Versos a l'amiga Blanca,
a l'amiga Bruna.**

Versos de Josep Carner i Puig-Oriol (1907)

Lletra a Misser Ildelfons Sunyol

Madrid, 29 d'octubre de 1907

I
Voleu, amic, que us digui què em sembla la Garriga?

II
En aqueix mot, una aura dissipa ma fatiga;
enllà d'enllà s'esqueixa mon dematí grisenc
i sento corredisses i un riure primerenc.
És una via d'arbres, que és bona pels poetes
i els filòsops. Les noies de curtes faldilletes
hi passen enllaçades, com als antics relleus;
la revolada fressa rejoyeneix els déus,
els quals les *Metamorfosis* repassen de memòria,
i bé per tals aimies, desfent-se de la glòria,
se tornarien cignes o xots; aire senzill
que donés besos; aigua que pogués fer d'espill.
Oh encís de les mirades del món meravellades,
d'aqueixes mans que imploren divinement confiades,
d'aqueixos fronts d'ensomni per qui tot conte és poc,
d'aqueixes cabelleres que les desferma el joc!
Oh jove teoria qui dona goig a l'aire!
Eixes garlandes teues inspiren el cantaire,
qui guaita malincònic el llunyedar passeig.

"De vostres faldilletes me posa trist l'oreig!"

III
Somio aquella via. Dessota del brancatge
que despullà la fúria de l'automnal oratge,
passejo quan s'acosta (l'hora és suau, fa sol)

una qui va vestida de negre i que quan vol
mirar-me, com és xica, graciosament enlaira
sos ulls. Oh, quina cosa faràs, pobra cantaire
aqueixa tarda clara que els arbres són vermells?
Caurà una fulla morta damunt d'eixos cabells
que tu cerclats vegeges de diadema blanca
en nit de pleniluni, llanguint contra una tanca?
Pot ser que en greu silenci la duguis de la mà
—com germà gran, qui un dia de sobte ha de marxar
vers ignorades platges i estranyes aventures,
cap al Destí—. Ses nines ansioses són tan pures!

—Tens dret —me dic— als besos i als penetrants sospirs,
oh tu, qui de la Lluna segueixes els albirs,
oh tu, qui errant pel fàcil jardí de poesia
te gronxes amb les ales de tota melodia?—

D'una cançó em revenen els mots contorbadors:
—*Amor, amor* —jo sento— sóc amorós de vós.
Sona la veu a dintre de mi. Llavors s'acala
ma testa. La serena tardor lleument exhala
perfums d'una exquisida beatitud d'amor;
el cel té una finesa molt dolça; en la sentor
va sospirant ma flauta, que un dol intern l'obliga.

IV
Això es el que jo penso, oh amic, de la Garriga.

Versos a l'amiga blanca, a l'amiga bruna

L'amiga blanca m'ha encisat,
també la bruna,
jo só una mica enamorat
de cadascuna.

Estimo l'una, oh gai atzar!
Estimo l'altra, oh meravella!
Bella com l'una no m'apar,
fora de l'altra, cap donzella.

L'amiga blanca m'ha encisat,
també la bruna,
jo só una mica enamorat
de cadascuna.

Quan una amiga em plau besar,
els meus dos braços estenia;
l'un va per ací, l'altre per allà,
i cadascú porta una aimia.

L'amiga blanca m'ha encisat,
també la bruna,
jo só una mica enamorat
de cadascuna.

I quan ja són a prop de mi
i ja mos dits les agombolen,
sota les túniques de lli
hi ha dugues vides que tremolen.

L'amiga blanca m'ha encisat,
també la bruna,
jo só una mica enamorat
de cadascuna.

reconeixements

A part de la informació tramesa per via oral per la meva tia centenària, la Pilar Suñol Musterós, i la seva germana Montserrat, la meva mare, que sortosament van viure fins a l'últim decenni del segle xx i moriren amb la memòria intacta, vull agrair també la informació rebuda en el si del cercle familiar de la meva cosina, la Montserrat Carner Suñol, i de la meva germana Mimí, que m'han confirmat moltes de les meves intuïcions, hipòtesis o conclusions de recerca.

Pel que fa als meus amics o coneguts de la Garriga, o amb lligams passats o actuals amb la població, vull agrair la col·laboració dels germans Jordi i Narcís Bonet Armengol, d'en Lluís Solà i Dachs, de la Míriam Juan i Sala, d'en Lluís Vall Font, de la Isabel Calls, de l'Enric Montal, d'en Lluís Sala Noguer, i, especialment fora d'aquest context, de la Conxita Larroy Montero, que amb l'ordinador de casa va picar el meus esborranys i va corregir errors d'estil i ortogràfics. També vull donar les gràcies als meus fills i néts que m'han estimulat en aquesta tasca i han fet crítica constructiva.

I a la Providència, que m'ha permès recordar experiències i anècdotes de la meva ja llarga vida, que també podríem trobar en membres d'altres famílies catalanes, contemporànies de la meva, i no per això mereixedores de caure en l'oblit.

Per últim, vull esmentar la valuosa ajuda de l'arxiu fotogràfic familiar, conservat amb devoció pels seus successius dipositaris, que, com en molts altres casos, podria haver anat a parar a l'abocador, o, amb sort, als Encants o a les paradetes del Mercat de Sant Antoni barceloní.

índex onomàstic

A

Aguadé, Pepeta, 67
Alerm, Anton, 62, 90, 167
Almirall i Castells, F. Xavier, 62
Angelon, Emilita, 38
Angelon, Maria, 38
Artigues, Vicens, 29
Aude Tricca (família) 142
Augé i Cahué, Paula, 43, 51, 173
Augé i Cahué, Teresa, 29, 43, 51, 173
Augé i Orbe, Salvador, 173
Autonell i Forn (matrimoni), 101
Autonell i Forn, Anna Maria, 94
Autonell i Forn, Jordi, 94
Aymerich i Subirats, Josep (mestre), 141

B

Balcells i Suris, Antònio, 81
Balcells i Carner, Clàudia, 124, 134, 149
Balcells i Carner, Adriana, 124, 134, 149
Balcells i Serra, Miquel, 130, 137
Barbey i Prats, Pilar, 112
Barbey i Prats, Maria Lluïsa, 47
Bartomeu i Granell, Josep, 38
Bartomeu i Granell, Tisí, 27, 38
Bassani, Giorgio, 153
Bisbal i Ridaura, Victori, 29
Blancafort de Rosselló, Manuel, 42
Blancafort de Rosselló, Pere, 42, 103, 135, 184

Blancafort i Llavina, Joan, 20
Blancafort i Sarrà, Anton, 20
Boada Santamaria (família), 102
Bohigas/Martorell (arquitectes), 154
Bonet i Armengol, Francesc, 70
Bonet i Armengol, Jordi, 80, 91, 136, 137, 191
Bonet i Armengol, (mossèn) Lluís, 70
Bonet i Armengol, Narcís, 70, 75
Bonnemaison, Sra., 135
Borbó i Borbó, Joan Carles, 110
Bordas Vidal, Antonio, 73
Buixeres i Bultó, Enric, 63

C

Cabana i Vancells, Lourdes, 93
Calvo Sotelo, Leopoldo, 62
Calls (germans), 160
Calls, Isabel, 191
Calls, Xavier, 166, 180
Cambó i Batlle, Francesc, 135
Canamassas i Font, Josep Maria, 102
Cardús (mossèn), 142
Carlemany (emperador franc), 180
Carner i Forn, Isabel, 102, 130, 140
Carner i Forn, Josep, 106, 130, 141
Carner i Forn, Maria Victòria, 20, 95, 96, 102, 122, 134, 139
Carner i Forn, Marta, 95, 100, 102, 128, 130, 134, 136, 153
Carner i Galofre, Jaume, 43, 50, 52, 59, 174

Carner i Galofre, Joan, 80
Carner i Galofre, Josep, 51, 53, 59, 66, 68, 90, 113, 162, 163
Carner i Puig-Oriol, Josep, 29, 38, 106
Carner i Romeu, Jaume, 35, 43, 58, 62, 91, 100, 162
Carner i Suñol, Jaume, 43, 57, 59, 63
Carner i Suñol, Jordi, 56, 57, 63
Carner i Suñol, Maria (Mimí, Mimixu), 56, 57, 59, 63
Carner i Suñol, Montserrat, 43, 59, 75, 76, 106
Carner i Suñol, Roser, 43, 50, 52, 59, 74, 80, 93, 106
Carner i Suñol, Ildelfons (Alfons), 63, 70, 87, 92
Carner, Maria (vídua Reventós), 100
Carreras, Assumpció, 42, 47
Carreras, Enriqueta, 42, 47
Carrillo, Santiago, 110
Cartanyà, Carmeta, 42, 47, 87, 90
Casanovas i Estradé, Dolors, 13
Casanovas i Estradé, Josep, 30
Casellas i Dou, Raimon, 162
Castells i Carner, Isabel, 86
Castells i Freixa, Marcel, 74, 75, 93
Castells Plandiura, Mariano, 80
Cintet (transportista), 68
Clausolles, Sr., 154
Clavé i Camps, Anselm, 141
Colom, Joan, 142
Coll Alentorn, 107
Coma Cros, 69

Comas i Pujol, Antoni, 107
Consuelo (dida), 57
Coronel de Palma, Luis 112
Creixell (família), 17

D

Dachs Pous, Salvador, 25
Dachs Vilar, Pere, 19
De Mora, Avel·lina, 135
De Mora, Lluís, 135
D'Oriola Cortada, Lluís, 23
De Rosselló i Puig, Josep, 19
De Rosselló i Roig, Carles, 68
Díaz Costa, 83
Domènech i Montaner, Lluís, 28
Domenech, Núria, 77

E

Escalas i Chamení, Fèlix, 29

F

Fàbregas, Anton (mossèn), 67
Fernández (família), 135
Finzi Contini (família), 153

Fontserè i Mestre, Josep, 18
Font i Torner, Dr., 42
Forcada i Font, Pere, 178
Forn i Gelabert, Santiago, 101
Forn i Ramos, Anna M., 101
Forn i Ramos, Maria Victòria (Patoia), 82, 99, 100, 103,
119, 120
Forn i Ramos, Manelina, 142
Forn i Ramos, Santiago, 121, 130, 137
Fournier Cuadros, Julieta, 135
Franco Bahamonde, Francisco, 109, 110

G

Galofre i Lleó, Maria, 43
Galwey, Enric, 123, 142
Gambús i Rusca, Francesc de Paula, 62
Garriga (amics), 66
Garriga i Carner, Joan, 122, 149
Garriga i Carner, Jordi, 122, 149
Garriga i Carner, Miquel, 122, 149
Garriga i Coronas, Aurora, 24, 28
Garriga i Sala, Miquel, 122, 140
Gómez i Gómez, Agustín, Dr., 81
Gomis Parera (família), 102
González Márquez, Felipe, 134
Granell i Manresa, Jeroni, 38, 68

Granell i Bertomeu, Jeroni, 38
Grau, Anita, 22
Grau, Maria, 22, 44, 174
Grau, Sra., 174
Güell i Bacigalupi, Eusebi, 20

H

Hernández Huet, Enric, 141
Hilda, Bernard, 69
Holmes, Sherlock, 80

I

Iglesias i Martí, Josep, 20, 21, 27, 62, 66, 129
Iglesias (pintor), 66

J

Jaumot i Tobella, Alexandre, 101, 142
Juan i Sala, Míriam, 191

K

Keyserling, Hermann, 135
Kirchner i Colom, Raimon, 101, 143

L

Lamarca i Morell, Dolors, 107
Larroy Montero, Conxita, 191
Luna (amics), 66
Llagostera, Dr., 30

M

Macià i Llussà, Francesc, 162
Martí Bernat, Merceditas, 112
Martí Gay, Josep, 20
Martí l'Humà, 20, 29, 161
Martínez, Cecilia, 101, 120, 130
Martínez Serinyà, Arnau, 29, 135
Martorell Claramunt (família), 123
Matilde (dida), 56
Maurí i Serra, Josep, 21
Maurois, André, 135
Milans del Bosch, Jaime, 121
Millet Tusell, Xavier, 81
Monjo i Garriga, Enric, 83
Montal, Enric, 191
Moretó i Puigdomènech, Miquel, 181
Moretó i Puigdomènech, Josep, 73, 92, 129, 140, 181
Munbrú Forn, Josep, 142
Munbrú Laporta, Josep, 142
Musquera, Josep, 92
Musterós Augé, Inès, 37, 43, 44, 173
Musterós Augé, Pilar, 8, 24, 29, 42, 66, 76, 90, 168

N

Nicolau i Carner, Albert, 124, 130, 149
Nicolau i Carner, Àlex, 124, 130, 149
Nicolau i Carner, Laura, 124, 134, 149
Nicolau i Costa, Xavier, 128, 130
Noguer i Suñol, Glòria, 68
Noguer i Suñol, Josep, 68
Noguer i Suñol, Lluís, 68
Noulet, Émilie, 106
Nualart i Bosch, Tomàs, 19, 20, 21, 129

O

Olano i Loyzada, José Enrique de, 28
Olarte Olarte, Pedro, 153

P

Pedrals Josep M., 102
Pepet (xofer), 42, 54, 68
Pérez de Olaguer Feliu, Manuel, 59, 63
Pérez Samanillo, 28, 63
Pichot i Soler, Ramon, 58, 103
Pijoan i Soteras, Josep, 11
Pilar (cuinera), 56, 57
Plandiura i Pou, Lluís, 80
Poe, Edgar Allan, 80
Pugés, Núria, 102
Puigdomènech i Pujol, Anton, 181

Pujol i Soley, Jordi, 121, 134

Pujol, Madame, 30

R

Ramoneda i Amat, Maria, 13, 28

Ramon (masover), 42

Ramos i Cordero, Ricardo, 63, 111

Raspall, Manuel (arquitecte), 43, 82

Ribera (família Blancafort), 160

Reventós i Carner, Joan, 110, 117, 121, 140, 163

Rovira Ribes, Josepa Maria, 117

Rudyard Kipling, Joseph, 80

S

Sabater (germanes), 134

Sagristà i Carner, Gaspar, 71, 86, 93

Sagristà i Carner, Jaume, 86

Sagristà i Carner, M. Antònia, 107

Sagristà i Freixas, Gaspar, 71, 74, 86, 106

Sala i Ardiz, Josep, 162

Sala i Comas, Josep, 134

Sala i Cortés, Emili, 14, 134

Sala i Noguer, Lluís, 134, 191

Sala, Josep María, 80

Salvador, Carles, 17, 20, 27, 28, 29, 129, 166, 172, 184

Sampons (família), 135

Sardà Dexeus, 100

Solà i Dachs, Lluís, 191

Soldevila i Zubiburo, Carles, 29

Soldevila i Zuriburu, Ferran, 11

Suñol i Casanovas, Ildefons, 13, 19, 22, 24, 25, 27, 28, 29,

30, 32, 33, 35, 38, 42, 43, 48, 62, 122, 157, 162, 168

Suñol i Casanovas, Josep, 24, 39, 41, 42, 43, 68, 72

Suñol i Garriga, Josep, 18, 38, 44, 62, 146, 162

Suñol i Garriga, Lluïsa, 24, 44

Suñol i Garriga, Maria de les Neus, 24, 28

Suñol i Garriga, Glòria, 31, 38, 43

Suñol i Musterós, Maria, 22, 24, 29, 38, 44, 59, 63, 67, 70,

85, 92, 106, 167, 174, 184

Suñol i Musterós, Montserrat, 29, 30, 38, 42, 43, 44, 46, 47,

52, 59, 62, 63, 70, 82, 87, 92, 101, 103, 111, 112, 129,

130, 135, 136

Suñol i Musterós, Pilar, 22, 24, 29, 38, 42, 44, 53, 62, 66, 90,

101, 130, 134, 168

Suñol i Ramoneda, Antolín, 13, 15, 18, 22, 23, 26, 27, 28,

29, 33, 44, 130, 163

Suñol i Soler, Josep Ildefons, 18, 163

Suñol i Subirats, Benet, 13

Suñol i Casanovas, Nieves, 22, 33

Sunyer i Clarà, Ramon, 80

Sunyer i Gaspar, Ton, 70

T

Tarancón, Vicente Enrique (cardenal), 110
Tarradellas i Joan, Josep, 110
Tejero, Antonio, 121
Terry (amics), 107
Tolosa i Alsina, Aureli, 135
Torras i Majem, Paulí, 82
Triadó i Mallol, Josep, 28
Tricca, Aude, 142
Trueta i Raspall, Dr. Josep, 107
Tubau, Frederic, 91
Turc (mossèn), 67
Turull (arquitecte), 101, 102, 153

U

Ullastres Calvo, Alberto, 100
Urgell i Anglada, Modest, 135

V

Vall Font, Lluís, 191
Vallincrosa, Joan (mossèn), 107, 137
Valls i Taberner, Lluís, 69
Vazquez Úbeda, Carlos, 48
Verdaguer i Callís, Narcís, 135
Vicens i Vives, Jaume, 11
Vich i Figueras, Mn. Josep, 63, 67
Vidiella (mestre), 67
Vila Grau, Joan, 102
Vinyals i Sabaté, Salvador, 28

W

Watson, Dr., 80
Wynn, Frederic, 129, 168

X

Xifré i Casas, Josep, 18

Alguns cognoms que es repeteixen ben arrelats a la Garriga per ordre alfabètic

Aerm	Codina	Gravi	Planas
Andreu	Cruells	Icart	Plandiura
Aspa	Cuspinera	Iglesias	Puigdomènech
Aymerich	Dachs	Illa	Pujadas
Ballús	Dameson	Llimarga	Reig
Baldich	Espinasa	Luna	Riera Marsà
Barbeta	Fàbregas	Mallol	Rocasalbas
Biset	Ferrándiz	Marata	Sala Barangé
Blancafort	Fitó	Maurí	Serrat Maresch
Bonastre	Font	Montal	Solà Dachs
Borrell	Forcada	Musquera	Suñol
Bulbena	Fortuny	Noguera	Torra
Calls	Fournier	Nualart	Travé
Domingo	Galvany	Oliveras	Tresserras
Canamasses	Garriga	Parera	Valls
Cañadas	Gaudier	Pérez Albert	Vilaseca
Carreras	Gotanegra	Pérez Moreno	Wynn

Bibliografia

Jordi Badia Perea, *Josep Suñol i Garriga, Viure i morir per Catalunya*. Juny del 2011. Pagés editors SL.

Josep Pla i Casadevall, *Un senyor de Barcelona*. Gener del 1945. Edicions Destino.

Pere Blancafort de Rosselló, *La Garriga, el balneari i jo*. 1976. Editorial Ariel.

Josep Mauri i Serra, *Història de la Garriga*. Setembre del 1949/octubre del 1954. Gráficas Marina.

Joan Garriga i Andreu, *Revolta i Guerra Civil a la Garriga*. Juliol del 1986. L'Aixernador Edicions Argentonines.

Lluís Cuspinera i Font, *La Garriga, guia arquitectònica*. Desembre del 1978. La Caixa. Impremta Gutenberg.

Lluís Cuspinera i Font, *La Garriga, crònica d'una destrucció*. Abril del 2000. Editorial Raurich.

Jaume Medina, *Les dames de Josep Carner*. Febrer del 1998. Abadia de Montserrat.

Autors diversos, *La Garriga secreta*. Abril del 2009. Edicions el Garbell.

Mapa geològic de Catalunya. Departament de Política Territorial i Obres Públiques - Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya.

1911-1986. 75 Aniversari de la Campanya d'Indústries Agrícoles. Desembre del 1986. Edita la pròpia companyia.

D'home a home, hi va zero.

Besavi Antolín

La feina la fan els cansats.

Avi patern

**Els honestos pensen, parlen
i escriuen clar i concís, sempre
en la mateixa direcció.**

Avi matern

No us fiqueu mai en política.

El pare

**La felicitat és fugissera
i escorredissa. La pau d'esperit
pot ser permanent.**

Alfons

